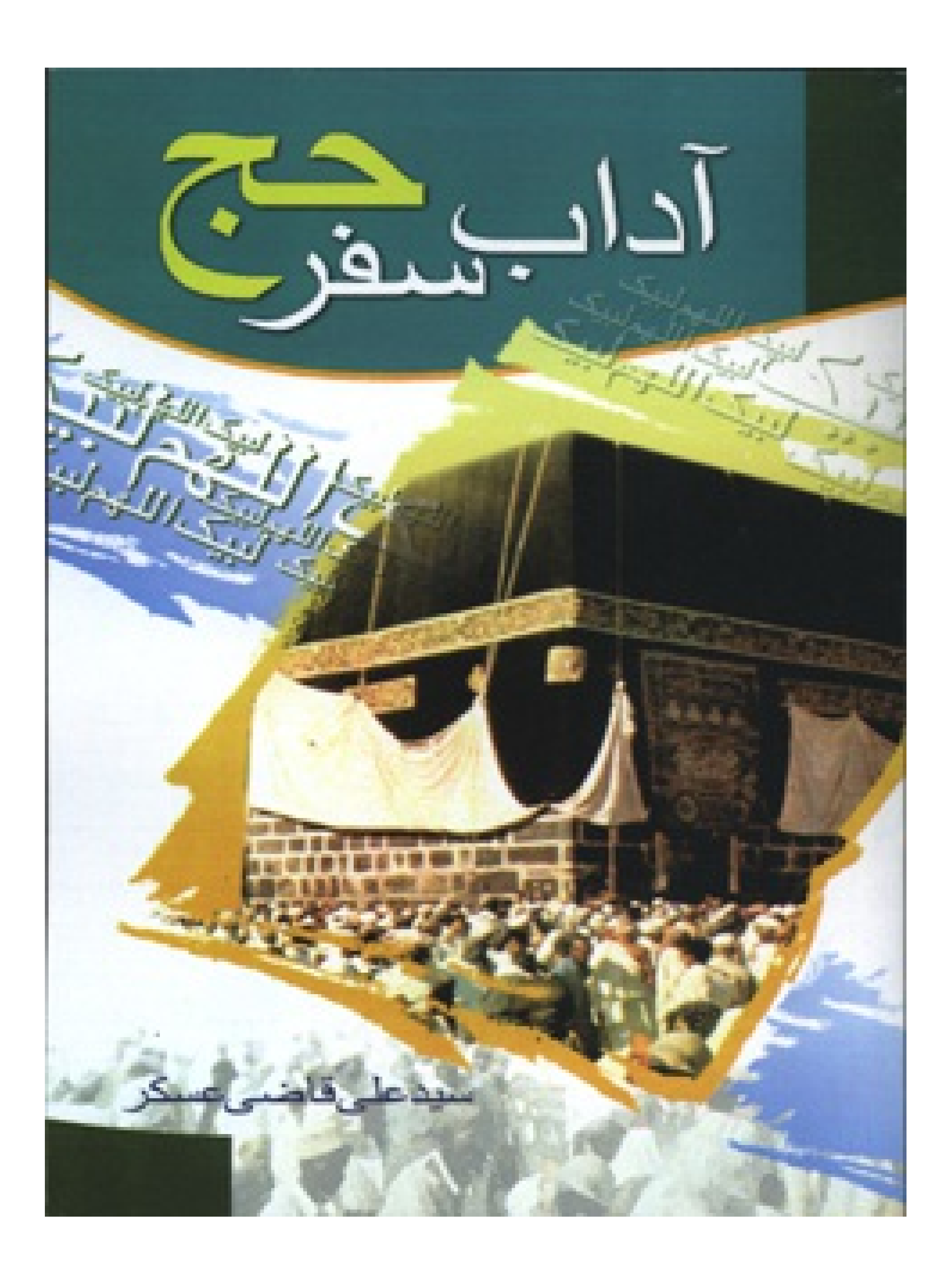

آداب سفر حج
سید علی قاضی عسکر

بسم الله الرحمن الرحیم

آداب سفر حج

نویسنده:

علی قاضی عسکر

ناشر چاپی:

حوزه نمایندگی ولی فقیه در امور حج و زیارت

ناشر دیجیتالی:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

آداب سفر حج

مشخصات کتاب

سرشناسه : قاضی‌عسکر، سیدعلی، ۱۳۲۵ -

عنوان و نام پدیدآور : آداب سفر حج/ علی قاضی‌عسکر.

مشخصات نشر : تهران: مشعر، ۱۳۷۸.

مشخصات ظاهری : ۶۳ ص.؛ ۵/۱۱ × ۵/۱۶س‌م.

شابک : ۱۰۰۰ ریال: ۹۶۴-۶۲۹۳-۱۵-۸ ؛ ۱۰۰۰ ریال (چاپ دوم) ؛ ۱۰۰۰ ریال (چاپ هفتم) ؛ ۱۸۰۰ ریال (چاپ دهم) ؛ ۱۸۰۰ ریال: چاپ دوازدهم: ۹۶۴-۶۲۹۳-۱۳-۱

یادداشت : چاپ دوم: پاییز ۱۳۷۵.

یادداشت : چاپ هفتم : زمستان ۱۳۷۸.

یادداشت : چاپ نهم و دهم: ۱۳۸۰.

یادداشت : چاپ دوازدهم: تابستان ۱۳۸۱.

یادداشت : کتابنامه به صورت زیرنویس.

موضوع : حج

رده بندی کنگره : BP۱۸۸/۸/ق۲آ۴ ۱۳۷۸

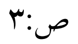
رده بندی دیویی : ۲۹۷/۳۵۷

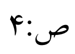
شماره کتابشناسی ملی : م۷۸-۲۳۷۶۷

ص:۱

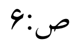
اشاره

ص:۲

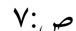

ص:۵

ص:۶

ص:۸

ص:۹

پیشگفتار

همه‌ساله دهها هزار انسان عاشق، از شهر و دیار خود به‌سوی حرمین شریفین حرکت می‌کنند تا با انجام عمره و حج، یکی از شکوهمندترین عبادت‌ها را انجام دهند.

زائران بیت‌اللّٰه الحرام نسبت به این سفر دیدگاه‌های متفاوتی دارند و هرکدام به میزان آگاهی و شناخت خویش از آن بهره می‌گیرند. تعدادی از حاجیان در پایان سفر، قلب خود را از عشق و محبت خدا لبریز نموده، پیروزمندانه و با حجّی مقبول و مبرور به شهر و دیار خود باز می‌گردند.

گروهی نیز همچون انسان فرورفته در خواب‌اند که خواب خوش می‌بینند و به ناگاه از جا می‌پرد، پس از بازگشت از سفر حج از خواب غفلت بیدار شده و همه‌چیز را خاتمه‌یافته می‌بینند و از این‌که فرصت‌های ارزشمندی را به آسانی از دست داده‌اند در حسرت و اندوه عمیقی فرو می‌روند.

زائری، عمری در آرزوی زیارت خانه خدا و مرقد

ص:۱۰

رسول خدا صلی الله علیه و آله و ائمه بقیع به‌سر برده و هر روز و هر شب از خدا درخواست می‌کرده و این دعا را مرتب تکرار می‌نموده است:

اللَّهُمَّ ارْزُقْنِی حَجَّ بَیْتِکَ الْحَرَامِ، فِی عَامِی هَذَا وَ فِی کُلِّ عَامٍ ... وَ زِیارَهَٔ قَبْرِ نَبِیِّکَ وَ قُبُورِ الأَئِمَّهِٔ .... (۱) ۱

حال که دعای او مستجاب گردیده، به‌جای بهره‌بری از این سفر الهی، چند روزی را در کوچه و بازارهای مکه و مدینه پرسه می‌زند و بر سر سفره آماده می‌نشیند و دیگران از او پذیرایی می‌کنند و پس از گذشت چند روز، با کوله‌باری سنگین به خانه و کاشانه خویش بازمی‌گردد و هنگام ورود به شهر و دیار خود، آن‌گاه که فرزندان و دوستان و خویشاوندان به استقبالش می‌آیند، خاطرات سفر را از او جویا می‌شوند، هیچ حرف مفید و سودمندی برای گفتن ندارد و این خود زیانی بزرگ است که غمی فراموش‌ناشدنی را به‌دنبال خواهد داشت.

باتوجه به آن‌چه بیان شد، چه نیکو است که حاجیان، قبل از سفر، با اهداف سفر و وظایف خویش

۱- – مفاتیح الجنان، ادعیه ماه مبارک رمضان.

ص:۱۱

آشنا گردیده، با معرفت به زیارت خانه خدا و قبر مطهر رسول خدا صلی الله علیه و آله و ائمه معصوم بقیع علیهم السلام مشرف شوند و در نتیجه هنگام مراجعت، علاوه بر دستیابی به دریای بیکران رحمت و مغفرت الهی، در روح و جان آنان تحولی بزرگ پدیدار شود و تمام وجودشان رنگ الهی به خود بگیرد.

اخلاق و آدابی که در این کتاب گردآوری شده، برگرفته از آموزه‌های پیشوایان دینی ما در زمینه اخلاق و آداب سفر، به خصوص سفر الهی و معنوی حج است که امید است مورد استفاده واقع شود.

ص:۱۲

ص:۱۳

آداب سفر حج

۱- تعیین هدف

سیر و سفر با انگیزه‌های دینی و عقلانی، از دیدگاه اسلام امری پسندیده و مقبول است. خداوند متعال در آیات متعددی از قرآن کریم مردم را به سیر و گردش در زمین دعوت نموده، از آنان خواسته است تا با سفر به گوشه و کنار جهان، در تاریخ و سرنوشت نهایی ملت‌ها بیاندیشند و از حوادث، رخدادها و خوب و بد زندگی امت‌های گذشته درس عبرت بگیرند:

أَوَلَمْ یَسِیرُوا فِی الْأَرْضِ فَیَنْظُرُوا کَیْفَ کانَ عاقِبَةُ الَّذِینَ مِنْ قَبْلِهِمْ ...؛ (۱) ۱

آیا در زمین نگشته‌اند تا ببینند فرجام کسانی که پیش از آن‌ها زیسته‌اند چگونه بوده است؟

سفر الهی و معنوی حج نیز به دلیل اهمیتی که در اسلام دارد باید با انگیزه‌ای الهی و با قصد قربت و

۱- - غافر: ۲۱

ص:۱۴

به‌صورتی هدفمند انجام شود تا حاجی بتواند به دستاوردهای درنظر گرفته شده از سوی خداوند، دست یابد.

امام صادق علیه السلام فرمود:

الْحَجُّ حَجَّانِ: حَجٌّ لِلَّهِ وَ حَجٌّ لِلنَّاسِ، فَمَنْ حَجَّ لِلَّهِ كَانَ ثَوَابُهُ عَلَى اللَّهِ الْجَنَّةَ، وَ مَنْ حَجَّ لِلنَّاسِ كَانَ ثَوَابُهُ عَلَى النَّاسِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ. (۱) ۱

حج دو گونه است: ۱- حج برای خدا ۲- حج برای مردم، پس آن‌کس که برای خدا حج گزارد، از خداوند پاداش بهشت گیرد و آن‌کس که برای مردم حج به‌جای آورد، پاداش آن در روز قیامت با مردم است!

از این روایت به‌خوبی می‌توان فهمید که هدف و انگیزه تا چه‌اندازه در سفر حج تأثیرگذار است.

بنابراین اگر حاجی با هدف خداخواهی، خداجویی، تحول روحی و اخلاقی، و پالایش روح و جان در این راه گام نهد، اعمال و رفتار خود را نیز با این اهداف منطبق می‌سازد و درنتیجه در حرمین شریفین پیوسته به نماز و دعا و عبادت و تفکر در حقایق اسلام و

۱- - وسائل الشیعه، ج ۱۱، ص ۱۰۹، ح ۴۰؛ ثواب‌الاعمال، ج ۷۴، ص ۱۶

ص:۱۵

تاریخ زندگی پیامبران و امامان و یاران باوفا و پاکباخته آنان می‌پردازد، از لحظه‌لحظه سفر بهره‌گیری می‌کند، پرده‌های غفلت را از جلو چشمانش کنار می‌زند تا هنگام رسیدن به مرقد معشوق در مدینه و معبد عشق در مکه، کاملًا روح و جان خویش را صیقل داده، رنگ الهی و معنوی به خود بگیرد.

و اگر حاجی به قصد تفریح و استراحت به حج بیاید، به‌گونه‌ای دیگر رفتار خواهد کرد، بیشتر به مسکن بهتر، غذای لذیذتر، و خرید کالای بیشتر و ارزان‌تر می‌اندیشد و به‌جای حضور در حرمین شریفین در کوچه و خیابان و بازار پرسه می‌زند و در پایان سفر نیز با کوله‌باری از اجناس پرزرق و برقِ دنیایی به دیار خویش بازمی‌گردد.

رسول خدا صلی الله علیه و آله در یک تقسیم‌بندی تنبّه‌آفرین، حاجیان امت خود در آخرالزمان را به سه دسته تقسیم فرموده، وضعیت آنان را این‌چنین پیش‌بینی کرده است:

دسته اول: ثروتمندان که با انگیزه تفریح و خوشگذرانی به حج می‌روند.

دسته دوم: گروه‌های متوسط جامعه که با هدف تجارت و سوداگری راهی زیارت خانه خدا می‌شوند.

دسته سوم: نیازمندان و فقیران که برای خودنمایی و

ص:۱۶

ریاکاری عازم آن دیار می‌شوند. (۱) ۱

و طبیعی است که هیچ یک از این سه دسته، بهره و نصیب معنوی از این سفر نخواهند داشت.

از این‌رو حاجیان پیش از سفر، باید هدف و انگیزه خود را مشخص کنند و سپس در راستای همان اهداف درنظر گرفته شده، برنامه‌ریزی نموده، سفر را آغاز نمایند.

۲-توبه و استغفار

پس از آن‌که خداخواهی و خداجویی به‌عنوان هدف مشخص شد، حاجی باید زنگارهای گناه و معصیت را از جان و دل بزداید، و روح را از تیرگی‌ها پاک کند تا زمینه را برای راه‌یابی به محضر حق و حریم عشق و پذیرش در پیشگاه معبود فراهم سازد.

امام صادق علیه السلام فرمود:

إذا ارَدْتَ الْحجَّ ... ثُمَّ اغْسِلْ بِمَاءِ التَّوْبَةِ الْخَالِصَةِ مِنَ الذُّنُوبِ .... (۲) ۲

هرگاه اراده حج کردی ... با آب توبه خالص گناهانت را بشوی ...

۱- - تهذیب، ج ۵، ص ۴۶۳، ح ۱۶۱۳- تاریخ بغداد، ج ۱۰، ص ۲۹۶

۲- - مصباح‌الشریعه، ص ۱۴۲

ص:۱۷

حاجی در سفر حج و عمره میهمان خداوند است و از آن‌جا که خالق، به ظاهر خلق نمی‌نگرد بلکه به باطن نظر دارد، لذا به روح و جان حاجی نظر می‌افکند و روا نیست انسان با آلودگی به محضر حق وارد شود.

عادت مردم در میهمانی‌ها این است که از محل کار خود به خانه رفته، جسم خویش را شستشو داده، لباس‌های تمیز پوشیده، موها را شانه زده، خود را معطر می‌کنند و سپس به میهمانی می‌روند و هرچه میزبان درنظر آن‌ها مهم‌تر باشد، این‌گونه آداب را بیشتر رعایت می‌کنند.

حال چه‌کسی از خداوند عظمتش بیشتر است؟ آیا از ادب به‌دور نیست که انسان در پیشگاه خالق و آفریننده خود با قلبی مالامال از گناه و معصیت شرفیاب شود؟ خدایی که به تمام افکار و اسرار نهان ما آگاه است، اعمال ما را می‌داند و از نیات ما باخبر است.

از این رو پیش از ورود به حرمین شریفین لازم است حاجی خانه دل را از گناه پاک نماید، آن‌گاه به‌سوی کوی دوست حرکت کند.

توبه نیز باید حقیقی و به بیان قرآن کریم توبه نصوح باشد:

یا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا تُوبُوا إِلَی اللَّهِ تَوْبَةً

ص:۱۸

نَصُوحاً عَسی رَبُّکُمْ أَنْ یُکَفِّرَ عَنْکُمْ سَیِّئاتِکُمْ وَ یُدْخِلَکُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِی مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهارُ .... (۱) ۱

ای کسانی که ایمان آورده‌اید، به درگاه خدا توبه‌ای راستین کنید، امید است که پروردگارتان، بدی‌هایتان را از شما بزداید و شما را به باغ‌هایی که از زیر [درختان آن جویبارها روان است درآورد ...

خواجه اگر توبه نصوح کند هردمی، عالمی فتوح کند

توبه نصوح، توبه بدون بازگشت است و نیازمند یک تصمیم جدی و قاطع.

روشی که برای دستیابی به توبه نصوح از سوی پیشوایان دینی ارائه گردیده، چنین است:

گناهکار ابتدا باید از عملکرد بد خویش پشیمان شود، سپس تصمیم بگیرد از این پس خود را به معاصی نیالاید و گناهان مرتکب‌شده را ترک گوید، آن‌گاه از پیشگاه خداوند طلب مغفرت و آموزش کند.

گناهان نیز بر دو قسم‌اند:

۱-حقّ‌اللّه ۲- حق‌الناس

۱- - تحریم: ۸

ص:۱۹

دسته اول گناهانی است که مستقیماً به خداوند ارتباط پیدا می‌کند، مثلًا نمازی را نخوانده، روزه‌ای نگرفته و ....

توبه این‌گونه گناهان آن است که انسان از نافرمانی خداوند پشیمان شود، سپس تصمیم بگیرد گذشته را جبران کند، نمازها و روزه‌ها را قضا نماید و از این‌پس نیز فرایض دینی را در موعد مقرر به‌جای آورد. آن‌گاه از خداوند طلب مغفرت و آمرزش کند.

دسته دوم گناهانی است که به مردم ارتباط پیدا می‌کند، همچون غیبت، افترا، سرقت، ظلم و ستم و ....

توبه این‌گونه گناهان، پس از پشیمانی و تصمیم به ترک گناه، آن است که در صورت امکان رضایت مردم را جلب و سپس از پیشگاه حق، طلب مغفرت نماید. اگر مالی از کسی به زور گرفته، آن را به صاحبش برگرداند و اگر صاحبش را نمی‌شناسد با اذن مرجع تقلید از سوی صاحب اصلی صدقه دهد، اگر غیبت دیگران را کرده از آن‌ها حلالیت بطلبد و پس از آن استغفار نماید.

زمنجلاب هوس گر برون نهی قدمی نزول در حرم کبریا توانی کرد

اگر ز هستی خود بگذری یقین می‌دان که عرش و فلک زیر پا توانی کرد

پشیمانی از گناه، آغازی برای جبران گناهان است و به‌قول صائب، شاعر نامدار:

ابر رحمت را کند اشک ندامت مایه‌دار آبروی عفو در شرمندگی پوشیده است

خداوند در قرآن کریم می‌فرماید:

وَ أَنِ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ يُمَتِّعْكُمْ مَتاعاً حَسَناً إِلى أَجَلٍ مُسَمًّى وَيُؤْتِ كُلَّ ذِى فَضْلٍ فَضْلَهُ .... (۱) ۱

از پروردگارتان آمرزش بخواهید، سپس به درگاه او توبه کنید [تا این‌که شما را با بهره‌مندی نیکویی تا زمانی معین بهره‌مند سازد و به هر شایسته نعمتی، از کرم خود عطا کند ...

۳- اخلاص در نیت

اخلاص شرط اساسی در تمامی عبادات است، هرکس عبادتی را برای خودنمایی و ریا و یا دستیابی به امور مادی و دنیایی انجام دهد، از آن عمل هرگز بهره و نصیبی نخواهد برد.

۱- - هود: ۳

ص:۲۰

ص:۲۱

این اصل مهم به‌اندازه‌ای کارساز و تعیین‌کننده است که اگر رزمنده و جهادگری در میدان نبرد شرکت کند و هدفش دستیابی به غنایم جنگی و یا چیره‌شدن و انتقام‌گیری از دشمن باشد و در این راه کشته شود، شهید به‌حساب نمی‌آید.

رسول گرامی اسلام صلی الله علیه و آله فرمود:

إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ. (۱) ۱

جز این نیست که اعمال به نیت‌ها است.

در حدیثی دیگر فرمود:

اذا عَمِلْتَ عَمَلًا فَاعْمَلْ للَّهِ خالِصاً، لانَّهُ لا یَقْبَلُ مِنْ عِبادِهِ الأَعْمالَ إلّاما کانَ خالِصاً. (۲) ۲

هرگاه کاری را انجام دادی، آن را تنها برای خدا انجام ده؛ زیرا خداوند تنها اعمال خالص را از بندگان خود می‌پذیرد.

پس بر سالکان این طریق است که با نیتی پاک و خالص در سرزمین وحی گام نهند، دل به غیر خدا نبندند و در انجام اعمال جز قرب و نزدیکی به

۱- - کنزالعمال، ج ۷۲۷۲؛ صحیح مسلم، ج ۶، ص ۴۶

۲- - بحارالانوار، ج ۷۷، ص ۱۰۳

ص:۲۲

حق‌تعالی چیز دیگری را نخواهند و درنظر نگیرند.

امیرمؤمنان علی علیه السلام فرمود:

کَیْفَ یَسْتَطیعُ الإخْلاصَ مَنْ یَغْلِبُهُ الْهَوی . (۱) ۱

آن‌کس که هوی و هوس بر وی چیره، چگونه می‌تواند اخلاص داشته باشد؟

حاجیان بایـد سـفر را با مبارزه با نفس آغاز کننـد و پس از غلبه بر آن، قصـد کوی دوست کرده، با تمام وجود به‌سوی او رونـد، در چنین حالی است که به همه‌چیز خواهند رسید.

امام عسکری علیه السلام فرمود:

لَوْ جَعَلْتُ الدُّنْیا کُلَّها لُقْمَةً واحِدَةً و لَقَّمْتُها مَنْ یَعْبُدُ اللَّهَ خالِصاً لَرَأَیْتُ انّی مُقَصِّرٌ فی حَقِّهِ. (۲) ۲

اگر همه دنیا را یک لقمه کرده، در دهان کسـی گذارم که خدا را از روی اخلاص پرستش و عبادت کند، باز می‌بینم که در حق او کوتاهی کرده‌ام!

۱- - غررالحکم، ح ۶۹۷۷

۲- - بحارالانوار، ج ۷۰، ص ۲۴۵، ح ۱۹

ص:۲۳

۴- زاد و توشه حلال

بر حـاجی است که هزینه سـفر و زاد و توشه خود را از مـال حلال برگیرد تا توفیق عبادت پیـدا کنـد و بتوانـد در بهترین اماکن روی کره زمین، شیرینی مناجات با خدا را لمس و از عبادات خود لذّت ببرد.

خداوند در قرآن کریم، به رسولان خود این‌چنین دستور می‌دهد:

یا أَیُّهَا الرُّسُلُ کُلُوا مِنَ الطَّیِّباتِ وَ اعْمَلُوا صالِحاً إِنِّی بِما تَعْمَلُونَ عَلِیمٌ. (۱) ۱

ای رسولان، از چیزهای پاکیزه بخورید و کار شایسته کنید که من به آن‌چه انجام می‌دهید دانا هستم.

و در آیه‌ای دیگر خطاب به مؤمنان می‌فرماید:

یا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا کُلُوا مِنْ طَیِّباتِ ما رَزَقْناکُمْ وَ اشْکُرُوا لِلَّهِ إِنْ کُنْتُمْ إِیَّاهُ تَعْبُدُونَ. (۲) ۲

ای کسانی که ایمان آورده‌اید، از نعمت‌های پاک و پاکیزه‌ای که روزی شما کرده‌ایم

۱- - مؤمنون: ۵۱

۲- - بقره: ۱۷۲

ص:۲۴

بخورید و خدا را شکر کنید، اگر تنها او را می‌پرستید.

استفاده از زاد و توشه حلال و بهره‌گیری از نعمت‌های پاک، وظیفه رسولان و همه مؤمنان و دلباختگان به خداوند است. و آن‌ها که اموالشان را از راه حرام و یا شبهه‌ناک به‌دست آورده‌اند، باید پیش از سفر، دارایی خود را تزکیه کنند، خمس و زکات و ردّ مظالم و دیگر حقوق مردم را به صاحبان اصلی آن بپردازند، سپس لباس احرام بپوشند وگرنه، در میقات پذیرفته نمی‌شوند و هرگز در حریم کبریایی حق وارد نخواهند شد، گرچه به‌صورت ظاهر جسم آنان در چنین اماکن مقدسی در گردش باشد.

امام باقر علیه السلام فرمود:

لا یَقْبَلُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلّ حَجّاً وَ لا عُمْرَةً مِنْ مالِ حَرامٍ. (۱) ۱

خداوند حج‌وعمره بامال حرام را نمی‌پذیرد.

و در روایتی دیگر فرمود:

مَنْ أَصَابَ مَالًا مِنْ أَرْبَعٍ لَمْ یُقْبَلْ مِنْهُ فِی أَرْبَعٍ:

۱- - بحارالانوار، ج ۹۶، ص ۱۲۰

ص:۲۵

مَنْ أَصَابَ مَالًا مِنْ غُلُولٍ أَوْ رِبًا أَوْ خِيَانَةٍ أَوْ سَرِقَةٍ لَمْ يُقْبَلْ مِنْهُ فِي زَكَاةٍ وَ لا فِي صَدَقَةٍ وَ لا فِي حَجٍّ وَ لا فِي عُمْرَةٍ. (۱) ۱

کسی که از چهار طریق مالی به‌دست آورد، هزینه‌کردن آن درآمد، در چهار چیز پذیرفته نمی‌شود:

کسی که مالی را از راه فریب، ربا، خیانت و یا سرقت به‌دست آورد و با آن زکات یا صدقه دهد و یا به حج و عمره رود، خداوند از او نمی‌پذیرد.

رسول خدا صلی الله علیه و آله نیز فرمود:

هنگامی که مردی با مال حرام به حج می‌رود و [در میقات می گوید:

لَبَّيْك، اللَّهُمَّ لَبَّيْک ...؛

به فرمانبرداری ایستاده‌ام، بارخدایا! در اطاعت و خدمت تو هستم.

خداوند در پاسخ به او می‌فرماید:

لا لَبَّيکَ وَلا سَعْدَيكِ، حَتّی تَرُدَّ ما فِی يَدَيْکَ؛ (۲) ۲

۱- - امالی صدوق، ص ۴۴۲

۲- - هدایهٔ السالک، ج ۱، ص ۱۳۶

ص:۲۶

نه، به فرمانبرداری نایستاده‌ای و در اطاعت و خدمت نیستی، تا آن‌که هرچه در اختیار و در دست تو است، به صاحبان آن بازگردانی.

و در حدیثی دیگر فرمود:

... و حَجُّکَ مَرْدُودٌ إِلَیْکَ.

حج تو، به تو برگردانده می‌شود. (۱) ۱

احمد بن حنبل در اشعاری که منسوب به او است می‌گوید:

إذا حَجَجْتَ بِمالٍ اصْلُهُ سُحْتُ فما حَجَجْتَ ولکن حَجَّتِ الْعِیرُ

لا یَقْبَلُ اللَّه إلّاکُلَّ طَیّبةٍ ما کُلُّ مَن حَجَّ بیتَ اللَّه مَبرُورٌ (۲) ۲

با مالی حج گزاردی که اصل آن حرام است، پس تو حج انجام‌نداده‌ای، بلکه حیوانی حج گزارده است.

خداوند جز پاک را نپذیرد، این‌گونه نیست که هرکس حج خانه خدا کند، حج او مبرور و پذیرفته باشد.

۱- - همان.

۲- - همان، ص ۱۳۷

ص:۲۷

۵- خداحافظی و حلالیت‌طلبی

حاجی هرگاه تصمیم می‌گیرد به حج مشرف شود، براساس توصیه امام صادق علیه السلام، شایسته است آن را به اطلاع برادران دینی خود برساند. آن حضرت به نقل از رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود:

حَقٌّ عَلَى الْمُسْلِمِ إِذَا أَرَادَ سَفَراً أَنْ يُعْلِمَ إِخْوَانَهُ وَ حَقٌّ عَلَى إِخْوَانِهِ إِذَا قَدِمَ أَنْ يَأْتُوهُ. (۱) ۱

مسلمانی که قصد مسافرت دارد، شایسته است برادران خویش را آگاه سازد، بر برادران او نیز لازم است هنگام بازگشت به دیدن وی بیایند.

انجام این دستورالعمل می‌تواند ثمرات و برکات فراوانی را به‌دنبال داشته باشد؛ یکی از این برکات، زدودن تیرگی‌ها و کدورت‌ها از دل انسان‌ها است.

افراد بشر به دلیل اجتماعی بودن، در زندگی شخصی و اجتماعی خود گرفتار تضادها و مشکلاتی می‌شوند که درنتیجه رنجش و نارضایتی دیگران را به‌دنبال دارد، همسر، فرزندان، برادران و خواهران،

۱- - وسائل‌الشیعه، ج ۱۱، ص ۴۴۸، ح ۱۵۲۲۷

ص:۲۸

همسایگان، همکاران، مردم کوچه و بازار و ....

اگر به یکی از این کسان ظلمی روا داشته، غیبتی کرده، حقوقی از آنان پایمال نموده، روابط غیرصمیمانه با آنان داشته، ناسزا و دشنامی به آن‌ها داده و ... لازم است پیش از سفر به عنوان خداحافظی نزد آنان رفته، حلالیت بطلبد و به آن‌ها بگوید، من عازم سفر خانه خدا هستم و از آن‌جا که در این سفر میهمان خداوندم و او از راز و درون من باخبر است، نمی‌خواهم با دل آلوده به کینه و کدورت در محضر او حضور یابم. من در این سفر برای شما دعا می‌کنم، شما نیز اگر حقی به گردن من دارید، مرا حلال کنید. به یقین چنین برخوردی عاطفه طرف مقابل را تحریک نموده، اشک از دیدگانش جاری می‌شود و رضایت می‌دهد و فضایی کاملًا معنوی و الهی را بر زندگی حاجی و دیگران حاکم می‌سازد. و پس از آن زمینه برای بهره‌گیری هرچه بیشتر از حج فراهم می‌شود؛ زیرا حاجی تصمیم گرفته است تا در این سفر، قلب خود را لبریز از محبت خدا کند. اگر بخشی از قلب را کدورت و کینه نسبت به مردم پر کرده باشد، تنها بخش خالی آن ظرفیت خواهد داشت و اگر آن ظرفیت پرشده از کینه، خالی شود به یقین جای بیشتری برای ذخیره معرفت و عشق به‌حق فراهم می‌آید.

ص:۲۹

در این‌جا توجه به این نکته مهم نیز ضروری است که در بسیاری اوقات شیطان مانع ایجاد کرده، انسان را وسوسه می‌کند که اگر نزد دیگران بروم و این حرکت را آغاز کنم، ممکن است باعث حقارت و کوچکی من شود و همین وساوس شیطانی انسان را از دستیابی به یک نعمت بزرگ محروم سازد.

خودشکنی و پرهیز از کبر و غرور زمینه پاکی از گناه و آمرزش را فراهم می‌آورد و اگر حاجی خودشکنی را پیش از سفر آغاز نکند، بهره لازم را نخواهد برد.

امام صادق علیه السلام می‌فرماید:

كَانَ أَبِی يَقُولُ:

مَنْ أَمَّ هَذَا الْبَيْتَ حَاجّاً أَوْ مُعْتَمِراً مُبَرَّأً مِنَ الْكِبْرِ رَجَعَ مِنْ ذُنُوبِهِ كَهَيْئَةِ يَوْمَ وَلَدَتْهُ أُمُّهُ. (۱) ۱

پدرم امام باقر علیه السلام پیوسته می‌فرمود:

کسی که برای حج یا عمره قصد این خانه کند، در حالی که از کبر و خودپسندی بری و دور باشد، همانند روزی که از مادر متولد گردیده، از گناهان پاک می‌شود.

۱- - کافی، ج ۴، ص ۲۵۲، ح ۲

ص:۳۰

بنابراین، بر حاجی لازم است از اقوام و دوستان و همسایگان و همکاران حلالیت بخواهد و سپس عازم دیار نور شود.

۶- آگاهی کامل

آشنایی با اهداف حج، موجب می‌شود تا حاجی برای دستیابی به آنها، معلومات و دانستنی‌های مورد نیاز این سفر را به خوبی فراگیرد و با آگاهی کامل در این مسیر قدم بگذارد.

رسول خدا صلی الله علیه و آله در سخنرانی مهم روز غدیر از مردم خواستند تا با آگاهی و بصیرت کامل به حج روند و از این اماکن مقدس جز با توبه و رها شدن از گناه بازنگردند؛ (قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فِی خُطْبَتِهِ فِی الْغَدِیرِ: مَعَاشِرَ النَّاسِ! حُجُّوا الْبَیْتَ بِکَمَالِ الدِّینِ وَالتَّفَقُّهِ وَلا تَنْصَرِفُوا عَنِ الْمَشَاهِدِ إِلَّا بِتَوْبَهٍ وَ إِقْلاعٍ). (۱) ۱

برخی از اهداف حج که در روایات آمده است عبارتند از:

* رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود:

طواف خانه خدا و سعی میان صفا و مروه و رمی

۱- – الحج و العمره فی القرآن و السنه، ص ۲۵۷، ح ۷۱۸

ص:۳۱

جمرات، برای برپایی و اقامه یاد خدا وضع شده است. (۱) ۱

* علی علیه السلام فرمود:

... خداوند حج را نشانه تواضع مردم دربرابر عظمت خود و ... پرچم افراشته اسلام و پناهگاه امن پناه‌جویان قرار داده است. (۲) ۲

* و نیز فرمود:

... خداونـد حـج را وسـیله دستیـابی به رحمت خود و رسـیدن به بهشت و موجب آمرزش و امتحـان مردم، و زدودن کـبر از دل‌هـا و ایجاد تواضع و فروتنی در درون جان آنان، قرار داد. (۳) ۳

* امام رضا علیه السـلام بخشـی از فلسـفه حـج را، جداشـدن از سـنگدلی، خسّت و زبونی نفس، ناامیـدی، بازداشـتن نفس از فساد و بازیابی حقوق شمرده‌اند. (۴) ۴

* و امام صادق علیه السـلام آن را برای شـناخت بیشتر مسـلمانان از یکـدیگر، بهره گیری‌های تجاری، شـناخت نشانه‌ها و آثار رسول خدا صلی الله علیه و آله دانسته‌اند و .... (۵) ۵

آیا این اهداف تنها با دانستن احکام و مناسک حج

۱- - سنن ابی‌داوود، ج ۲، ص ۱۷۹، ح ۱۸۸

۲- - نهج‌البلاغه: خطبه ۱

۳- - کافی، ج ۴، ص ۱۹۹، ح ۲

۴- - علل‌الشرایع: ۴۰۴

۵- - علل‌الشرایع: ۴۰۵

ص:۳۲

قابل دستیابی است؟ هرگز!

از این‌رو حاجی باید از ماه‌ها پیش از حج، با مطالعه کتب و یک‌سلسله تمرینات جسمی و روحی، خود را برای دستیابی به این اهداف آماده نماید و تنها به شرکت در چند جلسه محدود که معمولًا کاروان‌ها برگزار می‌کنند بسنده نکند.

امام صادق علیه السلام به عیسی بن أبی منصور فرمود:

یَا عِیسَی إِنِّی أُحِبُّ أَنْ یَرَاکَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ فِیمَا بَیْنَ الْحَجِّ إِلَی الْحَجِّ وَ أَنْتَ تَتَهَیَّأُ لِلْحَجِّ. (۱) ۱

ای عیسی، من دوست می‌دارم که خداوند عزوجل در فاصله بین دو حج، تو را در حال آماده شدن برای حج بعد ببیند.

برخی از اطلاعات مورد نیاز و ضروری این سفر عبارتند از:

۱- احکام عمومی از قبیل وضو، غسل، تیمم، طهارات، نجاسات و ...؛

۲- مناسک حج؛

۳- اسرار و معارف حج؛

۱- - کافی، ج ۴، ص ۲۸۱، ح ۱

ص:۳۳

۴- تاریخ اسلام؛

۵- شناخت اماکن و آثار اسلامی موجود در حرمین شریفین؛

۶- آداب و اخلاق سفر حج؛

۷- آداب معاشرت با هموطنان و نیز دیگر مسلمانان شرکت‌کننده در حج؛

۸- آشنایی با پیامبر صلی الله علیه و آله و ائمه معصومین علیهم السلام و سیره علمی و عملی آنان؛

۹- آشنایی با عقاید تشیع، به‌منظور معرفی مذهب و فرهنگ اهل‌بیت به دیگران؛

۱۰- شناخت مفهوم زیارت، آداب سخن گفتن با پیامبر و ائمه، مضامین زیارتنامه‌ها و ....

۱۱- آشنایی با مذاهب اسلامی، اعتقادات و مسائل فقهی آن‌ها، برای پیشگیری از هرگونه برخورد و ایجاد تفرقه در صفوف مسلمانان؛

۱۲- تسلط به یکی از زبان‌های زنده دنیا و مهم‌ترین آن‌ها زبان عربی، برای ایجاد ارتباط با دیگر مسلمانان؛

۱۳- دستیابی به آگاهی‌های بهداشتی و اجرایی؛

۱۴- شناخت کشور عربستان و قوانین و مقررات حاکم بر آن کشور؛

حال برای فراگیری مطالب مربوط به محورهای

ص:۳۴

فوق، چه‌مقدار زمان نیاز است؟ و چه تعداد کتاب باید مطالعه شود؟ و چند کلاس آموزشی باید تشکیل گردد؟ تا حاجی از هرجهت توجیه شود، سپس رهسپار حرمین شریفین گردد؟! (۱) ۱

۷- فراگیری احکام و مناسک حج

در میان مجموعه اطلاعات مورد نیازی که ذکر شد، فراگیری مناسک حج از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است و حاجی باید آن را به‌طور دقیق بیاموزد و به‌کار بندد؛ زیرا صحت و درستی عمل یکی از شروط قبولی آن است.

مسائل و فروعات حج نیز به حدی زیاد است که زراره (از اصحاب امام صادق علیه السلام) می‌گوید:

قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: جَعَلَنِیَ اللَّهُ فِدَاکَ أَسْأَلُکَ فِی الْحَجِّ مُنْذُ أَرْبَعِینَ عَاماً فَتُفْتِینِی فَقَالَ یَا زُرَارَهُ بَیْتٌ یُحَجُّ قَبْلَ

۱- – خوشبختانه در سال‌های اخیر توسط بعثه مقام معظم رهبری و سایر علما و اندیشمندان، گام‌های مؤثری در این زمینه برداشته شده، کتب، مجلات، فیلم و دیگر ابزار آموزشی مورد نیاز تا حد زیادی فراهم آمده که حاجیان عزیز باید به‌موقع آن‌ها را تهیه نمایند و بهره ببرند و پیش از سفر، خود را کاملًا آماده نمایند.

ص:۳۵

آدَمَ علیه السلام بِأَلْفَیْ عَامٍ تُرِیدُ أَنْ تَفْنَی مَسَائِلُهُ فِی أَرْبَعِینَ عَاماً. (۱) ۱

به امام صادق علیه السلام عرض کردم، فدای شما شوم، حدود چهل سال است که درباره حج از شما می‌پرسم و شما پاسخ می‌دهید و فتوای خویش را بیان می‌فرمایید. امام علیه السلام فرمود: ای زراره، خانه‌ای که بیش از دوهزار سال، قبل از پیدایش آدم علیه السلام حج گزارده می‌شد، می‌خواهی در چهل سال مسائل آن پایان پذیرد؟

هرچه حاجی در زمینه اعمال و مناسک حج آگاه‌تر باشد، ضمن انجام درست اعمال، بیشتر ذهن خود را به‌سوی اسرار و معارف هریک از اعمال حج معطوف داشته، بهره معنوی بیشتری می‌برد. برخی از حاجیان در میقات، به‌جای ریختن اشک و توجه بیشتر به حضرت حق و انابه و توبه و راهیابی به‌حضور صاحب‌خانه، در وسوسه درست تلفظ کردن نیت گیر می‌کنند و از آن همه زیبایی و عشق محروم می‌مانند و حال آن‌که فقها همگی فتوا داده و می‌دهند که نیت لازم نیست بر زبان جاری شود و همان مرور به قلب و فکر کافی است.

رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود:

۱- - من لا یحضره الفقیه، ج ۲، ص ۵۱۹

ص:۳۶

تَعَلَّمُوا مناسِکَکُم، فَانَّها مِنْ دِینِکُمْ. (۱) ۱

مناسک حج خود را فراگیرید که آن، بخشی از دین شما است.

البته اهمیت فراگیری مناسک حج، نبایـد موجب دلهره و اضـطراب حاجی شود؛ زیرا چگونگی انجام درست آن، معادله پیچیـده‌ای نیست که نتوان به‌راحتی حل کرد، فقط دقت عمل لازم دارد، هماننـد راننده‌ای که به‌قصد رسـیدن به مکان خاصـی حرکت می‌کند، اگر فرمـان را درست در دست نگیرد و یـک مرتبه به‌سـمت راست و چپ بپیچـد، از مسـیر خود منحرف خواهـد شـد، حاجی نیز در چگونگی عمل اگر دقت لازم را داشته باشد، مشکلی برای او پیش نخواهد آمد.

رسول خـدا صـلی الله علیه و آله آنگاه که به حج مشـرف می‌شد، در هر فرصتی چگونگی انجام مناسک را به مردم می‌آموخت. ابن عمر گوید:

کانَ رَسُولُ اللَّه صلی الله علیه و آله اذا کان قَبْلَ التَّرْوِیَةِ بِیَوْمٍ، خَطِبَ النَّاسَ فَأَخْبَرَهُمْ بِمَناسِکِهِمْ. (۲) ۲

رسول خدا صلی الله علیه و آله پیوسته یک روز پیش از ترویه، برای مردم خطبه می‌خواند و مناسکشان را به آن‌ها می‌آموخت.

۱- - تاریخ دمشق، ج ۲۶، ص ۲۱۱

۲- - الحج و العمرة فی الکتاب و السنه: ص ۲۴۶، ح ۶۸۰

ص:۳۷

۸- تأمین مخارج خانواده

سفر حج به‌لحاظ معنوی و دینی بودن آن، نه‌تنها در روحیه حج‌گزار تأثیر می‌گزارد، بلکه از جنبه روحی و اخلاقی، برای خانواده و نزدیکان وی نیز برکات فراوانی را به‌دنبال خواهد داشت. از این‌رو برای این‌که از این تأثیر شگرف در اطرافیان کاسته نشود، باید حاجی به کلیه مسائل جانبی خود توجه کند. یکی از این مسائل، تأمین نیازمندی‌های خانواده است؛ به شکلی که پس از رفتن وی به حرمین شریفین، آن‌ها دچار مشکلات شدید نگردند. هر مسلمانی زمانی مستطیع خواهد بود که بتواند علاوه بر هزینه سفر، زندگی افراد تحت تکفل خود را تأمین کند و پس از مراجعت نیز گرفتار فقر و تهیدستی نگردد.

امام صادق علیه السلام در پاسخ سؤال‌کننده‌ای که مراد از سبیل در آیه شریفه وَ لِلَّهِ عَلَی النَّاسِ حِجُّ الْبَیْتِ مَنِ اسْتَطاعَ إِلَیْهِ سَبِیلًا (۱) ۱ را پرسید، فرمود:

... السَّعَةُ فِی الْمَالِ إِذَا کَانَ یَحُجُّ بِبَعْضٍ وَ یُبْقِی بَعْضاً لِقُوتِ عِیَالِهِ. (۲) ۲

۱- - آل‌عمران: ۹۷

۲- - وسائل‌الشیعه، ج ۱۱، ص ۳۷، ح ۱۴۱۸۱

ص:۳۸

وسعت در مال، به‌اندازه‌ای که با بخشی از آن حج انجام دهد و بخشی را برای خوراک خانواده‌اش باقی بگذارد.

در حدیث دیگری نیز امام صادق علیه السلام فرمود: حج خانه خدا بر کسی که راهی به‌سوی او بیابد واجب است و راه همان داشتن هزینه سفر، مرکب، همراه با سلامتی بدن است و نیز بخشی که برای خانواده خود به‌جای می‌گذارد و بخشی نیز برای تأمین هزینه‌های زندگی پس از بازگشت از حج.

مرحوم‌صاحب‌جواهر رحمه الله نیزچهارمین‌شرطاز شرایط استطاعت را، داشتن امکانات مالی به‌اندازه نیازهای سفر و تأمین نیازمندی‌های خانواده دانسته، می‌گوید:

فلو قصر ماله عن ذلک لم یجب علیه الحج بلا خلاف أجده، بل ربما ظهر من بعضهم الإجماع علیه، للأصل و عدم تحقق الإستطاعهٔ بدونه. (۱) ۱

پس اگر کسی مالی که دارد، کمتر از آن است که بتواند هزینه افراد تحت تکفل خود را بپردازد، حج بر او واجب نیست، قول خلافی نیز من در آن نیافتم، بلکه از اظهارات برخی

۱- - جواهرالکلام، ج ۱۷، ص ۲۷۳

ص:۳۹

از فقها اجماع بر این مطلب فهمیده می‌شود، به مقتضای اصل، و تحقق نیافتن استطاعت بدون داشتن آن.

لذا عزیزان حج‌گزار به این نکته توجه نموده، به‌شکلی عمل کنند که در نبود آن‌ها، به بازماندگانشان سخت نگذرد و این دوران را یکی از شیرین‌ترین لحظه‌های زندگی خود به‌حساب آورند. نکته جالب دیگر این‌که، قبل از حرکت مناسب است حاجی افراد خانواده خود را جمع نموده، آنان را به خانه دعوت کند و پس از محبّت به آن‌ها و خواندن دعا، در یک فضای کاملًا صمیمی و معنوی از آنان خداحافظی کرده، عازم سفر حج شود.

برید بن معاویه عجلی گوید: امام باقر علیه السلام هرگاه تصمیم رفتن به حج را داشتند، خانواده خویش را در خانه جمع نموده، این‌گونه دعا می‌کردند:

اللَّهُمَّ إِنِّی أَسْتَوْدِعُکَ الْغَدَاةَ نَفْسِی وَ مَالِی وَ أَهْلِی وَ وُلْدِی الشَّاهِدَ مِنَّا وَ الْغَائِبَ، اللَّهُمَّ احْفَظْنَا وَ احْفَظْ عَلَیْنَا، اللَّهُمَّ اجْعَلْنَا فِی جِوَارِکَ، اللَّهُمَّ لا تَسْلُبْنَا نِعْمَتَکَ وَ لا تُغَیِّرْ مَا بِنَا مِنْ عَافِیَتِکَ وَ فَضْلِکَ. (۱) ۱

۱- - وسائل‌الشیعه، ج ۱۱، ص ۳۸۰، ح ۱۵۰۶۵

ص:۴۰

بارخدایا! همانا من [از] فردا، خود و مال و خانواده و فرزندانم، چه آنان که نزد من‌اند و چه آنان که نیستند، همه را به تو می‌سپارم.

پروردگارا! در کنار خود ما را قرار ده، نعمت‌هایت را از ما نگیر و آن‌چه از سلامتی و فضل تو در اختیار ما است آن را تغییر مده.

همچنین مستحب است مسافر پیش از سفر، خانواده خود را جمع نموده، دو رکعت نماز بخواند و بگوید:

اللَّهُمَّ إِنِّی أَسْتَوْدِعُکَ نَفْسِی وَ أَهْلِی وَ مَالِی وَ دِینِی وَ دُنْیَایَ وَ آخِرَتِی وَ أَمَانَتِی وَ خَاتِمَهَٔ عَمَلی . (۱) ۱

بارخدایا! همانا من خود، خانواده، مال و فرزندانم و دنیا و آخرتم، و أمانت و پایان کارم را به تو می‌سپارم.

۹- انتخاب مدیر

در زندگی جمعی مشکلات کمتر وجود دارد و در صورت بروز آن نیز با همکاری دیگر همسفران مشکلات راحت‌تر حل و مرتفع می گردد. خوشبختانه

۱- - وسائل‌الشیعه، ج ۱۱، ص ۳۷۹، ح ۱۵۰۶۴

ص:۴۱

در سفر حج و عمره، مردم به صورت کاروانی حرکت می‌کنند و درنتیجه با مشکلات تنها سفر کردن روبه‌رو نیستند. لیکن مسافرت‌های جمعی نیز مشکلات مخصوص به‌خود را دارد که پیشوایان اسلام برای رفع آن راه حل‌های زیبا و مناسبی را ارائه داده‌اند.

از جمله این راه‌حل‌ها، انتخاب یک‌نفر به‌عنوان مسؤول و مدیر اجرایی سفر است تا در لحظات تصمیم‌گیری دچار تردید و دودلی نشوند، اختلافات تشدید نگردد و بتوانند به‌راحتی تصمیم‌گیری نموده، به اهداف سفر نائل شوند.

رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود:

إذا خَرَجَ ثَلاثَةٌ فی سَفَرٍ، فَلْیُؤَمِّروا احَدَهُمْ. (۱) ۱

هنگامی که سه نفر با یکدیگر به قصد مسافرت خارج می‌شوند، باید یک‌نفر را از میان خود، به سرپرستی برگزینند.

اصحاب رسول خدا صلی الله علیه و آله نیز چنین عمل می‌کردند و درباره فرد منتخب می‌گفتند: این سرپرستی است که رسول خدا صلی الله علیه و آله تعیین کرده است. (۲) ۲

نافع می‌گوید: در سفری که با ابی سلمه و تنی چند

۱- - سنن ابی‌داوود، ج ۳، ص ۳۶، ح ۲۶۰۸

۲- - محجهٔ‌البیضاء، ج ۴، ص ۵۸

ص:۴۲

همراه بودیم به ابی‌سلمه گفتم: امیر ما در این سفر تویی. (۱) ۱

از عبداللَّه مروزی نیز نقل شده که ابوعلی الرِّباطی در سفری با او همراه شد. عبداللَّه به او گفت: تو فرمانده می‌شوی یا من؟

ابوعلی گفت: تو فرمانده باش.

از آن پس عبـداللَّه توشه سـفر خود و ابوعلی را بر دوش حمـل می‌کرد تا آن که شبی باران در گرفت و عبـداللَّه در تمام شب بالای سر رفیق و همراهش ایستاد و عبایی را روی سر او گرفت تا باران روی او نریزد.

ابوعلی بارها گفت: برای خدا، برای خدا، این کار را نکن و عبداللَّه پاسخ می‌داد: مگر نگفتی فرماندهی قطعاً از آن تو است؟ پس از گفته خود برنگرد و مرا مجبور مکن. ابوعلی گوید:

دوست می‌داشتم می‌مردم و به او نمی‌گفتم تو امیر باش. (۲) ۲

انتخاب فردی بااخلاق، مدبّر، باحوصله و پرکار برای مدیریت و اداره کارها در طول سفر، در مراحل

۱- - سنن ابی‌داوود، ج ۳، ص ۳۶، ح ۲۶۰۹

۲- - محجهٔ البیضاء، ج ۴، ص ۵۹

ص:۴۳

مختلف از جمله: زمـان حرکت، تقسیم اتاق‌هـا، کیفیت پخت و تقسـیم غـذا، و برنـامه‌ریزی برای کارهـای دیگر تا بازگشت به‌وطن می‌تواند از مشکلات و درگیریها و نزاع‌های احتمالی جلوگیری کند و سفر را برای مسافران شیرین سازد.

فرد منتخب نیز باید خود را خدمتگزار مردم بداند و با تمام وجود در خدمت زائران باشد.

پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود:

سیِّدُ الْقَوْمِ خادِمُهُمْ فِی السَّفَرِ. (۱) ۱

بزرگ هر گروهی در سفر، خدمتگزار آن‌ها است.

۱۰- انتخاب همراه

از توصـیه‌های رسول خدا صـلی الله علیه و آله و اهل بیت آن حضرت علیهم السلام به مسافران این است که تنها به مسافرت نروند و پیش از سـفر برای خود همراهی انتخـاب کننـد تـا آن‌هـا را در لحظـات حسـاس سـفر یاری داده، از خسـتگی و تنهایی به‌در آینـد و مددکار یکدیگر باشند.

رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود:

۱- – محجهٔ البیضاء، ج ۴، ص ۶۱

ص:۴۴

الرَّفِيقَ ثُمَّ السَّفَرَ. (۱) ۱

اوّل [انتخاب رفیق و همراه، سپس مسافرت.

امام کاظم علیه السلام فرمود:

از وصایای رسول خدا صلی الله علیه و آله به علی بن ابی‌طالب علیه السلام یکی این بود:

لا تَخْرُجْ فِی سَفَرٍ وَحْدَکَ، فَإِنَّ الشَّیْطَانَ مَعَ الْوَاحِدِ، وَ هُوَ مِنَ الاثْنَیْنِ أَبْعَدُ .... (۲) ۲

به تنهایی مسافرت مکن؛ زیرا شیطان همراه فرد تنها است و او از دو نفر دورتر است.

در حدیث دیگری آمده است که رسول خدا صلی الله علیه و آله سه نفر را لعنت کرده است:

الْآکِلَ زَادَهُ وَحْدَهُ وَ النَّائِمَ فِی بَیْتٍ وَحْدَهُ وَ الرَّاکِبَ فِی الْفَلاةِ وَحْدَهُ. (۳) ۳

کسی که تنها غذا بخورد، و آن‌کس که تنها در خانه‌ای بخوابد و کسی که در دشت به‌تنهایی سفر کند.

۱- - وسائل‌الشیعه، ج ۱۱، ص ۴۰۸، ح ۱۵۱۲۳

۲- - وسائل‌الشیعه، ج ۱۱، ص ۴۱۰، ح ۱۵۱۲۷

۳- - همان: ح ۱۵۱۲۹

ص:۴۵

همچنین از اسماعیل بن جابر نقل شده که گوید:

در مکه خدمت امام صادق علیه السلام بودم، که مردی از اهالی مدینه وارد شد.

حضرت از وی سؤال فرمود: چه کسی همراه تو بود؟

پاسخ داد: هیچ‌کس همراه من نبود!

امام صادق علیه السلام فرمود: اگر همراهی می‌داشتی من ادب تو را می‌ستودم، سپس فرمود: یک‌نفر شیطان است، دونفر نیز شیطانند و سه نفر همراه و چهارنفر رفیقان‌اند.

از مجموع این روایات به‌خوبی می‌توان فهمید که پیشوایان دینی، مردم را از تنها سفر کردن منع و آنان را به مسافرت دسته‌جمعی ترغیب نموده‌اند. بدیهی است آن کس که براساس ضرورت، گاهی مجبور می‌شود تنها غذا بخورد یا در خانه‌ای تنها بخوابد و یا تنها سفر کند، هرگز مورد لعن قرار نمی‌گیرد. بلکه تنها کسانی که می‌توانند و چنین نمی‌کنند مخاطبین روایت‌اند.

اگر نگاهی گذرا به مسافرت در گذشته داشته باشیم، به‌خوبی مفهوم این توصیه‌ها را درک می‌کنیم؛ زیرا درگذشته عوامل بسیاری؛ مانند بدی آب و هوا، نبود جاده‌های مناسب، ناامنی در جاده‌ها، نبود امکانات رفاهی و آب و غذا در طول مسیر، نبود مرکب مناسب

ص:۴۶

و ... جان مسافرانِ تنها را تهدید می‌کرد، علاوه بر آن، ایجاد اضطراب و وحشت و درنهایت افسردگی، از دیگر نتایج سفرهای فردی بود و پیشوایان معصوم برای پیشگیری از این‌گونه عوارض، به مردم توصیه کرده‌اند که به‌تنهایی مسافرت نکنند.

۱۱- همراهان شایسته و هم‌شأن

انتخاب همسفران شایسته و هم‌شأن، یکی دیگر از آداب سفر است. کسانی که از نظر سلوک و خصوصیات رفتاری و سطح زندگی با یکدیگر همگون هستند، مناسب است در یک کاروان ثبت‌نام نموده و با هماهنگی مدیر کاروان، آن‌ها که با هم سنخیت بیشتری دارند در یک اتاق جای گیرند.

امام باقر علیه السلام فرمود:

إِذَا صَحِبْتَ فَاصْحَبْ نَحْوَکَ، وَ لا تَصْحَبْ مَنْ یَکْفِیکَ فَإِنَّ ذَلِکَ مَذَلَّةٌ لِلْمُؤْمِنِ. (۱) ۱

هنگامی که با کسی همراه و همسفر شدی، پس با مثل خودت همراه شو و با آن‌کس که زندگی تو را اداره می‌کند همسفر مشو، که این کار موجب ذلت مؤمن است.

۱- - وسائل‌الشیعه، ج ۱۱، ص ۴۱۲/ ۱۵۱۳۵

ص:۴۷

همچنین برای این‌که حاجی در جمع همراهان تحقیر نشود نباید، با کسانی که برای او قدر و منزلتی قائل نیستند همسفر شود. علی علیه السلام در این زمینه فرمود:

لا تَصْحَبَنَّ فِی سَفَرِکَ مَنْ لا یَرَی لَکَ مِنَ الْفَضْلِ عَلَیْهِ کَمَا تَرَی لَهُ عَلَیْکَ. (۱) ۱

با کسی که در تو فضیلتی نسبت به خود احساس نمی‌کند و تو نیز در او فضیلتی نسبت به خود نمی‌بینی در سفر همراه مشو.

امام صادق علیه السلام نیز فرمود:

إصْحَبْ مَنْ تَتَزَیَّنُ بِهِ وَ لا تَصْحَبْ مَنْ یَتَزَیَّنُ بِکَ. (۲) ۲

با کسی همسفر شو که موجب افتخار و زینت تو باشد و با آن‌کس که تو باعث افتخار او باشی همراهی مکن.

فردی به‌نام شهاب بن عبدربّه گوید:

به امام صادق علیه السلام گفتم:

شما از حال من آگاهید و دست و دل‌بازی و بذل و بخشش را نسبت به برادران دینی‌ام می‌دانید، آیا

۱- - کافی، ج ۴، ص ۲۸۶

۲- - وسائل الشیعه، ج ۱۱، ص ۴۱۲، ح ۱۵۱۳۳

ص:۴۸

می‌توانم با بعضی از آن‌ها در راه مکه همراه شوم و به آنان بذل و بخشش کنم؟ حضرت فرمود:

ای شهاب، چنین مکن. اگر تو آن‌چه داری بر آنان ببخشایی و آنان نیز در هزینه کردن زیاده‌روی کنند، به آنان ستم کرده‌ای، و [اگر تو ببخشایی و آنان از خرج کردن خودداری کنند، آن‌ها را ذلیل کرده‌ای، پس با امثال خود همسفر شو. (۱) ۱

حسین بن ابی‌العلا نیز گوید:

همراه با بیست و چند نفر مرد به‌طرف مکه حرکت کردیم، در میان راه، در هر منزلی گوسفندی برای آنان قربانی می‌کردم، پس زمانی که به محضر امام صادق علیه السلام شرفیاب شدم، آن‌حضرت خطاب به من فرمود:

ای حسین، مؤمنان را خوار و ذلیل می‌کنی؟

گفتم: از چنین کاری به خداوند پناه می‌برم!

حضرت فرمود: به من خبر رسیده است که در هر منزلی برای آنان گوسفندی کشته‌ای!

گفتم: قصدی جز خدا نداشتم.

حضرت فرمود: آیا ندانستی که در میان همراهان تو کسانی هستند که دوست دارند مانند تو عمل کنند، لیکن به‌دلیل نداشتن توانایی مالی، نمی‌توانند و

۱- - وسائل‌الشیعه، ج ۱۱، ص ۴۱۳، ح ۱۵۱۳۷

ص:۴۹

درنتیجه احساس کوچکی و حقارت می‌کنند؟

گفتم: از خداوند طلب مغفرت می‌کنم و از این پس چنین نخواهم کرد. (۱) ۱

رعایت این نکته اخلاقی باعث می‌شود که افراد کاروان و همسفران، از چشم‌وهم‌چشمی و ایجاد تنش‌های روحی و اخلاقی پرهیز نموده، در محیطی سالم و آرام به‌سر ببرند و بیشتر به دنبال کسب معرفت و بهره معنوی باشند.

۱۲- مشوّقان خوبی‌ها

در سفر حج، دوستانِ دیندار و عاشقِ خداوند، در ترغیب و تشویق همراهان به‌عبادت و بهره‌وری بیشتر از سفر، سهم مؤثر و به‌سزایی دارند. گاهی شیطان حاجیان را وسوسه نموده، به‌خواب و استراحتِ بیشتر فرامی‌خواند، لیکن دوست صمیمی و دیندار، با رفتار و گفتار خوبِ خود، همسفران را به حرکت واداشته، شیطان را در دستیابی به اهداف خود ناکام می‌کند.

از این‌رو، در روایات به مؤمنان توصیه شده تا دوستانی را برای خود برگزینند که آنان را در انجام کارهای مربوط به آخرت یار و یاور باشند.

۱- - وسائل‌الشیعه، ج ۱۱، ص ۴۱۵، ح ۱۵۱۴۲

ص:۵۰

رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود:

بهترین برادرت کسی است که تو را به پیروی از خدا کمک نموده، از نافرمانی او بازدارد و تو را به خشنود ساختن او وادار کند. (۱) ۱

علی علیه السلام نیز فرمود:

بهترین برادرات کسی است که به‌سوی خیر شتاب کند و تو را نیز به‌دنبال خود بکشد و تو را به نیکی فرمان دهد و بر انجام آن یاریت رساند. (۲) ۲

بنابراین، سزاوار است حاجی همسفران خود را به‌حضور در حرمین شریفین و خواندن قرآن و نماز و دعا و نیز کمک و یاری همسفران و دیگر امور خیر تشویق نموده، خود نیز در انجام این کارها پیشقدم گردد.

۱۳- وصیت

یکی دیگر از مستحبات سفر، وصیت کردن پیش از رفتن به مسافرت است، سفر همیشه با خطر همراه بوده و هست، در گذشته راه‌های طولانی و ناهموار، دزدان مسلح، نبود امکانات غذایی و بهداشتی، ناامن بودن راه‌ها و امثال آن، موجب می‌شد که تعدادی از

۱- – المحبهٔ فی الکتاب و السنه، ص ۱۰۹، ح ۴۶۲

۲- – همان: ۱۱۰، ص ۴۷۸

ص:۵۱

مسافران، جان به جان‌آفرین بسپارند و مظلومانه در گوشه‌ای به‌خاک سپرده شوند.

در عصر کنونی نیز که امکانات فراوانی برای مسافران فراهم شده است، باز خطرهای بسیاری جان انسان‌ها را تهدید می‌کند و افراد بشر نه در زمین و نه در آسمان امنیت لازم را ندارند. گاهی هواپیمای مسافربری به‌علت نقص‌فنی سقوط می‌کند و تعدادی کشته می‌شوند، گاهی دو اتومبیل با هم برخورد می‌کنند و جان سرنشینان بی‌گناهشان را می‌گیرند و گاهی اتومبیلی به عابر پیاده می‌زند و ...

بنابراین، هیچ‌کس از آینده خود خبر ندارد و نمی‌تواند آن را پیش‌بینی کند و به بازگشت قطعی خود از سفر مطمئن باشد. از این رو، نوشتن و تنظیم وصیت نامه در شرایط عادی کاملًا مطلوب است، لیکن در سفر حج، مطلوب‌تر و لازم‌تر است تا وارثان و بازماندگان دچار مشکل نشوند و تکلیف خود را بشناسند و براساس آن عمل کنند.

امام صادق علیه السلام فرمود:

مَنْ رَکِبَ رَاحِلَهً فَلْیُوصِ. (۱) ۱

کسی که بر مرکبی سوار می‌شود لازم است

۱- - وسائل‌الشیعه، ج ۱۱، ص ۳۶۹

ص:۵۲

وصیت کند.

رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود:

الْوَصِیَّهُ حَقٌّ عَلَی کُلِّ مُسْلِمٍ. (۱) ۱

وصیت کردن وظیفه هر مسلمانی است.

در حدیث دیگری فرمود:

مَا یَنْبَغِی لِامْرِئٍ مُسْلِمٍ أَنْ یَبِیتَ لَیْلَهً إِلَّا وَ وَصِیَّتُهُ تَحْتَ رَأْسِهِ. (۲) ۲

بر هیچ مسلمانی سزاوار نیست که شب سر بر بالین بگذارد مگر آن‌که وصیت او زیر سرش باشد.

رسول خدا صلی الله علیه و آله در حدیث دیگری فرمود:

مَنْ مَاتَ بِغَیْرِ وَصِیَّهٍ مَاتَ مِیتَهً جَاهِلِیَّهً. (۳) ۳

کسی که بدون وصیت بمیرد، به مرگ جاهلی مرده است.

از مشکلاتی که گاهی در موسم حج و عمره، در کاروان‌ها پدید می‌آید، این است که نمی‌دانند فرد

۱- – وسائل‌الشیعه، ج ۱۹، ص ۲۵۷، ح ۲۴۵۴۴

۲- – وسائل‌الشیعه، ج ۱۹، ص ۲۵۸، ح ۲۴۵۴۵

۳- – وسائل‌الشیعه، ج ۱۹، ص ۲۵۹، ح ۲۴۵۴۶

ص:۵۳

فوت‌شده در رابطه با محل دفن خود چه وصیت کرده است؟ لذا چند روزی جنازه باقی می‌ماند تا بازماندگان تصمیم بگیرند به ایران حمل شود و یا در مکه و مدینه به‌خاک بسپارند؟

از این رو، مناسب است که در وصیت نامه، علاوه بر امور جاریِ زندگی، محلّ دفن نیز مشخص شود.

۱۴- غسل

مستحب است انسان پیش از رفتن به مسافرت غسل کند و هنگام غسل این دعا را بخواند:

بِسْم اللَّهِ و باللَّهِ و لا حَوْلَ وَ لا قُوَّةَ الّا بِاللَّهِ وَ علی مِلَّةِ رَسُولِ اللَّه وَ الصَّادِقینَ عَنِ اللَّه صَلَواتُ اللَّه عَلَیْهِم اجْمَعینَ.

أللّهُمَّ طَهِّرْ بِهِ قَلْبی واشْرَحْ بِهِ صَدْری وَ نَوِّر بِهِ قَبْری.

اللَّهُمَّ اجْعَلْهُ لِی نُوراً وَ طَهُوراً وَ حِرْزاً وَ شِفاءً مِنْ کُلِّ داءٍ وَ آفَةٍ وَ عاهَةٍ وسُوءٍ مِمَّا أَخافُ و احْذَرُ، وَ طَهِّرْ بِهِ قَلْبِی وَجَوَارِحِی وَ عِظَامِی وَ لَحْمِی وَ دَمِی وَشَعْرِی وَ بَشَرِی وَ مُخِّی وَ عَصَبِی وَ مَا

ص:۵۴

أَقَلَّتِ الْأَرْضُ مِنِّی. (۱) ۱

به‌نام و به یاری خـدا، و هیـچ حول و نیرویی جز با کمک او نیست و بر آیین رسول خـدا صـلی الله علیه و آله و آن‌ها که صادقانه از خدا سخن گفته‌اند درود خدا بر همه آنان.

بارخدایا! به‌وسیله این غسل قلبم را پاک و سینه‌ام را گشاده و قبرم را نورانی کن.

بارخدایا! این غسل را [برای من نور و پاکی و نگاهبان و شفای هر آفت و درد و بیماری و هر بدی که از آن بیم دارم قرار ده و قلب و اعضای بدنم و استخوان‌هایم و خون و موی و پوست و مغز و اعصابم و تمام وجودم را پاک گردان.

حاجی با این غسل جسمش را و با دعا و توبه جانش را شستشو می‌دهد تا هنگام حضور در خانه خدا، از هر آلودگی پاک و پیراسته شود.

۱۵- صدقه

مستحب است مسافر هنگام حرکت، صدقه دهد (۲) ۲ و با نیکیِ به مردم، سفر را آغاز کند.

۱- - وسائل الشیعه، ج ۱۱، ص ۳۶۹، ح ۱۵۰۳۸؛ امان الاخطار، ص ۳۳

۲- - محاسن، ج ۲، ص ۳۴۸، ح ۲۳۱

ص:۵۵

امام صادق علیه السلام فرمود:

تَصَدَّقْ وَ اخْرُجْ أَيَّ يَوْمٍ شِئْتَ. (۱) ۱

صدقه بده و هر روزی خواستی خارج شو.

ابن ابی عمیر گوید:

به ستارگان می‌نگریستم، آن‌ها را می‌شناسم و شگون و سعد و نحس طلوع ستارگان را نیز می‌دانم، پس در من تردید به‌وجود آمد، به موسی بن جعفر علیهما السلام شکوه بردم، آن حضرت فرمود:

اگر در وجود تو مسأله‌ای [نگران‌کننده پیدا شد به نخستین مسکینی که رسیدی صدقه بده و سپس بگذر.

پس همانا خداوند- عزّ و جلّ- آن نگرانی را از تو دفع می‌کند. (۲) ۲

حتی آنان که به نحوست ایام اعتقاد دارند، اگر صبحگاهان صدقه دهند، خداوند نحوست آن روز را از آنان دفع خواهد کرد.

خواجه شیراز گوید:

ای صاحب کرامت، شکرانه سلامت روزی تفقّدی کن درویش بینوا را

صدقه منافع فراوانی دارد که یکی از آن‌ها

۱- - وسائل‌الشیعه، ج ۱۱، ص ۳۷۵، ح ۱۵۰۵۱

۲- - وسائل‌الشیعه، ج ۱۱، ص ۳۷۶، ح ۱۵۰۵۴

ص:۵۶

جلوگیری از بَدْ مردن است. رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود:

الصَّدَقَةُ تَمْنَعُ مِيتَةَ السَّوْءِ. (۱) ۱

صدقه از مرگ بد و دلخراش جلوگیری می کند.

صدقه همچنین هفتاد نوع بلا را دفع می کند (۲) ۲ و هفتاد در، از بلا را به‌روی انسان می‌بندد. (۳) ۳

دادنِ صدقه در آغاز و در طول سفر حج، مورد تأکید روایات است.

امام صادق علیه السلام فرمود:

شایسته است حاجی هنگامی که مناسک حج را انجام داد وتصمیم گرفت از مکّه خارج شود، یک درهم خرما بخرد و آن را صدقه دهد. (۴) ۴

در دادن صدقه به این نکته هم باید توجه داشت که گرچه صدقه‌گیرنده، فرد فقیر و مسکین است، لیکن گیرنده اصلی خداوند است و درنتیجه صدقه‌دهنده با خدا معامله کرده و چندبرابر در دنیا و آخرت پاداش دریافت خواهد کرد.

۱- - بحارالانوار، ج ۹۶، ص ۱۲۴، ح ۳۵

۲- - کنزالعمال، ح ۱۵۹۸۲

۳- - بحارالانوار، ج ۶۲، ص ۲۶۹

۴- - کافی، ج ۴، ص ۵۳۳

ص:۵۷

امام صادق علیه السلام فرمود:

همانا خداوند تبارک و تعالی می‌فرماید:

هیچ چیزی نیست مگر آن‌که، کسی را مأموریت داده‌ام‌تاآن رابگیردجزصدقه، که آن را خود می گیرم. (۱) ۱

۱۶- آغاز سفر با نماز

در سفر حج، حاجی میهمان خداوند است و باید قبل از سفر، خود را برای این میهمانی مهم آماده کند، لذا مستحب است سفر را با نماز، که یاد خدا است، آغاز نماید.

امام صادق علیه السلام از طریق پدران بزرگوارشان، از رسول خدا صلی الله علیه و آله نقل کرده‌اند که فرمود:

مردی که عازم سفر است هیچ چیزی برای خانواده‌اش از خود باقی نمی گذارد بهتر از این‌که هنگام رفتن دو رکعت نماز بخواند و بگوید:

اللَّهُمَّ انّی أسْتَودِعُکَ نَفْسی وَ اهْلی وَ مالی وَ ذُرِّیَتی وَ دُنْیایَ وَ آخِرَتی وَ أَمانَتی وَ خاتِمَةَ عَمَلی، الّا اعْطاهُ اللَّه عَزَّ وَ جَلَّ ما سئل. (۲) ۲

۱- - بحارالانوار، ج ۸۰، ص ۳۲۹، ح ۲

۲- - وسائل‌الشیعه، ج ۱۱، ص ۳۷۹، ح ۱۵۰۶۴

ص:۵۸

بارخدایا! خود و خانواده و مال و اولاد و دنیا و آخرت و امانت و پایان کارم را نزد تو به امانت می‌گذارم. [این دعا را کسی نمی‌خواند] مگر این‌که آن‌چه را از خدا خواسته، به او عنایت می‌کند.

۱۷- دعا هنگام خروج

صباح حذاء گوید: از موسی بن جعفر علیهما السلام شنیدم که فرمود:

اگر یکی از مردان شما قصد مسافرت کرد، هنگام خروج از منزل و روبه سمتی که به‌قصد آن در حرکت است بایستد و سوره حمد را در چهار سوی خود بخواند، همچنین معوذتین [یعنی سوره‌های فلق و ناس و قل هواللّه احد و آیةالکرسی را در پیش رو و سمت راست و پشت‌سر بخواند و سپس بگوید:

اللَّهُمَّ احْفَظْنِی وَ احْفَظْ مَا مَعِی وَ سَلِّمْنِی وَ سَلِّمْ مَا مَعِی وَ بَلِّغْنِی وَ بَلِّغْ مَا مَعِی بِبَلاغِکَ الْحَسَنِ الْجَمِیلِ. (۱) ۱

بارخدایا! مرا و هرچه همراه من است را

۱- - وسائل‌الشیعه، ج ۱۱، ص ۳۸۱، ح ۱۵۰۶۷

ص:۵۹

نگهدار و من و هرچه با من است را سالم بدار و من و هرچه با من است را به مقصد برسان به گونه‌ای شایسته و زیبا.

[آن‌گاه خداوند او را با آن‌چه همراه خود دارد محفوظ داشته و به سلامت به‌مقصد می‌رساند. آیا ندیده‌ای که مرد [مسافر] خود مصون و سالم می‌ماند، لیکن آن‌چه همراه خود دارد محفوظ نمانده و سالم به‌مقصد نمی‌رسد؟

در حدیث دیگری امام صادق علیه السلام فرمود:

هرکس هنگام بیرون رفتن از خانه، ده مرتبه سوره قُل هُوَ اللّهُ احَد (توحید) را بخواند، پیوسته در پناه و حمایت خداوند است تا به خانه برگردد. (۱) ۱

ابوحمزه ثمالی نیز گفت:

هرگاه امام باقر علیه السلام از خانه بیرون می‌رفت می‌فرمود:

بِسْمِ اللَّهِ خَرَجْتُ وَ عَلَى اللَّهِ تَوَكَّلْتُ لا حَوْلَ وَ لا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ. (۲) ۲

به‌نام خداخارج شدم‌وبر او توکل کردم، هیچ توانایی و نیرویی نیست جز به‌نیروی خدا.

امیر مؤمنان علی علیه السلام هنگام بیرون رفتن از خانه برای

۱- - کافی، ج ۴، ص ۳۳۳.

۲- - همان.

ص:۶۰

مسافرت، این دعا را می‌خواند:

اللَّهُمَّ إِنِّی أَعُوذُ بِکَ مِنْ وَعْثَاءِ السَّفَرِ وَ کَآبَةِ الْمُنْقَلَبِ وَ سُوءِ الْمَنْظَرِ فِی الْأَهْلِ وَ الْمَالِ وَالْوَلَدِ اللَّهُمَّ أَنْتَ الصَّاحِبُ فِی السَّفَرِ وَ أَنْتَ الْخَلِیفَةُ فِی الْأَهْلِ وَ لا یَجْمَعُهُمَا غَیْرُکَ لِأَنَّ الْمُسْتَخْلَفَ لایَکُونُ مُسْتَصْحَباً وَالْمُسْتَصْحَبُ لا یَکُونُ مُسْتَخْلَفاً (۱) ۱

بارخدایا! به تو پناه می‌برم از سختی‌های سفر و اندوهناک برگشتن و بدنگری [مردم در جان و خانواده و مال و فرزندم؛ بارخدایا! تو در سفر همراه منی و جانشین من در خانواده‌ام و جز تو کسی نیست که بتواند میان این‌دو جمع کند [و در سفر همراه و در وطن جانشین باشد] زیرا آن‌که بازمانده و [در وطن جانشین در خانواده باشد [در سفر] همراه و رفیق نیست و آن‌که رفیق سفر است جانشین در خانواده نیست.

پیمودن راه و طی مسیر در زمین و آسمان، همراه با فراز و نشیب و اوج و فرود است، اتومبیل وقتی به مناطق کوهستانی می‌رسد، جاده‌های پرپیچ و خم

۱- - نهج‌البلاغه: خ ۴۶

ص:۶۱

کوهستان را طی کرده بالا- می‌رود و پس از رسیدن به قله سرازیر می‌شود، هواپیما از باند فرودگاه برمی‌خیزد، اوج می گیرد و با رسیدن به مقصد فاصله خود را با زمین کم کرده، در فرودگاهِ مقصد، به زمین می‌نشیند، مسافرِ خانه خدا سزاوار است که در تمامی این مراحل به‌یاد خدا بوده، زیر لب زمزمه عاشقانه با خدا داشته باشد.

رسول خدا صلی الله علیه و آله هر زمان در مسیری بالا می‌رفت اللّه اکبر و آن‌گاه که فرود می‌آمد سبحان‌اللّه می گفت. (۱) ۱

برخی مناطق در میان راه، همچون گردنه‌های صعب‌العبور و راه‌های پرپیچ و خم، خطرناک و ترس آفرین‌اند، امام صادق علیه السلام فرمود:

اگر به جایی رسیدی که ترسانی این آیه را بخوان:

وَ قُلْ رَبِّ أَدْخِلْنِی مُدْخَلَ صِدْقٍ وَ أَخْرِجْنِی مُخْرَجَ صِدْقٍ وَ اجْعَلْ لِی مِنْ لَدُنْکَ سُلْطاناً نَصِیراً. (۲) ۲

پروردگارا! مرا [در هرکاری به‌طرز درست داخل کن و به‌طرز درست خارج ساز و از جانب خود برای من تسلّطی یاری‌بخش قرار ده [و پیروزی و یاری عنایت فرما].

۱- - وسائل‌الشیعه، ج ۱۱، ص ۳۹۱، ح ۱۵۰۸۸

۲- - اسراء: ۸۰

ص:۶۲

امام سجاد علیه السلام فرمود:

اگر کسی پیاده حج گزارد و سوره إنّا انْزلناه ... [سوره قدر] را بخواند، درد سخت پیاده‌روی را لمس نمی‌کند. (۱) ۱

ادعیه سفر فراوان است و پیشوایان دین برای مراحل مختلف همچون: خروج از منزل، زمان سوار شدن بر مرکب، موقع حرکت و زمان فرود آمدن، ادعیه گوناگونی را نقل کرده‌اند که به‌دلیل رعایت اختصار، از ذکر آن‌ها خودداری می‌شود. علاقه‌مندان می‌توانند به کتب مربوط مراجعه کنند.

۱۸- همراه داشتن دارو

در عصر حاضر، به‌دلیل توسعه گردشگری در جهان، مسؤولان هر کشوری تلاش می‌کنند تا امکانات رفاهی و پزشکی را برای مسافران فراهم سازند.

جمهوری اسلامی ایران نیز در کاروان‌های زیارتی حج و عمره، پزشکی را همراه کاروان می‌فرستد که از آغاز تا پایان سفر، حاجیان را همراهی و در صورت نیاز به دارو و درمان، آن‌ها را معالجه کند. لیکن در عین حال حاجیان اگر بیماری خاصّی دارند لازم است ضمن آگاه

۱- - وسائل‌الشیعه، ج ۱۱، ص ۳۹۶، ح ۱۵۰۹۹

ص:۶۳

ساختن پزشک کاروان، داروهای ضروری و سوابق مربوط به بیماری خود را همراه بردارنـد، دیگران نیز برای دردها و بیماری‌های سطحی مقداری دارو بردارند تا در صورت نیاز از آن استفاده کنند. لقمان حکیم به فرزندش فرمود:

[در مسافرت با خود دارو بردار [تا در صورت نیاز] هم تو و هم همسفرانت از آن بهره‌گیرند .... (۱) ۱

۱۹- نیازمندی‌های سفر

شایسته است مسافر برخی از نیازمندی‌های خود را همراه بردارد تا هنگام نیاز از آن بهره گیرد. عایشه گوید:

رسول خدا صلی الله علیه و آله هرگاه به مسافرت می‌رفت چند چیز با خود برمی‌داشت:

۱- آیینه ۲- سرمه‌دان ۳- شانه کوچک (مِدْرَی) ۴- مسواک ۵- شانه بزرگ. (۲) ۲

ام سعد انصاری نیز گوید:

رسول خدا صلی الله علیه و آله در مسافرت آیینه و سرمه‌دان را از

۱- - بحارالانوار، ج ۷۳، ص ۲۷۵

۲- - محجهٔ البیضاء، ج ۴، ص ۷۲

ص:۶۴

خود دور نمی کرد. (۱) ۱

مرحوم مجلسی رحمه الله نیز در بحارالأنوار نقل می کند:

رسول خدا صلی الله علیه و آله هرگاه به مسافرت می‌رفت، شانه، مسواک و سرمه‌دان با خود برمی‌داشت. (۲) ۲

باتوجه به خصوصیات اخلاقیِ رسول خدا صلی الله علیه و آله می‌توان از این احادیث به‌خوبی دریافت که پیروان آن حضرت، باید در مسافرت‌ها ابزار و وسایلی که آنان را در منظم و آراسته بودن و نیز نظم و ترتیب یاری می‌دهد، همراه بردارند و از نامنظم و آشفته بودن سر و صورت و وضعیت ظاهری خود اجتناب ورزند.

حماد بن عیسی از امام صادق علیه السلام نقل کرده که آن حضرت فرمود:

در وصیت لقمان به فرزندش این چنین آمده است:

ای پسرم، شمشیر و کفش و عمامه و ریسمان و مشک آب و نخ خیاطی و سوزن در سفر همراه داشته باش و داروی بیشتری همراه خود بردار تا هم خود و هم همراهانت از آن استفاده کنید و در هر کاری که نافرمانی خدا در آن نباشد با همسفرانت موافقت کن. (۳) ۳

مرحوم فیض نقل کرده است که بعضی از متوکلین و

۱- - همان: ۷۳

۲- - بحارالانوار، ج ۷۳، ص ۲۳۵

۳- - من لا یحضره الفقیه، ج ۲، ص ۱۸۵، ح ۸۳۴

ص:۶۵

کسانی که توکل به خداوند در وجود آنان قوی بود، در سفر و در وطن، قمقمه، ریسمان، سوزن و نخ و قیچی را از خود جدا نکرده، می‌گفتند: این‌ها مربوط به دنیا نیست. (۱) ۱

شایان ذکر است که آنچه در این روایت و نظیر آن آمده، نیازمندی‌های حاجیان در آن زمان بوده و طبیعی است که در این دوران نیز باید نیازمندی‌های فعلی از قبیل: مسواک، دمپایی، قیچی، ناخن‌گیر و امثال آن را همراه بردارند.

۲۰- همراه داشتن خوراکی

شایسته است زائر خانه خدا در سفر حج، از پاکیزه‌ترین اموال خود بهره گیرد و برخی از خوراکی‌های فاسدنشدنی را همراه بردارد تا در صورت نیاز از آن استفاده کند.

رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود:

از بزرگواری مرد است که هنگام رفتن به مسافرت، توشه‌اش پاکیزه باشد. (۲) ۲

امام صادق علیه السلام نیز فرمود:

۱- - محجهٔ البیضاء، ج ۴، ص ۷۳

۲- - وسائل‌الشیعه، ج ۱۱، ص ۴۲۳، ح ۱۵۱۶۰

ص:۶۶

زیادی توشه و پاکیزه بودن و بخشش آن به همراهانی که در سفر با شما هستند، از نشانه‌های جوانمردی است. (۱) ۱

امام سجاد علیه السلام نیز هرگاه به قصد حج یا عمره، به مکه مسافرت می کرد، از بهترین و پاکیزه‌ترین خوراکی‌ها، مانند: بادام، شکر، سویق و آرد نرم الک‌نکرده، همراه خود برمی‌داشت. (۲) ۲

گفتنی است، خوراکی‌هایی که مسافر همراه خود برمی‌دارد، نباید فاسدشدنی باشد و تنها خوراکی‌های خشک و قابل نگهداری در شرایط آب و هوایی مختلف، برای استفاده در سفر مناسب است.

۲۱- همراه داشتن تربت حسینی

یکی از توصیه‌های امام صادق علیه السلام به مسافران این است که مقداری تربت امام حسین علیه السلام در سفر همراه داشته باشند. روزی از آن حضرت پرسیدند: ای فرزند رسول خدا صلی الله علیه و آله، همان‌گونه که تربت قبر حسین بن علی علیهما السلام شفای هر دردی است، آیا ایمن‌بخش از هر

۱- – همان، ص ۴۲۴، ح ۱۵۱۶۲

۲- – وسائل‌الشیعه، ج ۱۱، ص ۴۲۳، ح ۱۵۱۶۱

ص:۶۷

ترس و نگرانی هم هست؟

امام صادق علیه السلام فرمود: آری، اگر یکی از شما بخواهد از هر ترسی در امان باشد، تسبیحی از تربت حسین علیه السلام با خود برگیرد و هنگام خفتن در بستر، دعای وقت خفتن را سه مرتبه بخواند، آن‌گاه آن تربت را بوسیده، بر چشمان خود بگذارد و این گونه بگوید:

اللَّهُمَّ إِنِّی أَسْأَلُکَ بِحَقِّ هَذِهِ التُّرْبَةِ وَ بِحَقِّ صَاحِبِهَا وَ بِحَقِّ جَدِّهِ وَ بِحَقِّ أَبِیهِ وَ بِحَقِّ أُمِّهِ وَ أَخِیهِ وَ بِحَقِّ وُلْدِهِ الطَّاهِرِینَ اجْعَلْهَا شِفَاءً مِنْ کُلِّ دَاء وَ أَمَاناً مِنْ کُلِّ خَوْفٍ وَ حِفْظاً مِنْ کُلِّ سُوءٍ. (۱) ۱

سپس آن تربت را در جیب خود گذارد. اگر در وقت عشا چنین کند تا صبحگاهان در پناه خدا خواهد بود. (۲) ۲

۲۲- وظیفه دیگران نسبت به مسافر

مستحب است مردم مسافر را هنگام سفر بدرقه کنند؛ چرا که مسافر در شرایط روحی خاصی به‌سر

۱- - وسائل‌الشیعه، ج ۱۱، ص ۴۲۷

۲- - همان.

ص:۶۸

می‌برد، از فرزندان و خویشان و نزدیکان و زندگی و خانه و کاشانه خویش جدا می‌شود و تا مدتی از آنان دور می‌ماند. بدرقه مسافر و محبت نسبت به او و دعا کردن در حق او، از آلام سفر می‌کاهد و روح مسافر را آرام می‌کند.

امام صادق علیه السلام فرمود:

کَانَ إِذَا وَدَّعَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله رَجُلًا قَالَ:

أَسْتَوْدِعُ اللَّهَ دِینَکَ وَ أَمَانَتَکَ وَ خَوَاتِیمَ عَمَلِکَ وَ وَجَّهَکَ لِلْخَیْرِ حَیْثُمَا تَوَجَّهْتَ وَ رَزَقَکَ التَّقْوَی وَ غَفَرَ لَکَ الذُّنُوبَ. (۱) ۱

رسول خدا صلی الله علیه و آله هرگاه با مردی خداحافظی می‌کرد، می‌فرمود: دین و امانتت و سرانجام کارت را به‌خدا بسپار و به هرکجا می‌روی، خداوند خیر و خوبی را به‌روی تو بگشاید و تقوای الهی را روزی‌ات کند و گناهانت را بیامرزد.

و نیز در حدیث دیگری امام باقر علیه السلام فرمود:

رسول خدا صلی الله علیه و آله هرگاه با مسافری خداحافظی می‌کرد، دست او را می‌گرفت، و می‌فرمود:

خداوند همسفران خوبی نصیبت کند و یاری تو را

۱- - همان.

ص:۶۹

کامل گرداند و مشـکلات سفر را بر تو آسان کند، دور را برای تو نزدیک و گرفتاری‌هایت را برطرف سازد و دین و امانت و فرجام کارت را حفظ کنـد و راه هر خیری را به‌روی تو بگشایـد. بر تو باد به رعایت تقوای الهی. خودت را به خـدا بسپار و به امید برکت خداوند- عزّوجلّ- حرکت کن. (۱) ۱

محمد بن علی بن الحسین نیز گوید:

رسول خدا صلی الله علیه و آله هرگاه با مؤمنان خداحافظی می‌کرد می‌فرمود:

زَوَّدَکُمُ اللَّهُ التَّقْوَی وَ وَجَّهَکُمْ إِلَی کُلِّ خَیْرٍ وَ قَضَی لَکُمْ کُلَّ حاجَةٍ وَ سَلَّمَ لَکُمْ دِینَکُمْ وَ دُنْیاکُمْ وَ رَدَّکُمْ سَالِمِینَ إِلَی سَالِمِینَ. (۲) ۲

خداوند برتقوای شما بیافزاید و شما را به‌سوی کارهای خیر متوجه سازد، حاجات شما را برآورد و دین و دنیای شما را سالم بدارد و شما را به سلامت بازگرداند.

این سیره حسنه، جوّ معنوی خاصی در مسافر و نیز بستگان و دوستان او ایجاد می‌کند، به شکلی که زائر در تمامی اماکن مقدس، بدرقه‌کنندگان را یاد و دعا

۱- - وسائل‌الشیعه، ج ۱۱، ص ۴۰۶، ح ۱۵۱۱۷

۲- - همان: ۱۵۱۱۶

ص:۷۰

خواهد کرد.

امیرمؤمنان و دیگر ائمه علیهم السلام بر این سنت پایدار بودند. آن‌گاه که ابو ذر، این یار صادق و صمیمی رسول خدا صلی الله علیه و آله توسط خلیفه سوم به ربـذه تبعیـد گردیـد، علی بن ابی‌طالب علیه السـلام به همراه دو فرزندش حسن و حسـین علیهما السـلام و برادرشان عقیل بن ابی‌طالب و نیز عبـداللّٰه ابن جعفر و عمار بن یاسـر به بدرقه ابوذر آمدند؛ سـپس امیر مؤمنان علیه السـلام فرمود: با برادرتان [ابوذر] وداع کنید؛ زیرا آن‌که آهنگ سفر دارد باید برود و بدرقه‌کننده باید بازگردد، پس هریک از بدرقه‌کنندگان آن‌چه در دل داشتند بازگو کردند؛ آن‌گاه حسن بن علی علیهما السلام به ابوذر فرمود:

ای ابوذر، خداونـد تو را بیـامرزد! همانـا این قوم تو را به رنـج و بلا گرفتار کردنـد؛ زیرا که تو جلو تعرّض آن‌ها به دینت را گرفتی، آنان نیز دنیای خویش را از تو منع کردند. تو به آن‌چه آن‌ها را جلوگیری کردی، فردای قیامت بسـی نیازمندی و از آن چه تو را منع کردند بی‌نیازی.

ابوذر نیز در پاسخ گفت:

خداوند لطفش را به شما اهل بیت ارزانی

ص:۷۱

دارد! من در دنیا جز شما مقصدی ندارم؛ هرگاه شمارا می‌بینم، به‌یاد جدّتان رسول‌خدا صلی الله علیه و آله می‌افتم. (۱) ۱

۲۳- مخفی‌کاری ممنوع

مرحوم فیض در آداب سفر کتاب محجّةالبیضاء به نقل از غزالی آورده است:

شایسته است مسافر تمامی بار خود را مشخص نموده، آن را به رؤیت صاحب مرکب برساند و با قرارداد و عقد صحیح، آن مرکب را اجاره کند تا میان آن‌ها [در طول مسیر] درگیری رخ ندهد که درنتیجه باعث کدورت و رنجش خاطر گردد. همچنین شایسته است از پرگویی و لجاجت با صاحب مرکب پرهیز کند و روا نیست بیش از آن‌چه که در قرار داد مشخص کرده بر آن بار زند، هرچند سبک باشد؛ زیرا هرچیزی از کم به زیاد کشیده می‌شود و کسی که در اطراف منطقه ممنوعه بگردد ممکن است که در درون آن قرار گیرد (یعنی از اموری که ورود به آن، به نزاع و اختلاف منجر می گردد پرهیز نماید). (۲) ۲

۱- – وسائل‌الشیعه، ج ۱۱، ص ۴۰۶، ح ۱۵۱۱۵

۲- – محجة البیضاء، ج ۴، ص ۷۲

ص:۷۲

۲۴- یادآوری نعمت‌های خداوند

مستحب است مسافر به هنگام سوار شدن بر مرکب و وسیله نقلیه، نعمت‌های الهی را به‌یاد آورده، از خداوند سپاسگزاری نماید. امام صادق علیه السلام فرمود:

هنگامی که پا در رکاب نهادی بگو:

بِسْمِ‌اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحیم، بِسْمِ‌اللَّه وَ اللَّه اکْبَر؛ به‌نام خدا و خدا بزرگ‌تر است [از آن که به وصف درآید] و آنگاه که بر مرکب جای گرفتی و استقرار یافتی بگو:

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِی هَدَانَا لِلْإِسْلام وَ عَلَّمَنَا الْقُرْآنَ وَ مَنَّ عَلَیْنَا بِمُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله، سُبْحَانَ اللَّهِ، سُبْحَانَ الَّذِی سَخَّرَ لَنَا هَذَا وَ مَا کُنَّا لَهُ مُقْرِنِینَ وَ إِنَّا إِلَی رَبِّنَا لَمُنْقَلِبُونَ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِینَ، اللَّهُمَّ أَنْتَ الْحَامِلُ عَلَی الظَّهْرِ وَ الْمُسْتَعَانُ عَلَی الْأَمْرِ، اللَّهُمَّ بَلِّغْنَا بَلاغاً یَبْلُغُ إِلَی خَیْرٍ بَلاغاً یَبْلُغُ إِلَی رِضْوَانِکَ وَ مَغْفِرَتِکَ، اللَّهُمَّ لا طَیْرَ إِلَّا طَیْرُکَ وَ لا خَیْرَ إِلَّا خَیْرُکَ وَ لا حَافِظَ غَیْرُکَ. (۱) ۱

۱- - وسائل‌الشیعه، ج ۱۱، ص ۳۸۷، ح ۱۵۰۸۰

ص:۷۳

سپاس خدای را که ما را به اسلام هدایت کرد و به ما قرآن آموخت و با فرستادن رسولش محمد صلی الله علیه و آله بر ما منت نهاد؛ منزه است خدا، منزه است خدایی که این مرکب را در اختیار ما نهاد و آن را مسخّر ما ساخت؛ ما توان آن را نداشتیم و همانا به‌سوی پروردگارمان برمی‌گردیم و سپاس مخصوص پروردگار جهانیان است.

بارخدایا! تو ما را بر این مرکب سوار نمودی و تو در هر کاری پشتیبان هستی. بارخدایا! ما را به جایی رسان که به خیر و خوبی منتهی گردد، به‌جایی که به آمرزش و رضوان تو نائل گردیم. بارخدایا! هیچ امری جز امر تو و هیچ خیری جز خیر تو و حافظ و نگهدارنده‌ای جز تو نیست.

علی بن ربیعه اسدی گوید:

امیر مؤمنان علی بن ابی‌طالب علیه السلام بر مرکب سوار شد، هنگام پانهادن در رکاب فرمود: بِسْمِ اللَّهِ، و پس از آن‌که روی مرکب استقرار یافت فرمود:

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِی أَکْرَمَنَا وَ حَمَلَنَا فِی الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَ رَزَقَنَا مِنَ الطَّیِّبَاتِ وَ فَضَّلَنَا عَلَی کَثِیرٍ مِمَّنْ خَلَقَ تَفْضِیلًا سُبْحَانَ الَّذِی سَخَّرَ لَنَا هَذَا وَ مَا کُنَّا لَهُ مُقْرِنِینَ. (۱) ۱

۱- - وسائل‌الشیعه، ج ۱۱، ص ۳۹۰

ص:۷۴

سپاس خداوندی را که ما را گرامی داشت و درخشکی و دریا ما را حمل نمود و از غذاهای پاک و پاکیزه به ما روزی داد و ما را بر بسیاری از آفریده‌های خود برتری بخشید، منزه است خدایی که این مرکب را مسخّر ما ساخت و ما توان تسخیر آن را نداشتیم.

سپس سه مرتبه سبحان‌اللّه و سه مرتبه الحمدللّه گفت و آن‌گاه فرمود:

رَبِّ اغْفِرْ لِی فَإِنَّهُ لا یَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ. (۱) ۱

پروردگارا! مرا ببخش، که گناهان را جز تو کسی نمی‌بخشد.

و در ادامه فرمود:

رسول خدا صلی الله علیه و آله [هنگام سفر] در حالی که من کنار او قرار داشتم، این‌چنین عمل می‌کرد. (۲) ۲

بنابراین شایسته است حاجی هنگام حرکت، لحظه‌ای با خود بیاندیشد و نعمت‌های خداوند را به‌یاد آورد و پروردگار را به‌خاطر نعمت سلامتی،

۱- - وسائل‌الشیعه، ج ۱۱، ص ۳۹۰

۲- - وسائل‌الشیعه، ج ۱۱، ص ۳۹۰، ح ۱۵۰۸۵

ص:۷۵

توفیق یافتن برای چنین سفر ارزشمندی، فراهم ساختن ابزار و وسایل سفر و دیگر نعمت‌هایی که به او عنایت فرموده سپاس گوید. آن‌گاه براساس آیه شریفه لِإِنْ شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ، خداوند نعمت‌هایش را در این سفر بر حاجی افزون خواهد کرد.

۲۵- پرهیز از عجله و شتاب

در سفر، هرگز در انجام کارها نباید عجله کرد؛ زیرا عجله موجب می‌شود تا کار یا به‌درستی انجام نشود و یا دارای فضای معنوی مناسب نباشد.

رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود:

الْأَنَاةُ مِنَ اللَّهِ وَ الْعَجَلَةُ مِنَ الشَّيْطَانِ. (۱) ۱

تأنّی در کارها از جانب خدا و عجله از جانب شیطان است.

مرحوم علامه ملا مهدی نراقی در تعریف عجله می‌گوید:

عجله حالتی است در دل که به مجرد خطور امری در ذهن، بی‌درنگ و بدون تأمل در باره آن، به آن اقدام کند و این حالت از لوازم ضعف و

۱- - وسائل‌الشیعه، ج ۲۷، ص ۱۶۹

ص:۷۶

کوچکی نفس و از درهای بزرگ ورود شیطان به دل آدمی است که بسیاری از مردم را از این راه به هلاکت افکنده است. (۱) ۱

یکی از دلایل مذمّتِ عجله و شتاب، آن است که کارها، اگر بخواهد صحیح انجام شود باید همراه با بصیرت و معرفت باشد و این نیاز به تأنی و آرامش و صبر دارد و فردی که شتاب‌زده عمل می‌کند فرصت اندیشیدن در کارها را نیافته و درنتیجه کاری انجام می‌دهد که سرانجامِ آن، پشیمانی و خسران خواهد بود.

علی علیه السلام فرمود:

مَعَ الْعَجَلِ یَکْثُرُ الزَّلَلُ. (۲) ۲

با شتابزدگی، لغزش‌ها فراوان گردد.

امیر مؤمنان علی علیه السلام هنگام شهادت، به فرزند بزرگوارشان امام حسن مجتبی علیه السلام فرمودند:

أَنْهَاکَ عَنِ التَّسَرُّعِ بِالْقَوْلِ وَ الْفِعْلِ. (۳) ۳

تورا ازشتاب در گفتار و کردار نهی می‌کنم.

۱- - جامع‌السعادات، ج ۱، ص ۳۳۵

۲- - غررالحکم، ح ۹۷۴۰

۳- - امالی طوسی، ص ۷

ص:۷۷

۲۶- حفظ دارایی و اثاثیه

مسافر باید حافظ و نگهبان پول و اثاثیه خود باشد و در طول سفر مراقبت کند تا چیزی را گم نکند و یا در محلّی جا نگذارد.

صفوان جمال به امام صادق علیه السلام گفت:

می‌خواهم به حج بروم، خانواده من نیز همراه من است، نفقه سفرم را در کیسه‌ای گذاشته، به کمر می‌بندم [نظر شما در این‌باره چیست؟]

امام صادق علیه السلام فرمود:

آری، پدرم [امام باقر علیه السلام پیوسته می‌فرمود:

حفظ و نگهبانی نفقه از توانمندی مسافر است. (۱) ۱

یعقوب بن سالم گوید: به امام صادق علیه السلام گفتم:

همراه من درهم‌هایی است که دارای تصویرانـد و من نیز مُحرم هستم؛ آن‌ها را در همیانم قرار داده و آن را به کمر می‌بندم. [آیا اشکالی ندارد؟]

امام فرمودند: مانعی ندارد. مگر نه این است که آن‌ها خرجی سفر تو است؟ و پس از خداوند عزّ و جل اعتماد تو بر آن‌ها است؟ (۲) ۲

بنابراین در سفر حج، حاجی باید مراقب ارزو دیگر

۱- - وسائل‌الشیعه، ج ۱۱، ص ۴۱۹، ح ۱۵۱۵۲

۲- - من لا یحضره الفقیه، ج ۲، ص ۲۸۰، ح ۲۴۴۹

ص:۷۸

کالاهای همراه خود بوده، آنها را به صندوق امانات تحویل دهد و یا در جای امنی نگهداری کند تا گرفتار سرقت‌های احتمالی و یا مفقود شدن نشود.

۲۷- پرداخت هزینه‌ها

رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود:

مستحب است وقتی گروهی با هم به مسافرت می‌روند، مخارج سفر را از مال خود جدا نموده، آن را پرداخت کنند. این شیوه برای اخلاق آن‌ها بهتر و برای خودشان پاکیزه‌تر است؛ (۱) ۱

بدیهی است اگر هر مسافری برای تهیه غذا و امکانات مورد نیاز خود، بخواهد جداگانه تصمیم‌گیری نموده، اقدام نماید و یا تنها برای خود غذا طبخ کند، علاوه بر صرف وقت زیاد، خستگی روحی به‌دنبال دارد و از فیض حضور در اماکن مقدس مکه و مدینه نیز کم‌بهره خواهد شد.

از این رو شاید بتوان گفت، الگوی امروزه حج و عمره همان توصیه روایت است که زائر هزینه‌های خود؛ اعم از هواپیما، هتل، غذا و ... را یک‌جا پرداخت نموده، به‌شکل کاروانی حرکت می‌کند و در مدتی که

۱- - وسائل‌الشیعه، ج ۱۱، ص ۴۱۳، ح ۱۵۱۳۶

ص:۷۹

در مکه و مدینه حضور دارد، به‌هیچ‌وجه دغدغه غذا و مسکن و امثال آن را ندارد و درنتیجه می‌تواند برای لحظه‌لحظه حضور خود در حرمین شریفین برنامه‌ریزی نموده، بهره معنوی ببرد.

۲۸- اخلاق حاجیان

رعایت اخلاق اسلامی در سفر حج یکی از ضروریات این سفر عبادی و معنوی است. کسانی که می‌خواهند از این سفر بهره معنوی برده، مورد عنایت حضرت حق قرار گیرند، باید نکاتی را رعایت کنند:

امام باقر علیه السلام فرمود:

مَا يُعْبَأُ مَنْ يَسْلُكُ هَذَا الطَّرِيقَ إِذَا لَمْ يَكُنْ فِيهِ ثَلاثُ خِصَالٍ:

وَرَعٌ يَحْجُزُهُ عَنْ مَعَاصِي اللَّهِ وَ حِلْمٌ يَمْلِكُ بِهِ غَضَبَهُ وَ حُسْنُ الصُّحْبَةِ لِمَنْ صَحِبَهُ. (۱) ۱

کسی که به حج می‌رود و این راه را طی می‌کند، اگر سه خصلت در وی نباشد مورد عنایت و توجه [خداوند] قرار نمی‌گیرد:

۱- ورع و پارسایی که او را از گناه بازدارد.

۲- صبر و بردباری که بتواند خشم خود را

۱- - کافی، ج ۴، ص ۲۸۶

ص:۸۰

در اختیار گیرد.

۳- خوش‌رفتاری با همراهان.

در سفر حج، به دلیل ازدحام بیش از حد جمعیت و نیز محدودیت بسیاری از امکانات، معمولًا مشکلاتی بروز می‌کند که اگر حاجی دارای ویژگی‌های فوق نباشد ممکن است از کنترل خارج شود و خدای ناکرده با دیگران درگیری پیدا کرده، موجب آزار و اذیب دیگران گردد. برای پیشگیری از بروز چنین وضعیتی، در مرحله اول نیاز به ورع و پارسایی است تا حاجی بتواند از یک‌سو خود را کنترل کند و از سوی دیگر به ثمرات حج دست یابد.

رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: کسی که حج یا عمره انجام دهد و در آن گناه و فسقی مرتکب نشود، برمی‌گردد همانند روزی که از مادر متولد شده است. (۱) ۱

بنابراین ورع می‌تواند مانع انجام گناه و موجب آمرزش شود.

نکته دیگر این‌که حاجی باید تمرین کند تا همیشه در برابر مشکلات و سختی‌ها صبور و بردبار بوده، آشفته و خشمگین نشود.

رسول خدا صلی الله علیه و آله در این زمینه فرمود: خشم ایمان را

۱- - سنن دارقطنی، ج ۲، ص ۲۸۴

ص:۸۱

تباه می‌کند، چونان که سرکه عسل را خراب می‌کند. (۱) ۱

روزی عربی بیابانی نزد رسول خدا صلی الله علیه و آله آمد و گفت:

من مردی بیابان‌نشینم، سخنانی جامع به من بیاموز [تا راهنمای عملم باشد].

حضرت فرمود: به تو فرمان می‌دهم که خشم نکنی!

عرب سه‌بار سؤال خود را تکرار کرد و حضرت همان پاسخ را داد، تا آن‌که آن مرد به خود آمد و گفت:

پس از این دیگر چیزی سؤال نمی‌کنم؛ رسول خدا صلی الله علیه و آله جز به خیر مرا فرمان نداده است. (۲) ۲

زیبایی کلام رسول خدا صلی الله علیه و آله را سخن امام صادق علیهم السلام تفسیر می‌کند که فرمود:

الْغَضَبُ مِفْتَاحُ كُلِّ شَرٍّ. (۳) ۳

خشم کلید هر بدی است.

بنابراین هر حاجی باید مراقب خود باشد تا بر کسی خشم نگیرد و اگر خشمگین شد، خشم خویش را فرو برد و اجازه ندهد که خدای ناکرده به درگیری و خشونت مبدّل گردد.

امام صادق علیه السلام فرمود:

۱- - کافی، ج ۲، ص ۳۰۲

۲- - همان.

۳- - کافی، ج ۲، ص ۳۰۳

ص:۸۲

هیچ بنده‌ای خشم خود را فرو نبرد مگر آن‌که خداوند بر عزت او در دنیا و آخرت بیافزاید .... (۱) ۱

و سومین توصیه، خوش‌رفتاری با همسفران است.

امام صادق علیه السلام فرمود:

[در سفر حج خویشتن را آماده ساز تا با هرکس همراه می‌شوی، همنشینی خوب و خوش‌اخلاق باشی، زبانت را نگه‌دار و خشمت را فرونشان، از کارهای بیهوده و بی‌فایده کم‌کن، عفو و بخشش‌ات را برای دیگران بگستران و سخیّ و گشاده‌دست باش. (۲) ۲

مردی نزد رسول خدا صلی الله علیه و آله آمد و گفت: ای رسول خدا به من سفارشی کن. حضرت توصیه‌هایی به او نمود، از جمله فرمود: با برادر دینی‌ات با روی گشاده برخورد کن. (۳) ۳

یکی از اصحاب امام صادق علیه السلام نیز گوید:

به آن حضرت گفتم: حدود حسن خلق چیست؟

امام فرمود:

این‌که بال خود را برای دیگران بگسترانی و نرم‌خو باشی، سخن شیرین بگویی و با برادر دینی‌ات با

۱- - کافی، ج ۲، ص ۱۱۰

۲- - کافی، ج ۴، ص ۲۸۶

۳- - کافی، ج ۲، ص ۱۰۳

ص:۸۳

خوش‌رویی برخورد کنی. (۱) ۱

ابوربیع شامی گوید:

خدمت امام صادق علیه السلام رسیدم، در حالی که خانه پر از جمعیت بود و جمعی از اهالی خراسان و شام و دیگر نقاط جهان آن‌جا حضور داشتند، به‌شکلی که من جایی را نیافتم تا بنشینم. پس دیدم امام صادق علیه السلام در حالی که تکیه داده بودند، روی دوزانو نشسته، فرمودند:

ای شیعیان آل محمد، از مانیست آن‌کس که به هنگام خشم، خود را کنترل نکند و از ما نیست آن کس که با همنشین خود، به خوشی سخن نگوید و با هم‌نوعان خود خوش‌خلقی ننماید و با رفیقان خود رفاقت نکند و برای همسایگان خود همسایه خوبی نباشد. ای شیعیان آل محمد، از خداوند بترسید و تا می‌توانید تقوا داشته باشید؛ و لاحول و لا قوة إلّا باللَّه. (۲) ۲

۲۹- مهرورزی به مردم

توجه به ارزش‌های اخلاقیِ اسلام در سفر حج، این سفر را بسیار شیرین و جاذبه‌دار می‌کند. برای آن‌که از هرگونه کدورتی پیشگیری شود، حاجیان در برخورد با

۱- - کافی، ج ۲، ص ۱۰۳

۲- - کافی، ج ۲، ص ۶۳۷

ص:۸۴

همسفران این نکات را رعایت کنند:

امام صادق علیه السلام به نقل از رسول خدا علیه السلام فرمود:

سه چیز پایه‌های دوستی مرد با برادر دینی خود را محکم می‌کند:

۱- همیشه با خوش‌رویی با او برخورد کند؛

۲- در مجلس هرگاه به‌سوی او آمد، برایش جا باز کند و او را در کنار خود بنشاند؛

۳- او را به هر نامی که خودش دوست دارد صدا بزنند. (۱) ۱

امام باقر علیه السلام نیز فرمود:

روزی یکی از اعراب بنی‌تمیم به حضور رسول خدا صلی الله علیه و آله شرفیاب شد و گفت: یا رسول‌اللّه مرا سفارشی کن.

حضرت در ضمن سفارش‌هایی به او فرمود: با مردم دوستی کن و آنان را دوست بدار تا تو را دوست بدارند. (۲) ۲

۳۰- احترام به سال خوردگان

در هر کاروانی معمولاً تعدادی از افراد سال خورده وجود دارند که نیازمند کمک همسفران خویش‌اند.

۱- - کافی، ج ۲، ص ۶۴۳

۲- - کافی، ج ۲، ص ۶۴۲

ص:۸۵

هنگام سوار شدن و پیاده شدن از اتوبوس و یا هواپیما و رفتن و برگشتن به حرم و بالأخره هنگام انجام اعمال، سزاوار است دیگر حاجیان آن‌ها را یاری دهند.

امام صادق علیه السلام فرمود:

احترام به مرد سال خورده، احترام به خدا است. (۱) ۱

در حدیثی دیگر رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود:

هرکس، سالمندی را که در اسلام موی خود را سپید کرده احترام کند، خداوند او را از هراس روز قیامت آسوده سازد. (۲) ۲

۳۱- سلام کردن به همسفران

انس و علاقه میان برادران و خواهران دینی، یکی از زیباترین هدیه‌های دین مقدس اسلام به مردم است و از جمله اموری که می‌تواند این پیوند را استوار سازد، سلام کردن به یکدیگر است. در برخوردهای داخل کاروان و نیز در دیدار با مسلمانان دیگر کشورها، سخن را با سلام آغاز کنید.

رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود:

پیش از سخن گفتن سلام کنید و کسی که بدون

۱- – کافی، ج ۲، ص ۶۵۸

۲- – همان.

ص:۸۶

سلام سخن آغاز کرد پاسخش را ندهید. (۱) ۱

آن حضرت در حدیث دیگری فرمود:

نزدیک‌ترین مردم به خدا و رسولش کسی است که آغاز به سلام کند. (۲) ۲

هنگام سلام گفتن نیز بلند سلام دهید تا طرف مقابل صدای شما را بشنود.

امام باقر علیه السلام فرمود:

خداوند، آشکار سلام کردن را دوست می‌دارد. (۳) ۳

امام صادق علیه السلام نیز فرمود:

هرگاه یکی از شما به دیگری سلام دهد، صدا به سلام بلند کند و نگوید: من سلام کردم، آن‌ها جوابم را ندادند. شاید سلام کرده و آن‌ها نشنیده باشند! هریک از شما نیز که جواب سلام را می‌دهد، بلند جواب دهد تا مسلمانی نگوید: من سلام کردم و پاسخ من را ندادند .... (۴) ۴

۱- - کافی، ج ۲، ص ۶۴۴

۲- - همان.

۳- - همان، ص ۶۴۵

۴- - همان.

ص:۸۷

روش اجرایی سلام کردن را نیز پیشوایان دینی، خود به ما آموخته‌اند.

امام صادق علیه السلام فرمود:

کوچک بر بزرگ، رهگذر بر کسی که نشسته و آنان که تعدادشان کم است بر کسانی که تعدادشان بیشتر است سلام کنند. (۱) ۱ همچنین اگر تعدادی در مجلسی نشسته‌اند آنان که تازه به مجلس وارد می‌شوند به آنان که قبلا در آن مجلس حضور یافته‌اند سلام دهند. (۲) ۲

اما اگر جمعی نشسته‌اند و گروهی به مجلس وارد شده و سلام کنند، کافی است یک نفر آن را پاسخ دهد. (۳) ۳

۳۲- لبخند به همسفران

حاجیان در طول سفر حج تلاش کنند تا در برخورد با همسفران به روی آنان لبخند بزنند.

امام باقر علیه السلام فرمود:

۱- - کافی، ج ۲، ص ۶۴۶

۲- - همان، ص ۶۴۷

۳- - همان.

ص:۸۸

تَبَسُّمُ الرَّجُلِ فِی وَجْهِ أَخِیهِ حَسَنَهٌ وَ صَرْفُ الْقَذَی عَنْهُ حَسَنَهٌ وَ مَا عُبِدَ اللَّهُ بِشَیْءٍ أَحَبَّ إِلَی اللَّهِ مِنْ إِدْخَالِ السُّرُورِ عَلَی الْمُؤْمِنِ. (۱) ۱

لبخند هر مردی به‌روی برادر مؤمن خود حسنه است و پاداش دارد و برگرفتن خار و خاشاک از چشم او [و برداشتن مانع از سر راه او] حسنه است و خدا به چیزی محبوب‌تر ازمسرورساختن مؤمن پرستش نشده است.

امام صادق علیه السلام نیز فرمود:

کسی از شما گمان مبرد که اگر مؤمنی را شاد کند فقط او را خوشحال کرده، بلکه به خدا ما را شاد کرده و بلکه به‌خدا سوگند رسول خدا صلی الله علیه و آله را شادمان کرده است. (۲) ۲

۳۳- کمک به همسفران

مستحب است مسافر به همراهان خود در طول سفر کمک کند و بار خویش را به‌دوش دیگران نیاندازد.

در حضور رسول خدا صلی الله علیه و آله سخن از مردی به‌میان آمد و درباره او گفته شد:

او آدم خوبی است. سپس درباره اوصاف وی به

۱- - کافی، ج ۲، ص ۱۸۸

۲- - کافی، ج ۲، ص ۱۸۹

ص:۸۹

پیامبر صلی الله علیه و آله عرض شد:

او با ما به حج آمد، هر زمان در مکانی منزل می‌کردیم، پیوسته ذاکر خدا بود و لا إِلهَ إِلَّا اللَّهُ می‌گفت و آن‌گاه که حرکت می‌کردیم، پیوسته خدا را یاد می‌کرد و ذکر خدا می‌گفت تا باز در منزلی دیگر فرود می‌آمدیم.

رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود:

پس چه کسی شترش را علوفه می‌داد و غذایش را آماده می‌کرد؟

پاسخ دادند: همه ما.

رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: همه شما از او بهترید! (۱) ۱

پیامبر صلی الله علیه و آله در این زمینه برای اصحاب و یاران خویش الگو بود. در روایت آمده است که آن حضرت در سفری به اصحاب خود فرمودند تا گوسفندی قربانی کنند، یکی از مردان همراه گفت: ذبح گوسفند به‌عهده من؛ دیگری گفت: پوست‌کندن آن نیز با من؛ سوّمی گفت: قطعه‌قطعه کردن گوشت‌ها با من و چهارمی گفت پختن آن نیز با من.

رسول خدا صلی الله علیه و آله نیز فرمود: فراهم کردن هیزم نیز با من! اصحاب گفتند یا رسول‌اللَّه، پدران و مادران ما

۱- - مکارم‌الاخلاق، ج ۱، ص ۵۶۴، ح ۱۹۵۵؛ میزان‌الحکمهٔ، ح ۸۶۱۴

ص:۹۰

فدای شما باد! نباید شما به‌زحمت بیفتید، ما به‌جای شما کارها را انجام می‌دهیم!

حضرت فرمود: می‌دانم که شما به‌جای من انجام می‌دهید، لیکن خداوند عزّوجل دوست نمی‌دارد بنده‌ای را که اگر با گروهی مسافرت کرد، گوشه‌ای بنشیند [و کار نکند]. حضرت این سخن را فرمود و برخاست تا برای آن‌ها هیزم جمع‌آوری کند. (۱) ۱

بنابراین، گرچه هم‌اکنون کارها به مدیر و خدمه کاروان واگذار گردیده، لیکن حاجی نباید خود را از فیض خدمتگزاری به حاجیان محروم سازد.

امام سجاد علیه السلام مسافرت نمی‌رفتند مگر با کسانی که آن حضرت را نمی‌شناختند و از همان آغاز نیز با آن‌ها شرط می‌کردند که در طول سفر کار کنند و نیازهای کاروان را برآورده سازند.

در یک سفری که حضرت با گروهی همراه شد، مردی آن حضرت را دید و شناخت، سپس به کاروانیان گفت:

آیا می‌دانید این مرد کیست؟ گفتند: نه.

گفت: این علی بن الحسین علیهما السلام است!

آن جمع به‌طرف آن حضرت آمده، دست و پای

۱- - بحارالانوار، ج ۷۶، ص ۲۷۳، ح ۳۱

ص:۹۱

ایشان را بوسه زدند و گفتند:

فرزند رسول خدا! آیا می‌خواستی آتش دوزخ ما را، به‌دلیل رفتار نادرست ما با شما، فرا گیرد؟ و در پایان عمر به هلاکت گرفتار آییم؟ چه باعث شده تا شما این‌چنین عمل کنید؟

حضرت فرمود: یک‌وقت با گروهی که مرا می‌شناختند همسفر شدم؛ آن‌ها به‌خاطر رسول خدا بیش از حد به من احترام و کمک کردند و من نگران تکرار آن توسط شما بودم، بنابراین مخفی بودن کارم را بیشتر دوست دارم! (۱) ۱

پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود:

کسی که مؤمنِ مسافری را یاری دهد، خداوند هفتاد و سه ناراحتی را از وی دفع کند و در دنیا و آخرت او را از همّ و غم پناه دهد و بلای بزرگی را که در روز اجتماع مردم [فردای قیامت ، با آن روبه‌رو است مرتفع سازد. (۲) ۲

اسماعیل خَثْعَمی گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: وقتی ما [در سفر حج به مکه می‌رسیم، همراهان ما مرا نزد اثاثیه گذاشته، خود به طواف می‌روند.

۱- - وسائل‌الشیعه، ج ۱۱، ص ۴۳۰، ح ۱۵۱۷۷

۲- - همان.

ص:۹۲

حضرت فرمود: انْتَ اعْظَمُ اجْراً؛ پاداش و اجر تو از آن‌ها بیشتر است. (۱) ۱

شخص دیگری به‌نام مُرازِم بن حکیم گوید:

با محمد بن مُصادِف همراه بودم، وقتی به مدینه رسیدیم من بیمار شدم، وی نیز مرتب مرا تنها می‌گذاشت و به مسجد می‌رفت، من شکایت او را به پدرش مصادف کردم، او نیز مسأله را به امام صادق علیه السلام خبر داد، حضرت برای محمد بن مصادف پیغام فرستاد و فرمود:

قُعُودُکَ عِنْدَهُ أَفْضَلُ مِنْ صَلاتِکَ فِی الْمَسْجِدِ. (۲) ۲

نشستن تو در کنار او، از نماز خواندنت در مسجد بالاتر و برتر است.

رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود:

سَیِّدُ الْقَوْمِ خادِمُهُمْ فِی السَّفَرِ. (۳) ۳

بزرگ هر قومی کسی است که در سفر خدمتگزار آنان باشد.

۱- - کافی، ج ۴، ص ۵۴۵، ح ۲۶

۲- - همان، ص ۲۷

۳- - محجهٔ‌البیضاء، ج ۴، ص ۶۱

ص:۹۳

بنابراین در طول سفر، به خصوص روزهایی که حاجیان به عرفات و مشعر و منا می‌روند، همسفران به ویژه افراد مسن و بیمار را یاری دهند تا با این عمل، پاداش آن‌ها مضاعف گردد.

۳۴- ناسازگاری ممنوع

افراد بشر، هرچه از خوبی‌ها بهره‌مند باشند، باز ممکن است در برخی شرایط گرفتار کم‌حوصله گی، بهانه‌گیری و ناسازگاری شوند و به همین دلیل، هم خود و هم دیگران را ناراحت کنند.

رسول خدا صلی الله علیه و آله در سفری که به حج مشرف می‌شدند فرمودند:

مَنْ کانَ سَیِّیءُ الْخُلْقِ وَ الْجِوارِ فَلا یَصْحَبُنا. (۱) ۱

کسی که بداخلاق است و به همسایه خود بدی می کند، با ما همراه نشود.

دلیل این سخن واضح است؛ زیرا آن کس که در وضعیت عادی کج‌خلق بوده و همسایه‌آزاری می کند، هنگام سفر و برخورد با سختی‌ها و

۱- - بحارالانوار، ج ۷۳/ ۲۷۳

ص:۹۴

مشکلات، رفتاری به مراتب نامناسب‌تر با دیگران خواهد داشت.

علی بن ابی‌طالب علیه السلام کمیِ ناسازگاری با همسفران را از نشانه‌های جوانمردی در سفر برشمرده است. (۱) ۱

سعدی گوید:

یکی خوب‌کردار خوش خوی بود که بدسیرتان را نکوگوی بود

به خوابش کسی دید چون درگذشت که باری حکایت کن از سرگذشت

دهانی به خنده چو گُل باز کرد چو بلبل به‌صوتی خوش آغاز کرد

که بر من نکردند سختی بسی که من سخت نگرفتمی با کسی (۲) ۲

امام صادق علیه السلام فرمود:

مسافرت و سیر منازل، توشه انسان را تمام، اخلاق را بد و لباس را فرسوده می‌کند .... (۳) ۳

در مسافرت نظم زندگی عادی مردم به‌هم می‌خورد

۱- - بحارالانوار، ج ۷۳، ص ۲۶۶، ح ۱.

۲- - بوستان سعدی: باب چهارم، ص ۲۳۲.

۳- - بحارالانوار، ج ۷۳، ص ۲۷۷.

ص:۹۵

و در غـذا و استراحت و مکـان آنان تغییراتی ایجاد می‌شود، این امور که خودبه‌خود موجب تغییر در روحیه و اخلاق آنان می گردد، لذا باید مسافران تلاش کنند تا در چنین وضعیتی، همسفران خود را خسته و دل‌آزرده نکنند.

ناسازگاری آن‌چنان مذموم است که امام باقر علیه السلام به نقل از رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود:

اگر ناسازگاری در برابر چشم [مردم مجسم شود، هیچ آفریده‌ای از مخلوقات خداوند از آن زشت‌تر نخواهد بود. (۱) ۱

زخاک آفریدت خداوند پاک پس ای بنده افتادگی کن چو خاک

حریص و جهان‌سوز و سرکش مباش زخاک آفریدندت آتش مباش

چو گردن کشید آتش هولناک به بیچارگی تن بیانداخت خاک

چو آن سرفرازی نمود، این کمی از آن دیو کردند، از این آدمی (۲) ۲

۱- کافی، ج ۲، ص ۳۲۱، ح ۲

۲- بوستان سعدی، ص ۱۸۹

ص:۹۶

۳۵- آزار نرساندن به همسفران

زائران، در جلسات و هنگام شرکت در نمازهای جماعت، ورود و خروج به مساجد، سوار شدن به اتوبوس و مواردی از این قبیل، تلاش کنند تا دیگران را آزار ندهند، در مکان‌هایی که می‌روند، هرکجا جای خالی بود بنشینند و از تردّد و عبور میان جمعیّت فشرده حجّاج اجتناب نمایند.

سیره رسول خدا صلی الله علیه و آله این گونه بود که هروقت به محلی وارد می‌شد، در نزدیک‌ترین جا به ایشان- یعنی دم در- می‌نشست. (۱) ۱

آن حضرت همچنین فرمود:

هرگاه یکی از شما به مجلسی وارد شد، در کنار آخرین نفری که نشسته بنشیند. (۲) ۲

رسول خدا صلی الله علیه و آله در حدیث دیگری فرمود:

هرگاه کسی در مجلسی وارد شود که تعدادی آن‌جا حضور دارند، اگر از میان آنان برادر دینی خود را دعوت نموده و برای وی در کنار خود جا باز کند، باید دعوت او را بپذیرد؛ زیرا این احترامی است که

۱- - کافی، ج ۲، ص ۶۶۲

۲- - بحارالانوار، ج ۱۶، ص ۲۴۰

ص:۹۷

برادر دینی او برای وی قائل شده و بدینوسیله او را گرامی داشته است. و اگر کسی برای وی جا باز نکرد، در مجلس بنگرد، هرکجا جای راحتی برای نشستن بود، همان‌جا بنشیند. (۱) ۱

۳۶- نادیده گرفتن لغزش‌ها

در مسافرت گاهی آگاهانه و گاهی از روی غفلت ممکن است یکی از همسفران دچار لغزش شده، کار خلافی انجام دهد. سیره اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام در این زمینه آن بوده که این لغزش‌ها را یا نادیده می‌گرفتند و یا با تذکر، فرد خطاکار را اصلاح می‌کردند.

زراره از امام باقر و امام صادق علیهما السلام نقل کرده که فرمودند:

نزدیک‌ترین موضع بنده به کفر آن است که با مردی برادر دینی باشد و لغزش‌ها و خطاهای او را شمرده [نزد خود نگه دارد] تا روزی او را به‌خاطر آن لغزش‌ها سرزنش کند. (۲) ۲

۱- - بحارالانوار، ج ۷۲، ص ۴۶۵

۲- - کافی، ج ۲، ص ۳۵۴

ص:۹۸

طبیعی است که هرکس به‌دنبال کشف عیوب و خطاهای مردم باشد، عملًا دیگران را به مقابله دعوت کرده و آنان را بر این کار ترغیب می‌کند و همین، موجب حرمت‌شکنی و درگیری مؤمنان و مسلمانان با یکدیگر خواهد شد.

رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود:

به‌دنبال کشف لغزش‌های مؤمنان نباشید، زیرا هرکس به‌دنبال لغزش‌های برادر دینی خود برآید، خداوند لغزش‌های او را دنبال می‌کند و آن‌کس که خداوند به‌دنبال لغزش‌هایش برآید، او را رسوا خواهد کرد، گرچه در داخل خانه‌اش باشد. (۱) ۱

در حدیث دیگری امام صادق علیه السلام از رسول خدا صلی الله علیه و آله نقل کرده‌اند که فرمود:

ای کسانی که به‌زبان اسلام آورده، ولی ایمان در دل‌هایتان نفوذ نکرده است! مسلمانان را نکوهش نکنید و به‌دنبال عیوب آنان نباشید که هرکس چنین کند، خداوند عیوب او را پیگیری می‌کند و هرکه را خداوند دنبال عیب او برآید، او را رسوا می‌کند، گرچه

۱- - کافی، ج ۲، ص ۳۵۵

ص:۹۹

در درون خانه‌اش باشد. (۱) ۱

با رعایت این نکته اخلاقی، می‌توان در کاروان‌ها فضایی صمیمی ایجاد کرد و بر شیرینی و لذّت سفر افزود، از این رو حاجیان باید با خوشبینی نسبت به یکدیگر برخورد کنند و هرگز به‌دنبال شمردن لغزش‌های دیگران نباشند.

۳۷- بازگو نکردن خاطرات تلخ

زندگی در سفر حج، جمعی و گروهی است و درنتیجه، افراد مختلف با سلیقه‌ها و رفتارهای گوناگون کنار همدیگر جمع شده، چندین‌روز با هم زندگی می‌کنند و به طور طبیعی این اختلاف سلیقه‌ها، گاهی منتهی به نزاع و درگیری و کدورت می‌شود. توصیه اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام به حاجیان این است که با همسفران خود، جوانمردانه برخورد نموده، پس از مراجعت نیز در هیچ مجلسی، حوادث ناخوشایند سفر را برای دیگران بازگو نکنند.

امام صادق علیه السلام در حدیثی، یکی از دلایل جوانمردی در سفر را کتمان اسرار و رازداری همراهان

۱- – همان، ص ۳۵۴

ص:۱۰۰

پس از جدا شدن از آن‌ها ذکر می‌کنند. (۱) ۱

آن حضرت در حدیث دیگری فرمود:

لَیْسَ مِنَ الْمُرُوءَةِ أَنْ یُحَدِّثَ الرَّجُلُ بِمَا یَلْقَی فِی السَّفَرِ مِنْ خَیْرٍ أَوْ شَرٍّ. (۲) ۲

این از جوانمردی نیست که انسان آن‌چه از خوب و بد در سفر دیده و با آن برخورد کرده را بازگو نماید.

۳۸- جوانمردی در سفر

در سفر حج، حاجیان باید با همسفران جوانمردانه برخورد کنند و سختی‌ها را به جان خریده، آسایش و آرامش دیگران را برخود ترجیح دهند.

هنگام سوار شدن به اتوبوس‌ها، موقع صرف غذا، زمان استفاده از بالابرها و ... دیگران- به خصوص کودکان و کهنسالان- را برخود مقدم بدارند و با برخورد صحیح و اسلامی و لبخند خستگی را از تن همسفران خویش بزدایند و به تعبیر روایات، از خود جوانمردی نشان دهند.

رسول خدا صلی الله علیه و آله تلاوت قرآن، ساختن مسجد،

۱- - مکارم‌الاخلاق، ج ۱، ص ۵۴۱، ح ۱۸۷۶؛ امالی مفید، ص ۴۴، ح ۳

۲- - آثارالصادقین، ج ۸، ص ۴۹۲

ص:۱۰۱

دوست گرفتن برادران دینی به خاطر خدا، جوانمردی در وطن، بخشیدن غذا، خوش‌خلقی و شوخی بدون معصیت را نشانه‌های جوانمردی در سفر دانسته‌اند. (۱) ۱

شوخی با دیگران اگر با تمسخر و یا غیبت و امثال آن همراه باشد گناه و معصیت است، لیکن دیگران را خوشحال نمودن و خستگی را از تن آنان زدودن، از عبادات شمرده می‌شود.

صفوان جمّال گوید:

مُعَلیّ بن خُنَیس هنگام رفتن به سفر، برای خداحافظی خدمت امام صادق علیه السلام آمد. حضرت به او فرمود:

ای مُعَلیَّ، به‌وسیله خدا عزّت را طلب کن تا خداوند به تو عزّت بخشد.

معلّی گفت: ای فرزند رسول خدا، چگونه؟

حضرت فرمود:

ای مُعلّی، از خداوند متعال بترس تا همه‌کس از تو بترسند. ای مُعَلّی، با بخشش به برادرانت، به آنان اظهار دوستی کن؛ زیرا خداوند بخشش را وسیله دوستی و عطا

۱- - بحارالانوار، ج ۷۳، ص ۲۶۶، ح ۲

ص:۱۰۲

نکردن به دیگران را وسیله دشمنی قرار داده است. به‌خدا قسم اگر شما از من چیزی بخواهید و آن را به شما ببخشم برای من بهتر از آن است که از من چیزی طلب نکنید و من نیز آن را به شما ندهم و درنتیجه مرا دشمن بدارید.

و هرگاه خداوند عزّوجلّ به‌دست من خیری جاری کند و آن به‌شما برسد، همان مورد پسند و ستایش خدا است. (۱) ۱

۳۹- مدارا با بیماران

در مسافرت‌ها بسیار پیش می‌آید که یکی از همراهان مبتلا به بیماری می‌شود و دوستانش به وی کم‌توجه یا بی‌توجهی می‌کنند. چه‌بسا می‌توانند او را همراه خود به زیارت ببرند، لیکن به‌دلیل سختی کار، از مسؤولیت‌پذیری خودداری می‌کنند. این عمل با جوانمردی و اخلاق اسلامی در سفر سازگاری ندارد.

روزی مفضّل بن عُمَر خدمت امام صادق علیه السلام آمد و بر آن حضرت وارد شد، امام از او پرسیدند:

با چه کسی همسفر بودی؟

۱- - امالی طوسی، ص ۳۰۴

ص:۱۰۳

مفضّل گفت: مردی از برادرانم.

حضرت فرمود: او چه شد؟

گفتم: از وقتی که وارد مدینه شده‌ام نمی‌دانم مکان او کجاست!

امام علیه السلام به من فرمود:

آیا نمی‌دانی که اگر کسی که چهل گام با مؤمنی همسفر شود، خداوند در روز قیامت درباره او از وی سؤال می‌کند؟ (۱) ۱

امام صادق علیه السلام در حدیثی دیگر فرمود:

حَقُّ الْمُسَافِرِ أَنْ یُقِیمَ عَلَیْهِ إِخْوَانُهُ إِذَا مَرِضَ ثَلاثاً. (۲) ۲

حق مسافر آن است که اگر بیمار شد، برادرانش تا سه روز کنار او بمانند.

آن حضرت همچنین فرمود:

هرکس در راهی بـا برادر دینی خود همراه شود، سـپس از او پیش‌افتـد، به انـدازه‌ای که از جلوی چشم رفیق خود پنهان گردد، به او ستم کرده است. (۳) ۳

۱- - بحارالانوار، ج ۷۳، ص ۲۷۵

۲- - همان، ص ۲۷۳

۳- - بحارالانوار، ج ۷۳، ص ۲۷۵

ص:۱۰۴

۴۰- حل مشکلات همسفران

گاهی در سفر حج، برای برخی از حاجیان مشکلاتی؛ مانند گم‌کردن پول، بیماری و ... پیش می‌آید که شایسته است همسفران، آن‌ها را یاری دهند و مشکلاتشان را برطرف کنند.

ابان بن تغلب گوید:

با امام صادق علیه السلام طواف می‌کردم، مردی از اصحاب ما پیش آمد و با اشاره از من خواست تا برای انجام کاری همراه او بروم، لیکن من دوست نمی‌داشتم طواف با امام صادق علیه السلام را رها کرده، او را همراهی کنم.

پس در همان حال که طواف می‌کردم، بار دیگر به من اشاره کرد و امام صادق علیه السلام او را دید، پس فرمود:

ابان، این مرد تو را می‌خواهد؟

گفتم: آری.

فرمود: او کیست؟

گفتم: مردی از اصحاب و یاران ما است.

حضرت پرسیدند: آیا با تو هم‌عقیده و هم‌مذهب است؟

گفتم: آری.

حضرت فرمود: نزد او برو.

ص:۱۰۵

گفتم: طواف را قطع کنم؟

فرمود: آری.

پرسیدم: اگرچه طواف واجب باشد؟

فرمود: آری.

ابان گوید: با او رفتم و پس از انجام کار وی، نزد آن حضرت بازگشتم.

سپس به ایشان عرض کردم: مرا از حقی که مؤمن به گردن مؤمن دیگر دارد باخبر ساز.

حضرت فرمود: آنان را واگذار و پاسخش را نخواه.

گفتم: فدای شما شوم پاسخ آن را خواهانم و پیوسته اصرار کردم.

آنگاه فرمود: ای ابان، تا آن‌جا حق دارد که نیمی از مالت را به او بدهی!

سپس به من نگریست و عکس‌العمل مرا در برابر آن مشاهده نموده، فرمود: ای ابان، آیا نمی‌دانی که خداوند عزّوجلّ از آن‌ها این‌گونه یاد کرده که دیگران را بر خود مقدم می‌دارند؟

گفتم: آری، فدایت شوم.

فرمود: پس اگر تو مالت را با او قسمت کنی، او را بر خود مقدم نداشتی، بلکه او را با خود برابر داشتی، همانا وقتی او را بر خود مقدم داشته‌ای که آن نیمه‌ای که برای

ص:۱۰۶

خود نگاهداشته‌ای به او دهی. (۱) ۱

در روایت تنبه آفرین دیگری، یکی از یاران امام باقر علیه السلام گوید:

به امام باقر علیه السلام گفتم: فدای شما گردم، همانا شیعه نزد ما فراوان است!

فرمود: آیا ثروتمندان به مستمندان کمک می کنند؟

آیا نیکوکار از بدکار می گذرد؟ آیا با هم برابری و مساوات دارند؟

گفتم: نه.

امام فرمود:

لَیسَ هَؤُلاءِ شِیعَةً الشِّیعَةُ مَنْ یَفْعَلُ هَذَا. (۲) ۲

این‌ها شیعه نیستند، شیعه کسی است که این‌چنین عمل کند!

جمیل گوید از امام صادق علیه السلام شنیدم که می‌فرمود:

مؤمنان خدمتگزار یکدیگرند.

پرسیدم: چگونه؟

حضرت فرمود: یعنی برای هم سودمند هستند و بعضی برای بعضی دیگر مفیداند .... (۳) ۳

۱- - کافی، ج ۲، ص ۱۷۱

۲- - کافی، ج ۲، ص ۱۷۳

۳- - کافی، ج ۲، ص ۱۶۷

ص:۱۰۷

۴۱- نامه‌نگاری

خانواده، خویشان و دوستان مسافر، از زمانی که او به سفر می‌رود تا وقتی که بر می‌گردد، دوست می‌دارند پیوسته از او خبر بگیرند، در گذشته‌های دور که ارتباط تلفنی محدود بوده و یا در برخی مناطق امکان‌پذیر نبوده است، مسافران با تلگراف و نوشتن نامه، خویشاوندان و دوستان خود را از سلامتی خویش باخبر می‌ساختند.

امام صادق علیه السلام در این زمینه فرمود:

التَّوَاصُلُ بَیْنَ الإِخْوَانِ فِی الْحَضَرِ التَّزَاوُرُ وَ فِی السَّفَرِ التَّکَاتُبُ. (۱) ۱

رابطه میان برادران در وطن با یکدیگر دیدار کردن و دید و بازدید و در سفر، نامه‌نگاری است.

۴۲- شناخت دوست

یکی از بهره‌هایی که می‌توان از مسافرت گرفت،

۱- - آثارالصادقین، ج ۸، ص ۴۹۳

ص:۱۰۸

شناخت دوستان واقعی و آزمودن آن‌ها است.

پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود:

السَّفَرُ میزانُ الْقَوْم. (۱) ۱

سفر وسیله سنجش اخلاق مردم است.

در حکمت‌های منسوب به امیرمؤمنان علی علیه السلام نیز آمده است:

السَّفَرُ مِیزانُ الأَخْلاقِ. (۲) ۲

امام صادق علیه السلام نیز فرمود:

هیچ کس را دوست خود مشمار تا آن‌که او را در سه چیز بیازمایی:

۱- او را به خشم آوری و ببینی که آیا این خشم او را از حق به باطل می‌کشاند؟

۲- با دینار و درهم (در امور مالی).

۳- و زمانی که با او مسافرت کنی. (۳) ۳

هنگام بروز مشکلات و سختی‌ها در سفر، می‌توان دوست واقعی را شناخت. زمانی که همه‌چیز خوب و منظم است، میان دوستان مشکلی بروز نمی‌کند، لیکن اگر دشواری و سختی پدید آمد و همراه و همسفر، پایدار و مقاوم باقی ماند و دوست خود را تنها نگذاشت، معلوم می‌شود در دوستی خویش صادق

۱- - مکارم‌الاخلاق، ص ۲۴۰

۲- - شرح ابن ابی‌الحدید، ج ۲۰، ص ۲۹۴

۳- - المحبهٔ فی الکتاب و السنه، ص ۹۹، ح ۴۰۶

ص:۱۰۹

بوده و از این آزمون موفق بیرون آمده است.

امیر مؤمنان علی علیه السلام یافتن چنین دوستانی را نیازمند پیمودن راهی بس دراز و طولانی می‌داند. (۱) ۱

۴۳- راه‌های تحکیم دوستی در سفر

حاجیان معمولًا در سفر حج دوستانی پیدا می‌کنند که تا پایان عمر با یکدیگر مأنوس گشته، همچون برادر با هم زندگی و معاشرت می کنند.

پیشوایان دینی برای تحکیم این اخوت و پیوند، راه‌هایی را مطرح کرده‌اند که به برخی از آن‌ها اشاره می‌کنیم:

۱- خوش‌خویی با مردم

علی علیه السلام فرمود: خوش‌خویی محبت ایجاد نموده و دوستی را پابرجا می‌کند. (۲) ۲

۲- خوش‌رفتاری با مردم

علی علیه السلام فرمود: هرکس خوش‌رفتاری پیشه کند، دوستانش فراوان شوند. (۳) ۳

۱- – المحبه فی الکتاب و السنه، ص ۱۰۱، ح ۴۱۸

۲- – المحبهٔ فی الکتاب و السنه: ص ۶۶، ح ۱۹۰

۳- – همان، ص ۶۷، ح ۱۹۹

ص:۱۱۰

۳- اخلاص در دوستی

علی علیه السلام فرمود: دوست واقعی از دوستی‌اش برنمی‌گردد، گرچه در حقّش جفا شود. (۱) ۱

۴- خوش‌رویی

علی علیه السلام فرمود: خوش رویی و گشاده‌رویی، [موجب دوام دوستی است. (۲) ۲

۵- رعایت ادب

امام کاظم علیه السلام فرمود:

ادب و احترام میان خود و برادر دینی‌ات را از بین مبر؛ زیرا از میان رفتن آن، حیا و شرم را از بین می‌برد و برجای بودن ادب، پایدار بودن دوستی را به‌دنبال دارد. (۳) ۳

۶- اظهار دوستی

۱- - المحبه فی الکتاب و السنه: ص ۶۷، ح ۲۰۱

۲- - همان، ص ۶۸، ح ۲۰۵

۳- - همان: ح ۲۰۷

ص:۱۱۱

علی علیه السلام فرمود: با اظهار دوستی، دوستی پدید می‌آید. (۱) ۱

۷- تواضع

علی علیه السلام فرمود: میوه تواضع، دوستی است. (۲) ۲

۸- وفاداری

علی علیه السلام فرمود: عامل انس گرفتن مردم، وفاداری است. (۳) ۳

۹- رعایت انصاف

علی علیه السلام فرمود: با انصاف، برادری تداوم می‌یابد. (۴) ۴

۱۰- مدارا با مردم

علی علیه السلام فرمود: مدارا و نرمی و بخشندگی انسان، او را محبوب دشمنانش می کند. (۵) ۵

۱- - المحبه فی الکتاب و السنه: ص ۶۸، ح ۲۰۸

۲- - المحبة فی الکتاب والسنة، ص ۶۸، ح ۲۱۲

۳- - همان، ص ۶۸، ح ۲۱۳

۴- - همان، ص ۶۹، ح ۲۱۹

۵- - همان، ص ۷۰، ح ۲۲۳

ص:۱۱۲

۴۴- عوامل گسستن دوستی‌ها

یک سلسله علل و عوامل نیز موجب گسستن دوستی‌ها و منشأ بروز کینه و دشمنی می گردد که مسافران و به خصوص زائران بیت اللَّه الحرام باید از آن‌ها پرهیز کنند. برخی از آن‌ها عبارتند از:

۱- بدخلقی

علی علیه السلام فرمود: هر که بد اخلاق شود، دوست و رفیق او نیز نایاب گردد. (۱) ۱

۲- عیبجویی

امام صادق علیه السلام به ابوبصیر فرمود: ای ابو محمد از دین مردم جستجو مکن که بدون دوست می‌مانی. (۲) ۲

۳- جدال

علی علیه السلام فرمود: کسی که با برادران خود به بحث و مناقشه بپردازد دوستانش کم می‌شوند. (۳) ۳

۴- ستیزه جویی

علی علیه السلام فرمود: باستیزه گری، دوستی وجود ندارد. (۴) ۴

۵- تنگ چشمی

علی علیه السلام فرمود: شخص تنگ چشم، دوستی ندارد. (۵) ۵

۶- تکبر

علی علیه السلام فرمود: برای فرد متکبر دوستی

۱- – المحبهٔ فی الکتاب و السنه، ص ۸۷، ح ۳۲۳

۲- – همان، ص ۸۸، ح ۳۲۹

۳- – همان، ص ۸۸، ح ۳۳۲

۴- – همان، ص ۸۸، ح ۳۳۵

۵- – همان، ص ۸۸، ح ۳۴۳

ص:۱۱۳

وجود ندارد. (۱) ۱

۷- کینه توزی

علی علیه السلام فرمود: هیچ کینه توزی را دوستی نیست. (۲) ۲

۸- حسدورزی

علی علیه السلام فرمود: حسود را دوستی نخواهد بود. (۳) ۳

۹- دست انداختن دیگران

امام صادق علیه السلام فرمود:

کسی که مردم را دست می‌اندازد، نباید انتظار صداقت در دوستی داشته باشد!

۱۰- نیرنگ و فریبکاری

علی علیه السلام فرمود: با حیله گری، هیچ دوستی پایدار نمی‌ماند. (۴) ۴

۴۵- چشم به مال دیگران نداشتن

مسافر سزاوار است در طول سفر، چشم به مال دیگران نداشته باشد و عزت و بزرگواری خود را به

۱- - المحبة فی الکتاب والسنة، ص ۹۰، ح ۳۵۱

۲- - همان، ص ۸۸، ح ۳۵۶

۳- - همان، ص ۸۸، ح ۳۵۸

۴- - همان، ص ۹۱، ح ۳۶۱

ص:۱۱۴

خصوص در سفر حج حفظ کند.

ابن عباس گوید:

گروهی از اهل یمن بدون تهیه زاد و توشه حج می‌گزاردند و می‌گفتند: بر خدا توکل می‌کنیم، خداوند این آیه را نازل کرد:

وَ تَزَوَّدُوا فَإِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوى (۱) ۱

و برای خود توشه برگیرید که همانا بهترین توشه تقوا است. (۲) ۲

عکرمه و مجاهد و جز آنان نیز گفته‌اند:

گروهی از اعراب بدون همراه داشتن غذا و خوراکی لازم به حج آمدند و می‌گفتند: ما توکل کننده بر خدا هستیم و برخی نیز می‌گفتند: ما حج خانه خدا را انجام می‌دهیم و او غذا به ما ندهد؟

و با این تفکر، باری بر دوش دیگران بوده، غذای آنان را برخی از همسفرانشان تأمین می‌کردند، آن گاه خداوند آیه وَ تَزَوَّدُوا فَإِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوى را نازل‌کرد و آنان را از این کار برحذر داشت. (۳) ۳

احمدبن حنبل پیشوای حنبلیان، درباره آنان که

۱- - بقره: ۱۹۷

۲- - تفسیر طبری، ج ۴، ص ۱۶۶- درالمنثور، ج ۱، ص ۲۲۱

۳- - تفسیر طبری، ج ۴، ص ۱۶۶؛ درالمنثور، ج ۱، صص ۲۲۰ و ۲۲۱

ص:۱۱۵

بدون زاد و توشه به سفر می‌روند گفت:

من آن را دوست نمی‌دارم، اینها بر خوراکی‌های مردم توکل کرده‌اند. (۱) ۱

۴۶- پرهیز از سوء ظن

شایسته است حاجیان کاروان خود را به کانون محبت و صفا تبدیل کنند ونسبت به همدیگر مهربان و خوشبین باشند و از هر گونه سوء ظنی بپرهیزند.

امیر مؤمنان علی علیه السلام فرمود:

کار برادر دینی خود را به بهترین وجه توجیه و حمل کن، تا زمانی که از او کاری سرزند که راه توجیه را بر تو ببندد و هیچگاه از سخنی که از (دهان) برادرت بیرون آید تا وقتی که می‌توانی محمل خوبی برای آن بیابی گمان بد مبر. (۲) ۲

حسن ظن و خوش بینی نسبت به دیگران، از برترین ارزش‌های اخلاقی و بزرگترین عطیه‌ها است. (۳) ۳

برای حل مشکل سوء ظن، پیشوایان اسلام تا آنجا جلو رفته‌اند که رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود:

۱- - مغنی ابن قدامه، ج ۳، ص ۲۲۱

۲- - امالی صدوق، ص ۲۵۰

۳- - غرر الحکم، ح ۴۸۳۴

ص:۱۱۶

اطْلُبْ لِاخِيكَ عُذْراً فَانْ لَمْ تَجِدْ لَهُ عُذراً فَالْتَمِسْ لَهُ عُذراً. (۱) ۱

برای گفتار و کرداری که ازبرادر تو سر می‌زند عذری بجوی و اگر نیافتی عذری بساز!

بنابراین، از آنجا که حاجیان در سفر حج، به عبادت خدا روی آورده و در صدد کسب معارف و آمرزش الهی برآمده‌اند، لذا باید به شدت از سوء ظن و بدبینی نسبت به دیگران خودداری کنند؛ زیرا گمان بد عبادت را تباه می‌کند. (۲) ۲

۴۷- رازداری

شیوه تقسیم بندی زائران هر کاروان به گونه‌ای است که معمولا هر چند نفر در یک اتاق قرار می‌گیرند و نزدیک به یک ماه شب و روز با هم به سر می‌برند، در چنین وضعیتی طبیعی است که میان آنان گفتگوهایی رد و بدل شود که چه بسا بعضی از آن‌ها دوست نمی‌دارند این سخنان جای دیگری بیان شود، از این رو پیشوایان دینی ما به ما دستور داده‌اند تا سخنان محرمانه اشخاص

۱- - بحار، ج ۷۲، ص ۱۹۷

۲- - غرر الحکم، ح ۵۵۷۴

ص:۱۱۷

را برای کسی بازگو نکنیم.

امام صادق علیه السلام فرمود:

آنچه درمجالس گفته می‌شود امانت است و کسی حق ندارد، سخن‌هم صحبت‌خود را برای دیگری بازگو کند مگر آنکه با اجازه او بوده و یا نقل آن، بیان خوبی او باشد (۱) ۱ (مانند آن که کسی در مجالس خصوصی، همسفران خود را به نیکی به عبادت و امثال آن تشویق و ترغیب کرده و این مطلب برای دیگری بازگو شود).

رسول خدا صلی الله علیه و آله در این زمینه فرمود:

مجالس امانت اند و فاش کردن راز برادر دینی، خیانت است پس از این کار دوری کن. (۲) ۲

و در حدیث دیگری فرمود:

وقتی دو نفر با یکدیگر در جلسه‌ای صحبت می‌کنند، آنچه با یکدیگر در میان می‌گذارند امانت خدا است، پس جایز نیست که یکی از آن‌ها بر خلاف میل برادر دینی‌اش آنچه که او میل به افشای آن ندارد را بازگو کند. (۳) ۳

۱- - کافی، ج ۲، ص ۶۶۰

۲- - بحار الانوار، ج ۷۴، ص ۸۹

۳- - تنبیه الخواطر، ج ۱، ص ۹۸

ص:۱۱۸

۴۸- مدارا با حیوانات

حاجیان درسفر حج باید تمرین کنند تا علاوه بر افراد بشر به حیوانات نیز آزار نرسانند و حقوق همگان را رعایت کنند.

یکی از توصیه‌های معصومین علیهم السلام رفق و مدارا با چهار پایانی بود که حاجیان به عنوان مرکب در سفر حج از آن‌ها استفاده می کردند.

امام سجاد علیه السلام با شتری چهل مرتبه به حج رفت و در این مسیر طولانی و خطرناک، یک تازیانه به آن حیوان نزد. (۱) ۱

اسماعیل‌بن ابی زیاد به اسناد خود نقل کرده که رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود:

هر چهارپایی به گردن صاحب خود حقوقی دارد:

هر گاه درمنزلی فرود آمد، ابتدا به آن علوفه دهد و چون از کنار آب می گذرد به آن آب دهد، به صورت آن نزند، و جز در راه خدا بر پشت آن سوار نگردد، بیش از توان او بار بر آن حمل نکند و بیش از طاقتش آن را راه نبرد. (۲) ۲

سکونی به اسناد خود از رسول خدا صلی الله علیه و آله نقل کرده که

۱- - من لایحضره الفقیه، ج ۲، ص ۱۹۱

۲- - من لایحضره الفقیه، ج ۲، ص ۱۸۷

ص:۱۱۹

فرمود:

خداونـد متعال مـدارا را دوست دارد و مـدارا کننـده را کمک می‌دهـد، پس هنگامی که بر چهار پای لاغری سوار شدید، در مکان محـل استراحت آنان فرود آییـد، اگر زمین آن محل خشک و بی علف بود آن را زودتر حرکت دهیـد و اگر زمین سـرسبز بود پس آنجا فرود آیید (و آن‌ها را راحت بگذارید). (۱) ۱

در حدیث دیگری رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود:

هر یک از شما با چهارپایی مسافرت کرد، موقع فرود آمدن در هر منزلی ابتدا به آن آب و علف دهد. (۲) ۲

ابن فضال از حماد لحام نقل کرده که گفت:

قطار شتری از کنار امام صادق علیه السلام گذر می‌کرد، آن حضرت شتر بار کشی را دید که بارش کج شده، فرمود:

ای غلام، با این شتر به عدالت رفتار کن. پس همانا خداوندمتعال عدالت را دوست می‌دارد. (۳) ۳

گرچه در این زمان کسـی از حیوانات به عنوان وسـیله نقلیه اسـتفاده نمی‌کنـد، لیکن شاید بتوان این اسـتفاده را از روایات داشت که حاجیان موظف‌اند در حفظ و حراست از وسائل نقلیه عمومی مانند هواپیما، اتوبوس و ... کوشا و مراقب باشند.

۱- – من لایحضره الفقیه، ج ۲، ص ۱۸۹

۲- – همان.

۳- – همان، ص ۱۹۱

ص:۱۲۰

۴۹- صبر در برابر مشکلات

طبیعت سفر، همواره با سختی و مشکلات همراه است، نظم زندگی به هم می‌خورد و دشواری‌های ناخواسته‌ای بر انسان تحمیل می‌شود، بهترین راه مقابله با این سختی‌ها، صبر و بردباری است.

امام صادق علیه السلام فرمود:

إِذَا أَرَدْتَ الْحَجَّ ... وَ دَعِ الدُّنْیا وَ الرَّاحَهْ. (۱) ۱

هنگامی که اراده حج نمودی، دنیا و راحتی را رها کن ...

محرم شدن، از محرمات احرام پرهیز کردن، در بین جمعیت انبوه حاجیان طواف کردن، حضور در صحرای عرفات، کوچ از عرفات به مشعر و در صحرای فاقد امکانات شبی را تا صبح به سر بردن، پیاده به سوی منا در میان آن جمعیت حرکت نمودن و سپس رمی جمرات و سر تراشیدن و ... سختی‌هایی دارد که اگر حاجی عاشقانه هر یک از آن‌ها را انجام دهد، سختی‌ها به لذت روحی مبدّل خواهد شد.

در روایت دیگری امام صادق علیه السلام فرمود:

مَا مِنْ مَلِکٍ وَ لا سُوقَهٍ یَصِلُ إِلَی الْحَجِّ إِلَّا

۱- - مستدرک‌الوسائل، ج ۱۰، ص ۱۷۲

ص:۱۲۱

بِمَشَقَّةٍ فِی تَغْیِیرِ مَطْعَمٍ أَوْ مَشْرَبٍ أَوْ رِیحٍ أَوْ شَمْسٍ لا یَسْتَطِیعُ رَدَّهَا وَ ذَلِکَ قَوْلُهُ عَزَّ وَجَلَّ وَ تَحْمِلُ أَثْقالَکُمْ إِلی بَلَدٍ لَمْ تَکُونُوا بالِغِیهِ إِلَّا بِشِقِّ الْأَنْفُسِ إِنَّ رَبَّکُمْ لَرَؤُفٌ رَحِیمٌ. (۱) ۱

هیچ پادشاه و نه هیچ رعیتی به حج نمی‌رسد مگر اینکه نوعی مشقت و ناگواری در غذا، آشامیدنی‌ها، باد توفان، خورشید و گرمای هوا او را تحت تأثیر قرار می‌دهد و این است معنی فرموده خداوند بلند مرتبه که این چهار پایان هستندکه بارهای شما را به شهر حمل می‌کنند و اگر آن‌ها نبودند شما بامشقت و جان کندن آن را می‌بردید، همانان پروردگار شما مهربان و رحیم است.

در روایت دیگری امام صادق علیه السلام فرمود:

وَ مَا أَحَدٌ یَبْلُغُهُ حَتَّی تَنَالَهُ الْمَشَقَّةُ. (۲) ۲

هیچ کس به حج دست نمی‌یابد مگر اینکه مشقت و سختی به او می‌رسد.

تحمل سختی و رنج، خود بخشی از فلسفه حج

۱- - کافی، ج ۴، ص ۲۵۳

۲- - وسائل الشیعه، ج ۱۱، ص ۱۱۲

ص:۱۲۲

است که در آن، انسان ساخته شده و به ضعف خویش در برابر خداوند بیشتر پی می‌برد.

علی‌بن موسی الرضا علیه السلام فرمود:

وَ عِلَّةُ اْلحَجِّ ... وَ ما فِیهِ مِن اسْتِخْراجِ اْلأَمْوالِ وَ تَعْبِ اْلأَبْدانِ وَ حَظْرِها عَنِ الشَّهَواتِ وَ اللَّذّاتِ ... (۱) ۱

پرداخت اموال، سختی بدن‌ها، دورماندن ازشهوات و لذات و ... بخشی از فلسفه وجوب حج است.

امام صادق علیه السلام فرمود:

پدرم امام باقر علیه السلام پیوسته می‌فرمود:

حج از نماز و روزه برتر است، همانا نمازگزار ساعتی و روزه‌دار، یک روز از اهل خود دور می‌شود، اما حاجی بدن خود را به رنج می‌افکند و نفس خود را به سختی و امید وا می‌دارد و مال خود را انفاق و مدتی طولانی از خانواده خود دور می‌ماند ... (۲) ۲

از جمله سختی‌های حج، تحمل گرما در فصل تابستان، به خصوص هنگام حضور در عرفات و منا است.

۱- - کافی، ج ۴، ص ۲۵۵، ح ۱۴

۲- - مسند احمد، ج ۴، ص ۱۱۴

ص:۱۲۳

رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود:

وَ مَنْ صَبَرَ عَلَی حَرِّ مَکَّهَ سَاعَهً تَبَاعَدَتْ عَنْهُ النَّارُ مَسِیرَهَ مِائَهِ عَامٍ وَ تَقَرَّبَتْ مِنْهُ الْجَنَّهُ مَسِیرَهَ مِائَهِ عَامٍ. (۱) ۱

و کسی که یک ساعت بر گرمای مکه صبر کند، دوزخ یک صد سال از وی دور و بهشت یک صد سال به وی نزدیک می گردد.

تحمل گرما و ساخته شدن و ایجاد تحول روحی، انسان حج گزار را به خدا نزدیک و از آتش دور می‌کند و بر اساس فرموده ائمه معصومین علیهم السلام اجر کسانی که در سرما و گرما حج به جا می‌آورند از دیگران بالاتر است. (۲) ۲

در ره منزل لیلی که خطرهاست به جان شرط اول قدم آن است که مجنون باشی

گرچه امروزه امکانات فراوانی برای حاجیان فراهم شده و منازل به حرمین نزدیک‌تر و راه‌ها هموارتر و رفت و آمدها سهل‌تر و آب و غذا فراوان و بهداشتی و خیمه‌های منا ضدآتش و دارای کولر است و آب و

۱- - مستدرک الوسائل، ج ۹، ص ۳۶۴، ح ۱۱۰۸۸

۲- - وسائل الشیعه، ج ۱۱، ص ۱۷۴، ح ۱۴۵۵۸

ص:۱۲۴

سایر نیازمنـدی‌های حجاج به موقع تأمین می گردد، لیکن درعین حال این سـفر دشواری‌هایی دارد که بایـد با صبر و حوصـله آنها را تحمل و از کنار آن عبور نمود.

۵۰- مواعظ لقمان به مسافران

امام صادق علیه السلام فرمود:

لقمان به پسرش گفت:

هرگاه با گروهی همسـفر شدی، در کارهای خود و آنان بسیار با آن‌ها مشورت کن و با لبخند با آنان برخورد کن (وخنده رو باش) و در زاد و توشه‌ای که همراه داری نسبت به آنها کریم و بخشنده باش، هرگاه تو را دعوت کردند بپذیر و اگر از تو کمک خواستند آنـان را یـاری ده، بیشتر سـاکت و خـاموش بـاش و فراوان نمـاز بخوان و در آنچه که بـا خود داری از مرکب و مـال و توشه، بسـیار بخشنده باش.

هر گاه درامر حقی از تو شـهادت خواستند، شهادت ده و هر گاه از تو مشورت خواستند، با دقت نظر به آنان پاسخ ده، و پیش از آن که درباره چیزی فکر کنی و چگونگی آن بر تو روشن شود تصـمیم نگیر و در مشورت دهی به دیگران با شتاب پاسخ نده، مگر آن که در حال برخاستن، نشستن، غذا خوردن و ... فکرت را در رابطه با آن امر به کار اندازی. همانا کسی که برای

ص:۱۲۵

طرف مشورت خیرخواهی نکند، خداوند رأی و اندیشه او را می‌گیرد و (لباس) امانت را از او دور کند.

هر گاه دیـدی همراهان تو حرکت می‌کننـد، با آن‌ها حرکت کن و اگر دیـدی کار می‌کننـد تو هم با آنان کارکن و اگر صدقه و یا وامی به کسی دادند تو نیز به ایشان اعطا کن و از آن که از تو بزرگتر است حرف شنوی داشته باش.

هرگاه همراهانت تو را به چیزی فرمان دادند و از تو چیزی پرسیدند به آن‌ها آری بگو و نگو خیر؛ زیرا نه گفتن عیب و نقص است.

و هرگاه در راه سرگردان ماندید، از مرکب فرود آیید و آن گاه که تردید داشتید بایستید و مشورت کنید ...

فرزنـدم هرگاه وقت نماز فرارسـید برای هیـچ کاری نماز را به تأخیر میانـداز، نماز را بخوان و خود را از این دَیْنی که به عهده داری راحت کن، نماز را به جماعت بگزار اگرچه بر سرِ نیزه باشد (۱) ۱ ...

هر گاه خواستید جایی منزل کنید، در مکانی فرود آیید که خوش منظرتر و خاکش نرم‌تر و پرعلف‌تر باشد.

۱- - کنایه از تنگی مکان است.

ص:۱۲۶

و آنگاه که فرود آمدی، پیش از آن که بنشینی دو رکعت نماز بگزار و هر گاه نیاز به قضای حاجت داشتی از آنجا فاصله بگیر و چون خواستی کوچ کنی دو رکعت نماز بگزار، و با زمینی که در آن فرود آمده بودی وداع کن و بر آن سرزمین و مردم آن جا درود فرست؛ زیرا هر سرزمینی ساکنانی از فرشتگان دارد.

اگر می‌توانی غذا نخور مگر آن که نخست بخشی از آن غذا را انفاق کرده باشی و تا زمانی که سوار بر مرکبی، بر تو باد به تلاوت قرآن و تازمانی که مشغول کاری هستی بر تو باد به تسبیح خداگفتن و هر وقت کار خاصی نداری برتو باد به دعا ... (۱) ۱

۵۱- راهنمای گمشدگان

ابوبصیر گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: اگر در راه گم شدی فریاد کن و بگو:

یَا صَالِحُ أَوْ یَا أَبَا صَالِحٍ أَرْشِدُونَا إِلَی الطَّرِیقِ یَرْحَمُکُمُ اللَّهُ. (۲) ۲

ای صالح و ای ابا صالح لطف و عنایت خداوند بر شما باد، ما را راهنمایی کنید.

۱- - وسائل الشیعه، ج ۱۱، ص ۴۴۰، ح ۱۵۲۰۸ و ۱۵۲۰۹

۲- - من لایحضره الفقیه، ج ۲، ص ۱۹۵، ح ۸۸۵ و ۸۸۶

ص:۱۲۷

همچنین نقل شده که خداوند صالح را بر بیابان و حمزه را بر دریا گمارده است.

عبیداللَّه گوید:

چنین مشکلی برای ما پیش آمد و ما راه را گم کردیم، برخی از همراهان از ما خواستند تا صدای خود را بلند کرده و جمله فوق را بگوییم، پس از آنکه صدا زدیم، دو نفر به سوی ما آمده ما را راهنمایی کردند و گفتند: راه از سمت راست است (یا آن که گفتند سمت چپ) و ما درهمان جهت حرکت کرده، راه را یافتیم.

او همچنین از قول پدرش نقل کرده که در بیابان راه را گم کردیم پس بلند صدا زدیم (یا صالح و یا اباصالح) آنگاه ما را راهنمایی کردند. رفیق همراه ما گفت:

صدای ضعیفی را شنیدم که می گفت:

راه در سمت راست است و ما خیلی راه نرفته بودیم که به مسیر اصلی رسیدیم. (۱) ۱

۵۲- زینت تشیّع

زائران ایرانی سفیران مذهب تشیع و انقلاب اسلامی در سرزمین وحی‌اند، مسلمانان حاضر در آن

۱- - محاسن، ص ۳۶۳

ص:۱۲۸

دیار، شیعه بودن و ویژگی‌های تشیع را در رفتار و کردار ایرانیان می‌بینند، بنابراین باید به شکلی عمل کنند که باعث زینت و افتخار پیشوایان خود باشند.

هشام کندی می گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که می‌فرمود:

شما را برحذر می‌دارم از این که کاری انجام دهید که به خاطر آن، ما را سرزنش کنند؛ زیرا فرزندِ بد، با عمل خود پدر را بدنام می کند. شما برای آن کس که خود را به او بسته و از دیگران به خاطر او گسسته‌اید آبرو و زینت باشید، در میان عشایر آنان نماز بگزارید (یعنی در نماز جماعت آنان شرکت کنید) بیماران آن‌ها را عیادت کنید، در تشییع جنازه آنان حاضر شوید و مبادا آن‌ها در کار خیر بر شما سبقت گیرند، شما در انجام کارهای خیر از آن‌ها سزاوارترید (۱) ۱ ...

معاویهٔبن وهب گوید: خدمت امام صادق علیه السلام آمده، گفتم:

ما (پیروان شما) شایسته است که در رفتار با هم مذهبان خود و نیز مردم دیگری که با آنان معاشرت داریم چگونه رفتار کنیم؟

حضرت در پاسخ فرمود:

۱- - کافی ج ۲، ص ۲۱۹

ص:۱۲۹

امانت آنان را به آن‌ها برگردانید، بیمارانشان را عیادت کنید و در تشییع جنازه‌های آنان حضور یابید. (۱) ۱

معاویهٔبن وهب در حدیث دیگری گفته است:

از امام صادق علیه السلام پرسیدم، ما با هم مذهبان و نیز کسانی که هم مذهب ما نیستند چگونه رفتار کنیم؟

حضرت فرمود:

به امامان خود که از آن‌ها پیروی می‌کنید بنگرید و هر کاری که آن‌ها می‌کنند شما نیز انجام دهید. پس به خدا سوگند پیشوایان شما از بیماران آن‌ها عیادت می‌کنند، درتشییع جنازه‌های آنان حاضر می‌شوند و به سود و زیان آنان شهادت می‌دهند و امانت آنان را به آنان باز می‌گردانند. (۲) ۲

ابی اسامه زید شحّام گوید: امام صادق علیه السلام به من فرمود:

به هر یک از آنان که می‌بینی از من اطاعت کرده و به گفته من عمل می‌کند سلام برسان، من شما را به تقوای خداوند و ورع در دین، کوشش و تلاش برای خدا و راست گویی و امانت داری و سجده‌های طولانی و نیکی به همسایه دعوت و سفارش می‌کنم.

۱- - کافی، ج ۲، ص ۶۳۵

۲- - کافی، ج ۲، ص ۱۳۶

ص:۱۳۰

رسول خدا صلی الله علیه و آله مأمور به ابلاغ چنین برنامه‌هایی بوده و اینها را آورده است، بنابراین، امانت هرکه به شما امانت سپرده را، به او بازگردانید، خواه خوش کردار بوده و یا بدکار، همانا رسول خدا صلی الله علیه و آله پیوسته دستور می‌داد حتی نخ و سوزنی را هم اگر امانت سپرده‌اند به صاحبش برگردانند.

[امام سپس فرمودند:] باعشایر آنان نماز بگزارید و در تشییع جنازه ایشان حاضر شوید، بیماران آن‌ها را عیادت کنید، حقوق ایشان را بپردازید، پس هر مردی از شما اگر در دین خود ورع داشته باشد و راست گوید و امانت را بپردازد و با مردم خوش رفتاری کند، گفته می‌شود این مرد جعفری است و این موجب خشنودی من می‌شود و شادی را بر من وارد می‌کند و گفته می‌شود:

این است تربیت جعفر (بن محمد الصادق علیه السلام).

به خدا سوگند، پدرم (امام باقر علیه السلام) برای من نقل کرد که مردی از شیعیان علی‌بن ابی‌طالب علیه السلام، در میان قبیله‌ای زندگی می‌کرد که زینت آنان به شمار می‌آمد، او از همه امانت‌دارتر بود و حقوق را بیش از دیگران مراعات می‌کرد. از همه راستگوتر بود؛ به گونه‌ای که همگان وصایا و امانت‌های خود را به وی می‌سپردند، [اگر] از همه مردم آن قبیله سئوال می‌کردی، می‌گفتند:

ص:۱۳۱

مَنْ مِثْلُ فُلان؛ چه کسی مثل فلانی است؟

یعنی او از همه ما امانت‌دارتر و راستگوتر است. (۱) ۱

این گونه رفتار و عمل با مخالفان و خوشرفتاری و سلوک اسلامی با دیگر مسلمانان، موجب ایجاد جاذبه برای تشیع بوده، آنان را به مذهب شیعه و اهل‌بیت عصمت و طهارت علاقه‌مند می‌کند. و لذا تمامی حج‌گزاران چه در دورن کاروان‌ها و چه در اجتماعات مسجد النبی و مسجدالحرام و دیگر مجامع عمومی، باید کاملًا مراقب رفتار و کردار خود باشند تا خشنودی امامان معصوم علیهم السلام را بر دیگر دستاوردهای این سفر الهی بیافزایند.

۵۳- ایجاد جاذبه

بسیاری از حاجیان می‌پرسند: ما برای ایجاد جاذبه بیشتر نسبت به اهل‌بیت عصمت و طهارت و تشیع در حرمین شریفین چگونه رفتار کنیم؟

پاسخ این پرسش، در بیان امام صادق علیه السلام آمده است:

کُونُوا دُعَاةً لِلنَّاسِ بِغَیْرِ أَلْسِنَتِکُمْ لِیَرَوْا مِنْکُمْ

۱- - کافی، ج ۲، ص ۶۳۶

ص:۱۳۲

الْوَرَعَ وَ الاجْتِهَادَ وَ الصَّلاةَ وَ الْخَیْرَ فَإِنَّ ذَلِکَ دَاعِیَةٌ. (۱) ۱

شما با غیرزبانتان (یعنی در عمل) مردم را (به اسلام و تشیع) دعوت کنید، باید از شما ورع، کوشش، نماز و کار خیر ببینند، اینها دعوت کننده بوده (و جاذبه ایجاد می کند).

درحدیث دیگری امام صادق علیه السلام فرمود:

همانا ما هیچ مردی را مؤمن نمی‌شماریم، مگر آن‌که تمامی اوامر و دستورات ما را اطاعت و پیروی کند، آگاه باشید یکی از نشانه‌های پیروی از دستورات و ارادت‌ورزی به ما، داشتن ورع است پس خود را به آن بیارایید، خداوند بر شما رحمت آورد، دشمنان ما را با آن در تنگنا قرار دهید، خداوند شما را رهایی بخشد. (۲) ۲

پیام این حدیث و احادیث مشابه آن به شیعیان این است که آنان نباید تنها به شیعه بودن دل خوش کرده قانع باشند، بلکه باید در عمل پیرو راستین اهل بیت بوده، در همه جا الگوی رفتاری پیشوایان خود را پیاده کنند و به نمایش بگذارند.

۱- - کافی، ج ۲، ص ۷۸

۲- - همان.

ص:۱۳۳

امام باقر علیه السلام در روایتی ویژگی‌های شیعیان خود را برای جابربن عبداللّه انصاری این گونه بیان فرموده‌اند:

ای جابر کسی که خود را منتسب به ما می‌دارد، آیا او را همین بس است که گوید ما اهل بیت را دوست داریم؟

به خدا سوگند شیعه ما نیست جز کسی که از خدا بترسد و او را فرمانبردار باشد، این گونه کسان شناخته نمی‌شوند جز با تواضع و خشوع، امانتداری، کثرت یاد خدا، روزه‌داری، اقامه نماز، نیکی به پدر و مادر، رسیدگی به حال همسایگان فقیر و مسکین و بدهکار و رسیدگی به یتیمان، راستگویی، خواندن قرآن، کنترل زبان از (تعرض به) مردم مگر با خیر و خوبی، و این گونه کسان در میان قوم خود امین و مورد اعتماد می‌باشند.

جابر گوید: عرض کردم: فرزند رسول خدا! من امروزه کسی را با این خصوصیت‌ها که بیان فرمودید نمی‌شناسم!

امام فرمود:

ای جابر! روش‌های گوناگون تو را به سوی خود نکشاند، که فکر کنی برای مرد همین کافی است که بگوید:

من علی را دوست می‌دارم و پیرو او هستم و سپس

ص:۱۳۴

با این گفته عملی همراه نباشد.

پس اگر گوید: من رسول خدا صلی الله علیه و آله را دوست دارم، اما از سیره پیامبر پیروی نکرده، به سنت او عمل نکند، دوستی رسول خدا صلی الله علیه و آله او را هیچ سودی ندهد.

پس از خدا بترسید و برای دستیابی به آنچه نزد خدا است کار کنید، و میان خدا و هیچکس خویشاوندی و قرابتی وجود ندارد، بهترین بندگان خدا و گرامی‌ترین آن‌ها نزد خداوند، با تقواترین و مطیع‌ترین آنها است.

ای جابر! به خدا سوگند، به خداوند نمی‌توان نزدیک شد جز با اطاعت و فرمانبرداری ...

مَنْ کَانَ لِلَّهِ مُطِیعاً فَهُوَ لَنَا وَلِیٌّ وَ مَنْ کَانَ لِلَّهِ عَاصِیاً فَهُوَ لَنَا عَدُوٌّ وَ مَا تُنَالُ وَلایَتُنَا إِلَّا بِالْعَمَلِ وَ الْوَرَعِ. (۱) ۱

هر که مطیع خدا است، او دوست ما است و هر که خدارا نافرمانی کند، دشمن ماست، به ولایت ما نمی‌توان رسید جز با عمل و ورع.

۵۴- پوشش مناسب

از نکاتی که لازم است حاجیان در سفر حج مراعات کنند، استفاده از لباس تمیز و پوشش مناسب در داخل

۱- - کافی ج ۲، ص ۷۴، ح ۳

ص:۱۳۵

کاروان‌ها و به خصوص در مقابل دیدگان دیگر مسلمانها است.

امام صادق علیه السلام فرمود:

خداونـد زیبـایی و خودآرایی را دوست می‌دارد و فقر و بیچـارگی و نـادار و تهی‌دست جلوه دادن را ناخوش دارد. و همانا خـداوند عزّوجلّ هرگاه به بنده‌اش نعمتی دهد، دوست دارد تا آثار آن نعمت را در او ببیند، گفته شد چگونه؟

حضرت فرمود:

لباس خود را تمیز کنـد (لباس تمیز بپوشـد) خود را خوشـبو گردانـد، خانه‌اش را گچ کاری کند و جلو در منزل خود را جارو نماید. (۱) ۱

روزی رسول خـدا صـلی الله علیه و آله به مردی با موهای ژولیـده و لباس کثیف و سـر و وضع پریشان برخورد کرد و خطاب به وی فرمود:

بهره بردن از نعمت‌های الهی و نمایاندن نعمت جزیی از دین است. (۲) ۲

۱- - امالی طوسی، ص ۲۷۵

۲- - فروع کافی ج ۶، ص ۴۳۹

ص:۱۳۶

علی علیه السلام نیز فرمود:

همچنان که دوست می‌دارید افراد ناآشنا شما را دربهترین حالت خود ببینند و در نتیجه خود را برای آن‌ها می‌آرایید، زمانی که نزد برادر مسلمان خود می‌روید نیز، خود را آراسته (با لباس و وضعیت مناسب) ظاهر شوید. (۱) ۱

باز در حدیثی دیگر رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود:

همانا خداوند دوست می‌دارد هنگامی که بنده‌اش نزد برادران دینی خود می‌رود با هیأتی منظم و آراسته باشد. (۲) ۲

در رابطه با وضعیت موهای سر نیز رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود:

هر کس موی خود را بلند گزارد باید به آن برسد (و آن را مرتب کند) و گرنه آن را کوتاه نماید. (۳) ۳

حاجیان همچنین از لباس‌هایی با رنگ روشن

۱- - خصال، ص ۶۱۲

۲- - مکارم الاخلاق، ج ۱، ص ۸۵

۳- - وسائل الشیعه، ج ۲، ص ۱۲۹

ص:۱۳۷

استفاده کنند، در روایات از میان رنگ‌ها، به رنگ سفید توجه بیشتری شده است.

رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود:

لباس سفید بپوشید که پاک و پاکیزه‌تر است. (۱) ۱

۵۵- عبادت عاشقانه

حرمین شریفین بهترین مکان‌ها برای عبادت خداوند بر روی کره زمین است، عبادت نیز اگر با اخلاص همراه باشد، به یقین مورد پذیرش حضرت حق قرار می‌گیرد. از این رو حاجیان باید فرصت‌ها را غنیمت شمرده، از لحظه لحظه عمرشان در این سفر توشه برگیرند و آن را ذخیره آخرت کنند. لیکن در عین حال به این نکته توجه داشته باشند که در انجام عبادات افراط ننموده و خود را آن‌چنان خسته نکنند که همیشه با حال کسالت به عبادت مشغول شوند؛ زیرا عبادتی ارزشمند است که انسان با عشق و شور کامل در پیشگاه خدا حاضر شود و قلبش از خوف خدا به تپش درآید و اشک از دیدگانش جاری گردد و به گونه‌ای خدا را بخواند که گویی خدا را می‌بیند و مشاهده می‌کند.

۱- - وافی، ج ۲۰، ص ۷۱۱

ص:۱۳۸

رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود:

خدا را چنان عبادت کن که گویی او را می‌بینی ... (۱) ۱

آن حضرت همچنین فرمود:

برترین مردم کسی است که عاشق عبادت بوده، آن را در آغوش گیرد و از صمیم قلب دوستش بدارد و با بدن خود آن را لمس کند و خویشتن را برای آن از هر چیزی فارغ سازد، و بر او باکی نباشد که دنیایش به سختی می‌گذرد یا به آسانی. (۲) ۲

امیرمؤمنان علی علیه السلام در نامه‌ای به حارث همدانی این گونه مرقوم فرمود:

نفس خود را در عبادت پروردگار فریب ده و با آن مدارا کن و به زور وادار به عبادتش مساز و در فراغت و خرّمی‌اش او را به طاعت وبندگی وادار، مگر درمواردی که بر تو واجب است (مانند نمازهای یومیه) که از به جا آوردن آن در وقتش چاره‌ای نیست ... (۳) ۳

اما سجاد علیه السلام نیز این گونه دعا کند:

۱- - کنز العمال، ح ۵۲۵۰

۲- - کافی، ج ۲، ص ۸۳

۳- - نهج البلاغه، نامه ۶۹

ص:۱۳۹

... أَسْئَلُکَ مِنَ الشَّهادَةِ اقْسَطُها وَ مِنَ الْعِبادَةِ أَنْشَطُها. (۱) ۱

خداوندا! از شهادت دادن، عادلانه‌ترین آن را و از عبادت، با نشاطترین آن را از تو می‌خواهم.

رسول خدا صلی الله علیه و آله در یکی از وصایای خود به امیر مؤمنان علی علیه السلام این چنین فرمود:

یا علی، این دین محکم و پایدار است پس به آرامی در آن درآی و عبادت پروردگارت را مبغوض خود مکن، پس همانا کسی که افراط می‌کند نه مرکبی به جای می‌گذارد ونه راه طی می‌کند ... (۲) ۲

انجام عبادت کم، لیکن همراه با خشوع و تضرع و اخلاص در پیشگاه خداوند از عبادت فراوان لیکن همراه با کسالت و بی‌حالی ارزشش بیشتر و بالاتر است.

امام صادق علیه السلام فرمود:

من نوجوان بودم و در حالی که عرق ریزان مشغول طواف بودم، پدرم (امام باقر علیه السلام) به

۱- - بحار الانوار، ج ۹۱، ص ۱۵۵

۲- - کافی، ج ۲، ص ۸۶

ص:۱۴۰

من برخورد کرد و فرمود: ای فرزنـدم، جعفر! چون خداونـد بنـده‌ای را دوست دارد، او را به بهشت می‌برد و از او به انـدک عبـادتی راضی است. (۱) ۱

۵۶- اغتنام فرصت‌ها

مکه و مدینه از جاذبه‌های بیشماری برخوردارند.

حاجیان با اولین نگاه خود به گنبد سبز رسول خدا صلی الله علیه و آله یا قبرستان بقیع و بادیدن کعبه در مکه مکرمه دگرگون شده، بی‌اختیـار اشک از دیـدگانشان جاری می‌شود و چنین صـحنه‌هایی در عرفات، مشـعر، مِنا و دیگر اماکن مقـدس این دو شـهر فراوان دیده می‌شود. حاجی باید چنین لحظاتی را غنیمت شـمرده، از خداوند چیزی را طلب کند که خیر دنیا و آخرت او و وابستگانش در آن باشد.

آدمی گاهی دلش می‌شـکند و اشـکش جاری می‌شود و در آن حال از خداونـد می‌خواهد تا خانه کوچکش را به یک خانه بزرگ تبدیل کند و یا آن که به کسب و کارش رونق دهد و چه بسا حاجتش نیز برآورده شود لیکن فرصت مهمّی را از دست

۱- - کافی، ج ۲، ص ۸۶

ص:۱۴۱

داده است.

از این رو شایسته است حاجی، با مراجعه به ادعیه‌ای که در قرآن کریم آمده و یا دعاهایی که از رسول خدا صلی الله علیه و آله و ائمه معصومین علیهم السلام نقل شده، جملاتی را در ذهن خود داشته باشد تا در آن لحظه حساسی که دلش می‌شکند و اشکش جاری می‌شود از خداوند چیزی را بخواهد که خیر دنیا و آخرت در آن باشد.

برخی از این دعاها عبارتنداز:

۱- امام باقر علیه السلام به زراره فرمود بگو:

اللَّهُمَّ إِنِّی أَسْأَلُکَ مِنْ کُلِّ خَیْرٍ أَحَاطَ بِهِ عِلْمُکَ، وَأَعُوذُ بِکَ مِنْ کُلِّ سُوءٍ أَحَاطَ بِهِ عِلْمُکَ اللَّهُمَّ إِنِّی أَسْأَلُکَ عَافِیَتَکَ فِی أُمُورِی کُلِّهَا وَ أَعُوذُ بِکَ مِنْ خِزْیِ الدُّنْیَا وَ عَذَابِ الْآخِرَهْ. (۱) ۱

بار خدایا! از تو می‌خواهم، همه خوبی‌هایی را که علم تو به آن احاطه دارد و به تو پناه می‌برم از همه بدی‌هایی که تو به آن علم داری و بار خدایا! از تو می‌خواهم سلامتی و عافیت را در تمام کارهایم و به تو پناه می‌برم از خواری در دنیا و عذاب آخرت.

۱- - کافی، ج ۲، ص ۵۷۸

ص:۱۴۲

۲- مناجات با خدا.

محمدبن ابی حمزه به نقل از پدرش می گوید:

امام علی‌بن الحسین علیهما السلام را شب هنگام، کنار کعبه دیدم که نماز می‌خواند، پس قیام خود را طولانی کرد تا آنجا که گاهی بر پای راست و گاهی بر پای چپ تکیه می کرد سپس با صدایی همراه با گریه می‌فرمود:

یَا سَیِّدِی تُعَذِّبُنِی وَ حُبُّکَ فِی قَلْبِی، أَمَا وَ عِزَّتِکَ لَئِنْ فَعَلْتَ لَتَجْمَعَنَّ بَیْنِی وَ بَیْنَ قَوْمٍ طَالَ مَا عَادَیْتُهُمْ فِیکَ. (۱) ۱

آقای من! آیا در حالی که محبت تو در قلب من است مرا عذاب می کنی؟ به عزتت قسم اگر چنین کنی، میان من و مردمانی که مدتی طولانی به خاطر تو با آن‌ها دشمنی کرده‌ام جمع کرده‌ای!

۳- در دعای ابوحمزه ثمالی می‌خوانیم:

اللّهُمَّ ... اصْلِحْ جَمیعَ احْوالِی وَاجْعَلْنی مِمَّنْ اطَلْتَ عُمْرَهُ وَ حَسَّنْتَ عَمَلَهُ وَ اتْمَمْتَ عَلَیْهِ نِعْمَتَکَ وَ رَضیتَ عَنْهُ و احْیَیْتَهُ حیوةً طَیِّبَةً .... (۲) ۲

۱- - کافی، ج ۲، ص ۵۷۹

۲- - مفاتیح الجنان، دعای ابوحمزه ثمالی.

ص:۱۴۳

بـار خـدایا! تمـام حالات مرا اصلاح کن و مرا از کسـانی قرار ده که عمرش را طولانی و کردارش را نیکـو و نعمتت را بر او تمـام کرده‌ای و از او خشنود گشته‌ای و زندگی پاک و پاکیزه به او بخشیده‌ای ...

۴- در همان دعا می‌خوانیم:

اللَّهُمَّ أَلْحِقْنِی بِصَالِحِ مَنْ مَضَی وَ اجْعَلْنِی مِنْ صَالِحِ مَنْ بَقِیَ وَ خُذْ بِی سَبِیلَ الصَّالِحِینَ وَ أَعِنِّی عَلَی نَفْسِی بِمَا تُعِینُ بِهِ الصَّالِحِینَ عَلَی أَنْفُسِهِمْ وَ اخْتِمْ عَمَلی بِأَحْسَنِهِ. (۱) ۱

بار خدایا! مرا به شایستگان از گذشتگان ملحق کن و از شایستگانی که باقی مانده‌اند قرارم بده و مرا به راه شایستگان ببر و به من کمک ده بر مخالفت با هوای نفسم، به آنچه کمک دادی شایستگان را بر مخالفتشان با هوای نفس و پایان کارم را به نیکوترین اعمالم ختم کن ...

۵- در دعای دیگری می‌خوانیم:

اللَّهُمَ صَلِّ عَلی مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ هَبْ

۱- - کافی، ج ۲، ص ۵۷۸

ص:۱۴۴

لی رَحْمَةً واسِعَةً جامِعَةً ابْلُغُ بِها خَیْرَ الدُّنْیا وَ الاخِرَةِ ....

بار خدایا! بر محمد و آل او درود فرست و به من رحمتی گسترده عطا کن که به وسیله آن به خیر دنیا و آخرت نائل شوم و ...

۶- گاهی اوقات یک سطر دعا به عظمت همه جهان معنی و مفهوم دارد.

امیر مؤمنان علی علیه السلام می‌فرماید:

الهی انْتَ کَما احِبّ فَاجْعَلْنی کَما تُحِبّ. (۱) ۱

خدایا! تو آنگونه هستی که من می‌خواهم، پس مرا نیز آن گونه قرار ده که تو می‌خواهی!

اگر انسان آنگونه شود که خدا می‌خواهد، به همه خوبی‌ها دست یافته است.

حال با توجه به آنچه که ذکر شد، به حجاج بیت‌اللّه الحرام توصیه می‌شود تا از ادعیه مهمی همچون: دعای کمیل، دعای ابوحمزه ثمالی، دعای عرفه امام حسین علیه السلام، مناجات شعبانیه، ادعیه صحیفه سجادیه، دعای مکارم الاخلاق و زیارت‌هایی مانند

۱- - بحار الانوار، ج ۷۴، ص ۴۰۰

ص:۱۴۵

جامعه و امین اللّه غافل نشده و پس از توجه به قرآن، با خواندن این ادعیه و دقت در مضامین والای آن، چگونه با خدا سخن گفتن را آموخته و با درخواست بهترین و جامع‌ترین و پرمحتواترین دعاها، از خداوند خیر بزرگ، حسن عاقبت و موفقیت و فلاح و رستگاری در دنیا و آخرت را برای خود، فرزندان و بستگان و ملتمسین دعا طلب کرده و به فوز عظیم دست یابند.

۵۷- توجه به اوقات نماز

خداوند در قرآن کریم خطاب به مؤمنان فرموده است:

حافِظُوا عَلَی الصَّلَواتِ وَ الصَّلاةِ الْوُسْطی وَ قُومُوا لِلَّهِ قانِتِینَ. (۱) ۱

بر نمازها و نماز میانه مواظبت کنید، و خاضعانه برای خدا بپاخیزید.

امام صادق علیه السلام نیز به حاجیان توصیه فرموده است که:

وَ راعِ اوْقاتَ فَرائِضِ اللّهِ وَ سُنَنِ نَبِیّهٔ. (۲) ۲

۱- - بقره: ۲۲۸

۲- - مصباح الشریعه، ص ۱۴۲

ص:۱۴۶

پیوسته مراقب و مواظب اوقات واجبات الهی (نمازها) و نیز سنت‌های پیامبرش باش.

در حالات ائمه معصومین علیهم السلام آمده است که هرگاه زمان نماز فرا می‌رسید، اندامشان به لرزه درآمده، رنگ چهره‌شان دگرگون می‌شد، وقتی علت آن را جویا می‌شدند می‌فرمودند:

وقت ادای امانتی رسیده که آسمان‌ها و زمین و کوه‌ها زیر بار آن نرفتند و آن را برنتافتند (۱) ۱ و یا می‌فرمودند:

سزاوار است کسی که در پیشگاه خداوند می‌ایستد رنگش پریده و بندبند اعضای بندش بلرزد.

امیر مؤمنان علی علیه السلام در فرمانی به محمد بن ابی‌بکر آنگاه که او را والی مصر قرار داد چنین نگاشت:

صَلِّ الصَّلاةَ لِوَقْتِهَا الْمُؤَقَّتِ لَهَا وَ لا تُعَجِّلْ وَقْتَهَا لِفَرَاغٍ وَ لا تُؤَخِّرْهَا عَنْ وَقْتِهَا لِاشْتِغَالٍ وَ اعْلَمْ أَنَّ كُلَّ شَيْءٍ مِنْ عَمَلِكَ تَبَعٌ لِصَلاتِكَ. (۲) ۲

نماز را در وقت تعیین شده آن به جای آور،

۱- - تفسیر صافی، ج ۲، ص ۳۷۰

۲- - نهج البلاغه، نامه ۲۷

ص:۱۴۷

نه به خاطر فراغت و بیکاری در انجام آن شتاب کن و نه به بهانه کار آن را به تأخیر بیانداز، بدان که همه اعمال تو بسته به نماز تو است.

در قرآن کریم خداوند نسبت به کسانی که نسبت به نماز مسامحه و سهل انگاری می‌کنند، با لحنی تهدیدآمیز سخن گفته است.

در سوره ماعون می‌فرماید:

فَوَیْلٌ لِلْمُصَلِّینَ الَّذِینَ هُمْ عَنْ صَلاتِهِمْ ساهُونَ (۱) ۱.

وای بر نمازگزارانی که از نمازشان غافل‌اند! [و در انجام آن سهل انگاری می‌کنند]

رسول خدا صلی الله علیه و آله نیز فرموده است:

نمازهای خود را تباه و ضایع نسازید؛ زیرا کسی که نمازش را ضایع کند در روز قیامت با قارون و هامان محشور می‌شود و بر خداوند است که او را همراه با منافقین وارد آتش کند. پس وای بر کسی که مراقب نماز و انجام سنن او نیست. (۲) ۲

۱- - ماعون: ۷

۲- - وسائل الشیعه، ج ۴، ص ۳۰، ح ۴۴۳۱

ص:۱۴۸

در حدیثی دیگر امام صادق علیه السلام از رسول خدا صلی الله علیه و آله نقل کرده‌اند که فرمود:

شیطان از مؤمنی که مراقبت می‌کند تا نمازهای پنج گانه خود را در وقت مقرّر شده بخواند در هراس است، پس هر گاه مؤمن نمازهای خود را ضایع نموده [نسبت به آن مراقبت نداشته باشد] شیطان جرئت یافته، آن فرد را به گناهان بزرگ مبتلا می‌کند. (۱) ۱

امام صادق علیه السلام در حدیث مبسوطی فرمود:

ملک الموت شیطان را از کسی که نسبت به نماز خود مراقبت دارد دور می‌کند، و در لحظه حساس و خطرناک مرگ، شهادت به وحدانیت خدا و رسالت پیامبر صلی الله علیه و آله را به او تلقین می‌کند. (۲) ۲

از زبان برخی از ائمه معصومین علیهم السلام مکرر نقل شده که رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود:

آن کس که نماز را سبک بشمارد از من

۱- - وسائل الشیعه، ج ۴، ص ۲۸، ح ۴۴۲۶

۲- . وسائل الشیعه، ج ۴، ص ۲۹، ح ۴۴۲۹

ص:۱۴۹

نیست و به خدا سوگند در حوض کوثر بر من وارد نمی‌شود. (۱) ۱

ابا بصیر گوید:

بر امّ حمیده وارد شدم تا رحلت امام صادق علیه السلام را به ایشان تسلیت بگویم، پس او گریست و من نیز از گریه او گریستم، آنگاه گفت:

ای ابا محمد، امام صادق علیه السلام هنگام مرگ چشمانش را گشود سپس فرمود: هر کس میان من و او خویشاوندی هست جمع کنید و ما هر کس بود جمع کردیم، آنگاه امام به سوی آنان نگریست و فرمود:

إِنَّ شَفَاعَتَنَا لا تَنَالُ مُسْتَخِفّاً بِالصَّلاةِ. (۲) ۲

آن کس که نماز را سبک بشمارد به شفاعت ما نمی‌رسد.

با توجه به آنچه ذکر گردید، زائر سرزمین وحی باید بیش از گذشته نسبت به نماز اهمیت داده و تلاش کند در اول وقت آن را اقامه نماید و هرگز هنگام نماز در کوچه و خیابان پرسه نزند و چهره تشیع را در نگاه و منظر دیگر مسلمانان خدشه دار نسازد.

۱- - وسائل الشیعه، ج ۴، ص ۲۵، ح ۴۴۱۷

۲- - همان، ص ۲۶، ح ۴۴۲۳

ص: ۱۵۰

رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود:

برای هر چیزی صورتی است و صورت دین شما نماز است، پس هیچ یک از شما چهره دین خود را زشت نکند. (۱) ۱

نماز وسیله‌ای برای پاک کردن روح آدمی است از این رو باید به استقبال آن شتافت و در اولین فرصت روح و جان را از آلودگی‌ها پاک کرد.

رسول خدا صلی الله علیه و آله تشبیه زیبایی در این زمینه داشته و به برخی از اصحاب خود فرمودند:

اگر درِ خانه هر یک از شما نهری جاری باشد و هر روز پنج مرتبه در آن غسل کنید آیا چرکی در بدن باقی می‌ماند؟

گفتیم: نه

فرمود: مَثَل نماز نیز همچون نهری جاری است هر نمازی را که بخوانید گناهان شما در فاصله بین نمازها را پاک می‌کند. (۲) ۲

لقمان حکیم نیز در وصیت به فرزندش گوید:

فرزندم! آنگاه که وقت نماز فرا رسید، آن را به خاطر چیزی به تأخیر مینداز، نماز را به

۱- – وسائل الشیعه، ج ۴، ص ۲۴، ح ۴۴۱۶

۲- – وسائل الشیعه، ج ۴، ص ۱۲، ح ۴۳۸۷

ص:۱۵۱

جای آر و خود را از این دَیْن رها ساز، نماز را به جماعت بخوان اگر چه مکان برای نماز تنگ باشد، گویی بر نوک نیزه ایستاده‌ای. (۱) ۱

۵۸- نماز نیکو

یکی از توصیه‌های امام صادق علیه السلام به پیروانشان این است که نماز را خوب و نیکو بجای آورند عَلَیْکُمْ بِحُسْنِ الصَّلاهِٔ (۲) ۲ نیکو نماز گزاردن یعنی آداب ظاهری و باطنی آن را رعایت کردن، برخی از آداب ظاهری نماز عبارتند از:

۱- پیش از نماز دندان‌ها را مسواک کنند.

۲- با لباس خوب و تمیز در مساجد حاضر شوند.

رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود:

رنگ سفید نزد خداوند محبوب‌تر است پس در آن نماز بگزارید. (۳) ۳

۳- موقع نماز خود را معطر کنند.

۴- در نماز انگشتر عقیق در دست داشته باشند.

۵- نماز را در اول وقت بخوانند.

۶- نمازها را در مساجد و به جماعت اقامه کنند.

۱- - من لا یحضره الفقیه، ج ۲، ص ۱۹۴، ح ۸۸۴

۲- - امالی مفید، ص ۱۸۶

۳- - کنز العمال، ج ۱۵، ص ۳۰۲، ح ۴۱۱۷

ص:۱۵۲

۷- نماز را با دعا آغاز کنند رسول خدا صلی الله علیه و آله خود پس از تکبیر می‌فرمود:

وَجَّهْتُ وَجْهِیَ لِلَّذِی فَطَرَ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضَ عَالِمِ الْغَیْبِ وَ الشَّهَادَهِٔ حَنِیفاً مُسْلِماً وَ مَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِکِینَ إِنَّ صَلاتِی وَ نُسُکِی وَ مَحْیَایَ وَ مَمَاتِی لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِینَ لا شَرِیکَ لَهُ وَ بِذَلِکَ أُمِرْتُ وَ أَنَا مِنَ الْمُسْلِمِینَ. (۱) ۱

۸- پیش از قرائت حمد اعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّیْطانِ الرَّجیم بگوید و از شیطان به خدا پناه ببرد.

۹- هنگام خواندن نماز آرام باشد و حرکت نکند.

۱۰- نماز را تند و با عجله نخواند.

آداب باطنی نماز نیز عبارتند از:

۱- حضور قلب

۲- خضوع و خشوع

۳- حالت بکاء و گریه

۴- به گونه‌ای نماز بخواند که گویی خداوند را می‌بیند و بداند که اگر او خدا را نمی‌بیند خداوند او را مشاهده می‌کند و ... (۲) ۲

۱- - کافی، ج ۳، ص ۳۱۰، ح ۷؛ تهذیب، ج ۲، ص ۶۷، ح ۲۲۴

۲- - الصلوهٔ فی الکتاب والسنهٔ صص: ۶۵- ۸۶

ص:۱۵۳

۵۹- شرکت در نماز جماعت

یکی از موفقیت‌های بزرگ سفر حج، دستیابی به ثواب فراوان نماز گزاری در مسجد النبی و مسجد الحرام است.

امام صادق علیه السلام فرمود:

نماز در مسجد الحرام یکصد هزار و در مسجد النبی ده هزار نماز پاداش دارد. (۱) ۱

و طبیعی است که اگر نمازهای واجب را در این دو مکان مقدّس به جماعت بخوانند، پاداشی برتر و غیر قابل تصوّر خواهد داشت.

در روایت آمده است که:

اگر نماز به جماعت خوانده شود و نماز گزاران بیش از ده نفر باشند شمارش پاداش آن برای افراد بشر امکان‌پذیر نیست.

رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود:

فَإِنْ زَادُوا عَلَى الْعَشَرَةِ فَلَوْ صَارَتْ بِحَارُ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ كُلُّهَا مِدَاداً وَ الْأَشْجَارُ أَقْلاماً وَ الثَّقَلانِ مَعَ الْمَلائِكَةِ كُتَّاباً لَمْ يَقْدِرُوا أَنْ يَكْتُبُوا ثَوَابَ رَكْعَةٍ وَاحِدَةٍ. (۲) ۲

۱- - کافی، ج ۴، ص ۵۸۶، ح ۱.

۲- - مستدرک‌الوسائل، ج ۶، ص ۴۴۳.

ص:۱۵۴

اگر بیش از ده نفر شدند، اگر دریاهای آسمان و زمین مرکّب و جن و انس و فرشتگان نویسنده شوند، نخواهند توانست ثواب یک رکعت آن را بنویسند.

امام صادق علیه السلام نیز به پیروان خود دستور داده‌اند تا نمازهایشان را در مساجد [و به جماعت بخوانند:

عَلَيْكُمْ بِالصَّلاةِ فِي الْمَسَاجِدِ .... (۱) ۱

بر شما باد به خواندن نماز در مساجد.

آن حضرت همچنین به زید الشّحام که با غیر شیعه معاشر بود و با آنان در یک منطقه زندگی می‌کرد، فرمود:

خود را با اخلاق ایشان تطبیق دهید رفتاری خوب با آنان داشته باشید، در مساجدشان نماز بگزارید، از بیمارانشان عیادت کنید، در تشییع جنازه آنان حاضر شوید، و اگر بتوانید امام جماعت یا مؤذن آنان باشید چنین کنید، زیرا اگر چنین رفتار بنمایید گویند: اینها جعفری (و پیروان جعفر بن محمد

۱- - کافی، ج ۲، ص ۶۳۵.

ص:۱۵۵

الصادق علیه السلام) اند، خداوند جعفر را رحمت کند.

یاران خود را چه خوب تربیت کرده است ... (۱) ۱

بنابراین نتیجه می گیریم:

۱- نماز خواندن در مسجد النبی و مسجد الحرام ثواب فراوان دارد.

۲- دستور امام صادق علیه السلام است که نمازها را به جماعت بخوانیم.

۳- دستور امام صادق علیه السلام است که در نمازهای جماعت دیگران شرکت کنیم.

۴- اگر نماز به جماعت خوانده شود، نوشتن ثوابِ آن برای کسی مقدور نیست.

حال با این همه سفارش و تأکید، متأسفانه گاهی مشاهده می‌شود که برخی از زائران ایرانی، یکی از زیباترین و شکوهمندترین صحنه‌ها، در مکه و مدینه را به تلخ‌ترین خاطره‌ها در ذهن مسلمانان سایر کشورها تبدیل می کنند.

در ایام حج مسلمانان جهان، که برای انجام فریضه حج و زیارت قبر رسول خدا صلی الله علیه و آله به مکه و مدینه آمده‌اند، پیش از گفتن اذان، همچون سیل به سوی حرم سرازیر می‌شوند، راه‌های منتهی به حرم همه پر از انسان‌های عاشق پیشه‌ای است که به عشق خدا به این

۱- - من لایحضره الفقیه، ج ۱، ص ۳۸۳

ص:۱۵۶

سرزمین آمده‌اند و اگر کسی دیر برسد در بسیاری اوقات امکان ورود به مسجد را پیدا نمی‌کند، درست در چنین وضعیتی بعضی از زائران ایرانی، یا از مسجد خارج شده و یا در کنار مغازه‌ها و خیابان‌ها نشسته و یا به سوی منازل خود در حال حرکت اند و در نتیجه خاطره تلخی از خود و تشیع در ذهن مسلمانان سایر کشورها به یادگار می‌گذارند.

اگر این گونه افراد به سخنان و سفارش‌های امام صادق علیه السلام توجه کنند، به یقین از این رفتارها دست برمی‌دارند.

امام صادق علیه السلام از طریق پدران خود از رسول‌خدا صلی الله علیه و آله نقل کرده‌اند که آن حضرت فرمود:

کسی که صدای اذان را در مسجد بشنود و بدون علت و بیماری از مسجد خارج شود منافق است مگر آن که تصمیم داشته باشد به مسجد برگردد. (۱) ۱

بنابراین، بر حاجیان لازم است هنگام اقامه نماز جماعت، از منازل خود و یا هر جا که هستند به طرف مساجد حرکت نموده، در اجتماعات مسلمانان شرکت کنند و افزون بر بهره معنوی و پاداش الهی، از برکات

۱- - بحار الانوار، ج ۸۵، ص ۹، ح ۱۳

ص:۱۵۷

زندگی جمعی و انس با مردم نیز بهره‌مند شوند.

علی بن ابی‌طالب علیه السلام نیز فرمود:

مَنْ سَمِعَ النِّدَاءَ فَلَمْ یُجِبْهُ مِنْ غَیْرِ عِلَّةٍ فَلا صَلاةَ لَهُ. (۱) ۱

ابن عباس گفته است:

هر کس ندای مؤذن را بشنود و به آن پاسخ ندهد، چیزی را نخواسته و چیزی نیز برای او خواسته نشده است.

در روایت آمده است که چون روز قیامت فرا رسد گروهی از مردم به صحنه محشر می‌آیند، در حالی که چهره‌هایشان همچون ستاره درخشان است، فرشتگان به آنها می‌گویند:

شما چه اعمالی داشتید؟

پاسخ می‌دهند:

ما هرگاه ندای اذان را می‌شنیدیم، برای گرفتن وضو برمی‌خاستیم و هیچ چیز غیر از آن، ما را به خود مشغول نمی‌کرد.

گروهی نیز محشور می‌شوند در حالی که چهره‌های آنان همچون ماه درخشندگی دارد، اینها نیز در پاسخ به

۱- - وسائل الشیعه، ج ۸، ص ۲۹۱، ح ۱۰۶۹۴.

ص:۱۵۸

همان سؤال گويند:

مـا پيش از وقت نمـاز وضو مى گرفتيم [و براى نماز آماده مى‌شـديم ، گروهى نيز محشور مى‌شونـد در حالى كه چهره آنان همچون خورشيد مى‌درخشد. اينها نيز در پاسخ مى گويد:

ما اذان را در مسجد شنيديم. (۱) ۱

۶۰- نظم در صفوف

يكى از نكاتى كه در روايات بسيار بر آن تأكيد شده، نظم در صفوف نماز جماعت است.

رسول خدا صلى الله عليه و آله فرمود:

سَوُّوا صُفُوفَكُمْ فَانَّ تَسْوِيَةَ الصَّفِّ تَمامُ الصَّلاهْ. (۲) ۲

صف‌هاى خود را منظم كنيد؛ زيرا مرتب و برابر بودن صفوف [شرط] تمام و كمال بودن نماز است.

پس از آن كه صـفوف نماز مرتب شـد، اگر هنوز جايى باقى مانـده، ابتـدا بايـد جاهاى خالى را پر كننـد و سـپس صـفوف بعدى را تشكيل دهند.

امير مؤمنان عليه السلام فرمود:

۱- - محجهٔ البيضاء، ج ۱، ص ۳۴۴

۲- - بحار الانوار، ج ۸۵، ص ۲۰

ص:۱۵۹

سُدُّوا فُرَجَ الصُّفُوفِ مَنِ اسْتَطَاعَ أَنْ يُتِمَّ الصَّفَّ الْأَوَّلَ وَ الَّذِی يَلِيهِ فَلْيَفْعَلْ فَإِنَّ ذَلِكُمْ أَحَبُّ إِلَى نَبِيِّكُمْ وَ أَتِمُّوا الصُّفُوفَ فَإِنَّ اللَّهَ وَ مَلائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى الَّذِينَ يُتِمُّونَ الصُّفُوفَ. (۱) ۱

جاهای خالی صفوف را پر کنید، کسی که می‌تواند صف اول را تکمیل کند و یا صف پس از آن را، پس باید چنین کند؛ زیرا این عمل نزد پیامبر دوست داشتنی‌تر است و صفوف را تکمیل و پر کنید، پس همانا خدا و فرشتگان او، بر کسانی که صف‌ها را پر می کنند، درود می‌فرستند.

علی علیه السلام در حدیثی دیگر فرمود:

بهترین صفوف، صف‌های اول است و آن صف فرشتگان است ... (۲) ۲

امام صادق علیه السلام نیز فرمود:

صف‌ها را کامل کنید و اگر کسی از شما احساس کرد در صف اول جا تنگ است،

۱- - بحار الأنوار، ج ۸۵، ص ۱۸

۲- - بحار الانوار، ج ۸۳، ص ۱۸

ص:۱۶۰

زیانی به شما نمی‌رساند که در صف بعد بایستد، و اگر در صف اول جای خالی وجود داشت، زیانی به شما نمی‌رساند که به سمت راست یا چپ حرکت نموده- اگر جای خالی کمی این طرف یا آن طرف بود- و آن جای خالی را پر کنید. (۱) ۱

و بالا خره رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود:

اگر مردم پاداش آنچه مربوط به اذان و صف اول نماز است را می‌دانستند، نسبت به آن علاقمند گردیده، آهنگ آن می کردند. (۲) ۲

حال با توجه به آنچه که از کلام معصومین علیهم السلام نقل شد، پیروان اهل بیت عصمت و طهارت باید در نظم صفوف جماعت تلاش نموده، به موقع در مساجد حاضر شوند و آنگاه که صفوف نماز جماعت تشکیل شد و جایی برای نشستن نبود، از آزار رساندن به مسلمانان و از روی دوش آنان عبور کردن خودداری کنند و هر کجا که جای خالی وجود داشت همان جا بنشینند.

۱- - بحار الأنوار، ج ۸۳، ص ۱۸

۲- - همان، ص ۲۰

ص:۱۶۱

۶۱- رو به قبله نشستن

حاجیان در حرمین شریفین تلاش کنند رو به قبله بنشینند، به خصوص زمانی که در مسجد الحرام و یا در مسجد النبی حضور دارند، این عمل پیروی از سنت رسول خدا صلی الله علیه و آله است و پاداش دارد.

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله در حدیثی فرمود:

برای هر چیزی شرف و حرمتی است و شریف‌ترین مکانِ نشستن، جایی است که رو به قبله باشد. (۱) ۱

امام صادق علیه السلام فرمود:

رسول خدا صلی الله علیه و آله بیشتر اوقات رو به قبله می‌نشست. (۲) ۲

متأسفانه گاهی مشاهده می‌شود که حاجیان در مسجد الحرام پشت به کعبه نشسته و با دوستان خود گفتگو می‌کنند، این نه تنها خلاف سنت رسول خدا صلی الله علیه و آله است بلکه حاجیان را از ثواب نگاه به کعبه نیز محروم می‌کند.

۱- - بحار الانوار، ج ۷۲، ص ۴۶۹

۲- - مکارم الاخلاق، ج ۱، ص ۶۶

ص:۱۶۲

۶۲- مراعات حال دیگران

در بیشتر اوقات سال، به خصوص فصل تابستان، هوای مکه و مدینه گرم است از این رو، شایسته است حاجیان هنگام شرکت در نمازهای جماعت و یا در جلسات آموزشی کمی با فاصله بنشینند تا همسفران خود و یا دیگر مسلمانان از تنگی جا اذیت نشوند.

رسول خدا صلی الله علیه و آله فرموده:

برای آنان که در تابستان دور هم می‌نشینند، شایسته است که هنگام نشستن، میان هر دو نفر به اندازه استخوان ذراعی فاصله باشد تا در نتیجه از نزدیکی به یکدیگر در گرما به مشقت نیفتند. (۱) ۱

۶۳- پرهیز از اسراف

یکی از نکات مهم و قابل توجّه حاجیان این است که در سفر حج باید از اسراف و تبذیر خودداری کنند.

گاهی اوقات حاجیان بیش از نیاز و مصرف خود، غذا و نوشابه و آب میوه را داخل اتاق برده و در نتیجه به دلیل ماندن و مصرف نکردن فاسد شده، آن‌ها را دور می‌ریزند و یا هنگام خروج از اتاق، کولر و چراغ‌ها را

۱- - کافی، ج ۲، ص ۶۶۲

ص:۱۶۳

روشن می گذارند و از اتاق خارج می‌شوند.

قرآن خطاب به مؤمنان می‌فرماید:

کُلُوا وَ اشْرَبُوا وَ لا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لا یُحِبُّ الْمُسْرِفِینَ (۱) ۱

و بخورید و بیاشامید ولی اسراف نکنید، همانا خداوند اسراف کنندگان را دوست نمی‌دارد.

و در آیه دیگر می‌فرماید:

وَ أَنَّ الْمُسْرِفِینَ هُمْ أَصْحابُ النّارِ. (۲) ۲

و همانا اسراف کنندگان یاران آتش‌اند.

علی علیه السلام فرمود:

اسراف موجب هلاکت و نابودی، و میانه روی مایه زیادی ثروت است. (۳) ۳

امام سجاد علیه السلام در دعای بیستم صحیفه سجادیه، از خداوند می‌خواهد:

بار خدایا! مرا از زیاده روی و اسراف باز دار و روزیم را از نابودی نگاهدار و ثروتم را

۱- - اعراف: ۳۱

۲- - غافر: ۴۳

۳- - بحار الانوار، ج ۵۹، ص ۱۹۲

ص:۱۶۴

با دادن برکت به آن، زیاد گردان و راه مصرف‌آن را در کارهای خیر به من بنمایان. (۱) ۱

علی علیه السلام در روایتی اسراف را اینچنین معرفی کرده و فرموده‌اند:

خرج کردن دارایی در مسیر نادرست، زیاده روی و اسراف است. (۲) ۲

بنابراین، هزینه کردن مال در کارهای غیر ضروری و خرید کالاهایی که خیلی به آن نیاز ندارد و نیز خرید کالاهای تزیینی و تجمّلی را می‌توان از موارد اسراف شمرد.

در حدیث دیگری رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود:

این که هرچه دلت بخواهد بخوری، خود نوعی اسراف است. (۳) ۳

در حدیث دیگری امام صادق علیه السلام دور ریختنِ مانده غذا در ظرف (چه آب و چه غذا و استفاده از لباس بیرون در خانه را) از موارد اسراف دانسته‌اند. (۴) ۴

۱- - صحیفه سجادیه، ص ۸۶

۲- - نهج البلاغه، خطبه ۱۲۶

۳- - کنز العمال، ح ۷۳۶۶

۴- - بحار الانوار، ج ۷۲، ص ۳۰۳

ص:۱۶۵

و در حدیثی دیگر امام صادق علیه السلام در بیان معنای آیه وَ لا تُبَذِّرْ تَبْذیراً فرمود:

هر کس چیزی در راهی غیر از اطاعت خدا انفاق کند، او ولخرج است و هر کس در راه خیر انفاق نماید، صرفه جو و میانه‌رو است. (۱) ۱

مُعَمَّرِ بن خِلَّاد گوید:

از امام رضا علیه السلام شنیدم که می‌فرمود:

کسی که در منزل غذا می‌خورد و چیزی از غذا [در سفره ریخته و باقی مانده، آن را بخورد و کسی که در صحرا و خارج منزل غذا می‌خورد، [باقیمانده غذا را] برای پرندگان و حیوانات وحشی بگذارد. (۲) ۲

۶۴- پرهیز از پرخوری و خواب زیاد

یکی از نکات مهم و قابل توجه در سفر حج این است که به دلیل فراهم بودن امکانات و تغذیه مناسب، برخی افراد بیش از ظرفیت مورد نیاز بدن، اقدام به

۱- - بحار الانوار، ج ۷۲، ص ۳۰۲

۲- - فروع کافی، ج ۶، ص ۳۰۰

ص:۱۶۶

خوردن غذا و نوشیدنی‌ها می‌کنند و در نتیجه به دلیل پر شدن شکم و غلبه خواب بر آنها، از فیض حضور بیشتر در حرمین شریفین و به خصوص بهره‌گیری از سحرهای مکه و مدینه محروم می‌شوند، از این رو کسانی که طالب صفای روح و حضور زیادتر در مسجد الحرام و مسجد النبی صلی الله علیه و آله و بهره‌گیری افزون‌تر معنوی از این سفر عظیم الهی هستند، باید از غذای کمتری استفاده کنند و به اندازه ضرورت بخوابند و استراحت کنند.

علی علیه السلام فرمود:

هرگاه خداوند خوبی بنده‌اش را اراده کند، کم گویی، کم خوری و کم خوابی را به او الهام و نصیب گرداند. (۱) ۱

در حدیث دیگری رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود:

با خوردن و آشامیدن فراوان، دل‌ها را نمیرانید، پس همانا قلب [بر اثر پرخوری می‌میرد، مانند زراعتی که به آن زیاد آب داده شود. (۲) ۲

حضرت مسیح علیه السلام به پیروان خود می‌فرمود:

۱- - مستدرک الوسائل، ج ۱۶، ص ۲۱۳

۲- - تنبیه الخواطر، ج ۱، ص ۴۶

ص:۱۶۷

ای بنی اسرائیل، غذا زیاد نخورید؛ زیرا هر که فراوان غذا بخورد زیاد می‌خوابد و هر کس زیاد بخوابد کمتر نماز گزارد و هر که کمتر نماز بخواند نامش در شمار غافلان ثبت گردد. (۱) ۱

رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود:

از پرخوری پرهیز کنید؛ زیرا مایه بیماری و تباهی بدن گردد و انسان را در عبادت تنبل و سست گرداند. (۲) ۲

و باز در جای دیگر فرمود:

نزد خداوند چیزی منفورتر از معده پر نیست. (۳) ۳

امام صادق علیه السلام نقل کرده‌اند که یحیای پیامبر علیه السلام، روزی با ابلیس برخورد کرد و به وی فرمود:

این آویزها چیست که همراه داری؟

ابلیس گفت:

اینها شهوات و تمایلاتی است که فرزندان آدم گرفتار آن شده‌اند.

۱- - وسائل الشیعه، ج ۲۴، ص ۲۴۱

۲- - بحار الانوار، ج ۵۹، ص ۲۶۶

۳- - وسائل الشیعه، ج ۲۴، ص ۲۴۸

ص:۱۶۸

یحیی گفت:

آیا چیزی از آن‌ها برای من هست؟

ابلیس پاسخ داد:

چه بسا برخی اوقات که از خوردن غذا سیر شوی، تو را از نماز و یاد خدا باز می‌داریم.

یحیی فرمود:

با خدا عهد می‌کنم که هرگز معده خود را از غذا پر نکنم.

ابلیس نیز گفت:

... للَّهِ عَلَيَّ أنْ لا أَنْصَحَ مُسْلِماً أبَداً (۱) ۱

با خداوند پیمان می‌بندم که هرگز، از این پس مسلمانی را اندرز ندهم ...

۶۵- مسواک زدن

مسواک دندان‌ها مستحب مؤکد است و در روایات به مؤمنان سفارش شده تا با هر وضویی دندان‌ها را مسواک کنند.

رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود:

وضو نیم یا پاره‌ای از ایمان و مسواک زدن

۱- - وسائل الشیعه، ج ۲۴، ص ۲۴۱

ص:۱۶۹

نیمی یا پاره‌ای از وضو است. (۱) ۱

امام صادق علیه السلام فرمود:

مِنْ اخْلاقِ الأَنْبیاءِ السِّواکِ. (۲) ۲

مسواک زدن از اخلاق پیامبران است.

به ویژه کسانی که در حرمین شریفین اقدام به خواندن قرآن می‌کنند، شایسته است پیش از آن، دهان را مسواک کنند.

رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود:

دهان‌های خود را با مسواک زدن خوشبو کنید؛ زیرا دهان‌ها گذرگاه‌های قرآن است. (۳) ۳

امام صادق علیه السلام برای مسواک، دوازده ویژگی برشمرده‌اند:

۱- از سنت رسول‌خدا صلی الله علیه و آله است ۲- دهان را تمیز می‌کند ۳- نور چشم را زیاد می‌کند ۴- خداوند را خشنود می‌سازد ۵- دندان‌ها را سفید می‌کند ۶- پوسیدگی دندان‌ها را از میان می‌برد ۷- لثه را قوی و محکم می‌کند ۸- اشتهای به غذا را زیاد می‌کند ۹- بلغم

۱- - کنز العمال، ح ۲۶۲۰۰

۲- - بحار الانوار، ج ۷۳، ص ۱۳۱

۳- - کنز العمال، ح ۲۷۵۳

ص:۱۷۰

را از بیـن می‌برد ۱۰- حـافظه را زیـاد می کنـد ۱۱- حسـنات انسـان را مضـاعف می‌سازد ۱۲- با مسواک زدن فرشـتگان خوشـحال می‌شوند. (۱) ۱

حـال با توجه به ویژگی‌های فوق و سـفارش‌های پیامبر صـلی الله علیه و آله و ائمه معصومین علیهم السـلام و به خصوص از آنجا که سفر حج یک سـفر جمعی است و حاجیان در طول شـبانه روز، علاوه بر همسفران، در مساجد نیز با دیگر مسلمانان جهان از نزدیک ارتباط دارند، لذا شایسته است که با مسواک زدن دهان خود را خوشبو سازند.

۶۶- چند نکته بهداشتی

رعـایت اموری که تـأمین کننـده سـلامتی انسان در سـفر حـج می‌باشـد، بسـیار ضـروری و لازم است؛ چرا که ممکن است با انـدک غفلتی، حاجی گرفتار بیماری شـده و چنـد روزی از فیض حضور در حرم محروم بمانـد. از این رو، توجّه زائران را به چند نکته مهم بهداشتی از زبان معصومین علیهم السلام جلب می‌نمایم:

۱- امام باقر علیه السلام فرمود:

هر که می‌خواهد غذا به او ضرر نرساند، باید تا گرسنه نشده و معده وی خالی

۱- - خصال، ص ۴۸۱

ص:۱۷۱

نگشته، غذا نخورد، پس هنگام خوردن غذا ابتدا نام خدا را بر زبان جاری کند و باید غذا را خوب بجود و تا اشتها دارد از خوردن غذا دست بکشد. (۱) ۱

امام صادق علیه السلام فرمود:

هر کس پیش و پس از غذا خوردن، دست‌های خود را بشوید، در آغاز و پایان آن غذا به او برکت داده شود و تا زنده است در گشایش به سر برده و از بیماری جسمانی مصون ماند. (۲) ۲

۳- علی علیه السلام فرمود:

غذا را با خوردن [کمی نمک آغاز کنید ... (۳) ۳

۴- در روایات از خوردن غذای داغ و فوت کردن غذامردم را نهی کرده‌اند، بنابراین‌با کمی تأمل و پس از ملایم شدن حرارت غذا، اقدام به خوردن آن کنید.

روزی برای رسول خدا صلی الله علیه و آله غذای داغ و سوزان آوردند، حضرت فرمود:

۱- - وسائل الشیعه، ج ۲۴، ص ۴۳۳

۲- - فروع کافی، ج ۶، ص ۲۹۰

۳- - همان، ص ۳۲۵

ص:۱۷۲

بگذارید تا خنک شود، خداوند نخواسته آتش به ما بخوراند و برکت در [غذای خنک است. (۱) ۱

۶۷- ادب لبّیک گفتن

حاجی در میقات با لبیک گویی حضور خود در محضر حق را اعلام و به خداوند پاسخ مثبت می‌دهد، بر این اساس بر حاجی لازم است ادب را در گفتگو با خداوند مراعات نماید، برخی آداب لبیک عبارتند از:

۱- خشوع

سفیان بن عیینه گوید:

امام زین العابدین علیه السلام در سفر حج، زمانی که احرام بست و بر مرکب قرار گرفت، رنگش زرد شده و لرزه بر اندام آن حضرت افتاد، کسی به آن حضرت گفت: آیا لبیک نمی گویید؟

فرمود: می‌ترسم بگویم و خداوند در پاسخ من بگوید: لا لَبَّیْکَ وَلا سَعْدَیْک پس زمانی که آن حضرت لبیک گفت، بیهوش شد و از مرکب فرو افتاد و تا پایان انجام مناسک حج این حالت به آن حضرت دست می‌داد. (۲) ۲

۱- - فروع کافی، ج ۶، صص ۳۲۱ و ۳۲۲

۲- - الحج فی الکتاب والسنهٔ، ص ۱۸۲، ح ۴۵۶

ص:۱۷۳

۲- تکرار لبّیک

امام صادق علیه السلام فرمود:

هر گاه از مسجد شجره محرم شدی، اگر پیاده‌ای، از همانجا که در مسجد قرار داری تلبیه بگو و سپس این چنین بگو:

لَبَّیْکَ اللَّهُمَّ لَبَّیْکَ، لَبَّیْکَ لا شَرِیکَ لَکَ لَبَّیْکَ، لَبَّیْکَ ذَا الْمَعَارِجِ لَبَّیْکَ، لَبَّیْکَ بِحَجَّةٍ تَمَامُهَا عَلَیْکَ. (۱) ۱

و هرگاه بر مرکب سوار، یا از آن پیاده شدی، به دشتی سرازیر و یا بر تپه‌ای بالا رفتی و یا با سواری برخورد کردی، و نیز هنگام سحر، با صدای بلند لبّیک بگو. (۲) ۲

۳- بلند گفتن لبیک برای مردان

رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: جبرئیل بر من نازل شد و گفت:

همانا خداوند- عزّوجلّ- به تو فرمان می‌دهد

۱- - الحج فی الکتاب والسنهٔ، ص ۱۸۲، ح ۴۵۹

۲- - الحج فی الکتاب والسنهٔ، ص ۱۸۳، ح ۴۵۹

ص:۱۷۴

که یاران و پیروانت امر کنی صدایشان را هنگام گفتن تلبیه بلند کنند؛ چرا که تلبیه شعار حج است. (۱) ۱

لازم به تذکر است که بلند لبیک گفتن، اختصاص به مردان دارد و بر زنان مستحب نیست.

امام صادق علیه السلام فرمودند:

لَیْسَ عَلَی النِّسَاءِ جَهْرٌ بِالتَّلْبِیَةِ. (۲) ۲

بلند گفتن تلبیه بر زنان لازم نیست.

۴- قطع لبیک با دیدن خانه‌های مکه

امام صادق علیه السلام فرمود:

آنکه حج تمتع به جا می‌آورد، هنگامی که نگاهش به خانه‌های مکه افتاد، لبیک گفتن را قطع کند. (۳) ۳

۶۸- آداب ورود به منطقه حرم و شهر مکه

در روایات برای ورود به مکه، آدابی ویژه بیان شده است که به برخی از آنها اشاره می‌کنیم:

۱- هنگام ورود به مکه باید با احرام داخل شود.

۱- - الحج فی الکتاب والسنه، ص ۱۸۳، ح ۴۵۹

۲- - همان، ص ۱۸۴، ح ۴۶۶

۳- - الحج فی الکتاب والسنه، ص ۱۸۴، ح ۴۶۷

ص:۱۷۵

۲- برای ورود به مکه غسل کند. (۱) ۱

رسول خدا صلی الله علیه و آله خود هنگام ورود به مکه در منطقه فخ غسل کرد و سپس وارد مکه شد. (۲) ۲

حلبی از اصحاب امام صادق علیه السلام گوید:

آن حضرت به ما دستور داد پیش از ورود به مکه در منطقه فخ غسل کنیم. (۳) ۳

راه حل دیگری نیز امام صادق علیه السلام ارائه داده‌اند و آن اینکه کسانی که در میان راه موفّق به انجام غسل نمی‌شوند، می‌توانند از آن بهره گرفته، ثواب غسل کردن را ببرند. آن حضرت فرمود: هرگاه به حرم رسیدی ان‌شاء اللَّه، موقع ورود به حرم غسل کن و اگر جلوتر رفتی در منطقه بئرمیمون یا فخ و [اگر میسّر نشد] در منزل خود در مکه غسل کن.

جبرئیل امین، هنگام حج گزاری حضرت ابراهیم علیه السلام و در حالی که اسماعیل نیز همراه او بود وقتی به حرم رسیدند، خطاب به آن دو گفت:

فرود آیید و پیش از دخول به حرم غسل

۱- - لازم به ذکر است که هم‌اکنون با توجّه به مقرّرات کشور عربستان و عدم توقّف اتوبوس‌ها و نبود امکانات، امکان غسل کردن هنگام ورود به مکّه وجود ندارد.

۲- - الحج فی الکتاب و السنه، ص ۵۶، ح ۸۲

۳- - همان.

ص:۱۷۶

کنید، آن‌ها نیز فرود آمدند و غسل کردند! (۱) ۱

۳- متواضع و فروتن باشد.

معاویه‌بن عمار می گوید: امام صادق علیه السلام فرمود:

هر کس به آرامی و همراه با آرامش وارد مکه شود، خداوند گناه او را ببخشاید.

پرسیدم چگونه با سکینه و آرامش وارد شود؟

حضرت پاسخ داد: بدون تکبر و غرور داخل گردد. (۲) ۲

۶۹- آداب ورود به مسجد الحرام

پس از آن که حاجی وارد مکه شـد، برای آن‌که بتواند مناسک و اعمال خود را به خوبی و با کمال توجه و با حال خضوع و خشوع انجام دهد، بهتر آن است که ابتدا به محل اسـتقرار خود رفته، وسایل و اسباب سفر را مستقر و پس از رفع خستگی غسل کند، سپس وضو بگیرد و به طرف مسجد الحرام حرکت کند.

امام صادق علیه السلام در این زمینه فرمود:

هر گاه حاجی یا عمره‌گزار به مکه وارد شد، ابتدا وسایل خود را مستقر سازد سپس آهنگ

۱- - الحج فی الکتاب و السنه، ص ۵۷

۲- - همان.

ص:۱۷۷

مسجد الحرام کند. (۱) ۱

عمران حلبی می گوید: از امام صادق علیه السلام پرسیدم آیا زنان هنگام رفتن کنار کعبه غسل کنند؟

حضرت فرمود: آری، همانا خداوند متعال می‌فرماید:

أَنْ طَهِّرا بَيْتِيَ لِلطّائِفِينَ وَالْعاكِفِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ. (۲) ۲

خانه‌ام را برای طواف کنندگان، عبادت کنندگان و راکعان و ساجدان پاک سازید.

و سزاوار است که بنده، جز با طهارت وارد خانه خدا نشود و (پیش از ورود) آلودگی‌ها را شسته و پاک شده باشد. (۳) ۳

مستحب است حاجی هنگام ورود به مسجد الحرام، از باب بنی شیبه وارد شود. این باب پیشتر کنار مقام ابراهیم قرار داشته که در تصاویر قدیمی مسجد الحرام مشخص است لیکن هم اکنون نشانی از آن باقی نمانده است.

۱- - کافی، ج ۴، ص ۳۹۹

۲- - بقره: ۱۲۵

۳- - تهذیب، ج ۵، ص ۲۵۱

ص:۱۷۸

دلیل این عمل مستحبی را امام صادق علیه السلام این‌چنین بیان فرموده‌اند:

بت هُبَل را که امیر مؤمنان، علی علیه السـلام هنگام بالا رفتن بر دوش رسول خـدا صـلی الله علیه و آله از بام کعبه به زمین انـداخت، در باب بنی شیبه دفن کردند و از این رو، ورود به مسجد الحرم از این در سنت شد. (۱) ۱

مرحوم شهید در شرح لمعه با بیان این‌که مستحب است حاجی از باب بنی‌شیبه وارد شود، فرموده‌اند:

لِیَطَأَ هُبَلْ؛ تا بُت هُبل را پایمال کند. (۲) ۲

هُبل بزرگترین بُتی بوده که اعراب جاهلی آن را می‌پرستیدند. (۳) ۳

معنای این سخن آن است که هر حاجی هنگام ورود به مسجد الحرام باید بت‌ها را زیر پا گذاشته و سپس وارد شود.

امام باقر علیه السلام فرمود:

هر گاه به مسجد الحرام وارد شدی و مقابل حجر الاسود رسیدی، بگو:

۱- - الحج فی الکتاب و السنه، ص ۶۷، ح ۱۰۹

۲- - اللمعهٔ الدمشقیّه، ج ۲، ص ۲۵۳

۳- - همان.

ص:۱۷۹

أَشْهَدُ أنْ لا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لا شَرِيكَ لَهُ وَ أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّداً عَبْدُهُ وَ رَسُولُهُ آمَنْتُ بِاللَّهِ وَ كَفَرْتُ بِالطَّاغُوتِ وَ بِاللّاتِ وَالْعُزَّى وَ بِعِبَادَةِ الشَّيْطَانِ وَ بِعِبَادَةِ كُلِّ نِدٍّ يُدْعَى مِنْ دُونِ اللَّهِ. (۱) ۱

شهادت می‌دهم که جز خداوند یکتا معبودی وجود ندارد و شهادت می‌دهم که محمد صلی الله علیه و آله بنده و رسول خدا است، به خدا ایمان آوردم و به طاغوت ولات و عُزّی و پرستش شیطان و هر که جز خدا پرستش شود کفر ورزیدم.

سپس به حجر الأسود نزدیک و (اگر امکان استلام حجر الأسود به راحتی وجودداشت) آن را با دست راست لمس کن و بگو:

بِسْمِ اللَّهِ وَاللَّهُ أَكْبَرُ، اللَّهُمَّ أَمَانَتِي أَدَّيْتُهَا وَ مِيثَاقِي تَعَاهَدْتُهُ لِتَشْهَدَ عِنْدَكَ لِي بِالْمُوَافَاةِ. (۲) ۲

به نام خدا، وخداوند بزرگتر از آن است که به وصف درآید، بار خدایا! این امانت من است که آن را ادا نمودم و پیمان من است که

۱- – کافی، ج ۴، ص ۴۰۳

۲- – همان.

ص:۱۸۰

به آن وفا نمودم، برای آن که نزد تو شهادت دهد که من به پیمان خود وفا دارم.

معاویةبن عمار نیز از امام صادق علیه السلام نقل کرده که:

هنگام ورود به مسجد الحرام، با پای برهنه و با آرامش و وقار و خشوع داخل شو.

همچنین فرمود:

کسی که با خشوع وارد مسجد الحرام شود، خداوند اگر بخواهد او را می‌آمرزد.

از آن حضرت پرسیدم: خشوع چیست؟

فرمود:

آرامش قلب. با تکبر و خود بزرگ بینی وارد مشو، پس هر گاه به در مسجدرسیدی بایست و بگو:

السَّلامُ عَلَیکَ أَیُّهَا النَّبِیُّ وَ رَحْمَةُ اللَّهِ وَ بَرَکَاتُهُ، السَّلامُ عَلَی أَنْبِیَاءِ اللَّهِ وَ رُسُلِهِ السَّلامُ عَلَی إِبْرَاهِیمَ خَلِیلِ الرَّحْمَنِ، السَّلامُ عَلَی الْمُرْسَلِینَ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِینَ. (۱) ۱

سلام و درود و رحمت خدا بر تو ای پیامبر.

به نام خدا و به یاری خدا و از خدا و آن‌چه خدا بخواهد. و درود و سلام بر پیامبران و

۱- - کافی، ج ۴، ص ۴۰۲

ص:۱۸۱

رسولان خدا، سلام بر رسول خدا، سلام بر ابراهیم وحمد و سپاس مخصوص خداوند جهانیان است.

و پس از آنکه داخل مسجد شدی دو دست خود را بالا بیاور و رو به کعبه کن و بگو:

اللَّهُمَّ إِنِّی أَسْأَلُکَ فِی مَقَامِی هَذَا، فِی أَوَّلِ مَنَاسِکِی، أَنْ تَقْبَلَ تَوْبَتِی وَ أَنْ تَجَاوَزَ عَنْ خَطِیئَتِی وَ تَضَعَ عَنِّی وِزْرِی، الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِی بَلَّغَنِی بَیْتَهُ الْحَرَامَ، اللَّهُمَّ إِنِّی أَشْهَدُ أَنَّ هَذَا بَیْتُکَ الْحَرَامُ، الَّذِی جَعَلْتَهُ مَثَابَةً لِلنَّاسِ وَ أَمْناً مُبَارَکاً وَ هُدًی لِلْعَالَمِینَ، اللَّهُمَّ إِنِّی عَبْدُکَ وَ الْبَلَدُ بَلَدُکَ وَ الْبَیْتُ بَیْتُکَ، جِئْتُ أَطْلُبُ رَحْمَتَکَ وَ أَؤُمُّ طَاعَتَکَ، مُطِیعاً لِأَمْرِکَ، رَاضِیاً بِقَدَرِکَ، أَسْأَلُکَ مَسْأَلَةَ الْمُضْطَرِّ إِلَیْکَ الْخَائِفِ لِعُقُوبَتِکَ، اللَّهُمَّ افْتَحْ لِی أَبْوَابَ رَحْمَتِکَ وَ اسْتَعْمِلْنِی بِطَاعَتِکَ وَمَرْضَاتِکَ. (۱) ۱

بار خدایا! همانا من در این مکان و در آغاز

۱- - کافی، ج ۴، ص ۴۰۱

ص:۱۸۲

مناسک خود، از تو می‌خواهم توبه مرا بپذیری و از خطاهایم درگذری و بار گناهم را فرو نهی و سپاس خداوندی را که مرا به بیت حرام خود رساند، بار خدایا! شهادت می‌دهم که این خانه، خانه حرام تو است، که آن را محل اجتماع مردم و مرکزی امن و هدایت‌گر جهانیان قرار دادی.

بار خدایا! من بنده تو هستم، شهر، شهرتو و خانه، خانه تو است، تو را اراده کرده‌ام، به سوی تو آمده‌ام و رحمت تو را می‌طلبم و طاعت تو را اراده کرده‌ام، فرمانبردار امر تو هستم و راضی به تقدیر تو و از تو درخواست می‌کنم درخواست بیچاره مضطری که ازعقوبت تو در هراس است.

بار خدایا! درهای رحمتت را به سوی من بگشای و مرا در مسیر بندگی خود و آنچه موجب خشنودی تو است به کار گیر.

اگر حاجیان با رعایت این آداب وارد مسجد الحرام شوند و در انجام مناسک خود، عبودیت خدا را تمرین و عاشقانه اعمال حج را انجام دهند، به یقین تأثیر شگرفی در آنان ایجاد واز ثمرات حج بهره‌مند خواهند شد.

ص:۱۸۳

۷۰- ادب طواف

طواف خانه خدا یکی از زیباترین و شکوهمندترین صحنه‌های عرفانی حج است، حاجی در طواف فرشته صفت گشته، از گناه پاک می‌شود، طواف گزار درحال طواف از دیگران بریده، به خدا پیوند می‌خورد و برای آن که بتواند از برکات معنوی طواف بهره گیرد، چند چیز را سزاوار است مراعات کند:

۱- توجّه به خداوند

در حال طواف، باتمام وجود متوجه خدا باشد و جز به خیر و نیکی سخن نگوید.

رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود:

طواف خانه کعبه نماز است، جز این‌که خداوند سخن گفتن به هنگام طواف را جایز شمرده است، پس کسی که سخن می گوید، جز خیر و نیکی سخن نگوید. (۱) ۱

۲- متعادل راه برود

درطواف برای آن که دیگر مسلمانان طواف کننده آزار نبینند، سزاوار است حاجیان آرام و متعادل حرکت کنند.

۱- - الحج فی الکتاب و السنه، ص ۱۹۱، ح ۴۹۱

ص:۱۸۴

عبدالرحمن‌بن سیّابه گوید:

از امام صادق علیه السلام درمورد طواف پرسیدم که آیا تند بروم یا آهسته؟

حضرت فرمود: راه رفتنی میانه. (۱) ۱

۳- طواف نکردن در حال خستگی

امام صادق علیه السلام فرمود:

دَعِ الطَّواف وَ انْتَ تَشْتَهِیهِ. (۲) ۲

طواف را رها کن در حالی که هنوز مایل به ادامه دادن آن هستی.

۷۱- مزاحمت ممنوع

در روایات به حاجیان توصیه شده است تا هنگام شلوغی جمعیت، محل طواف را به کسانی که طواف واجب دارند واگذار واز طواف مستحبی خودداری کنند.

امام صادق علیه السلام فرمود:

اولین چیزی که امام عصر- عجل اللّه تعالی فرجه الشریف- از عدالت خودآشکار می‌کند این است که سخنگوی آن حضرت اعلام

۱- - الحج فی الکتاب و السنه، ص ۱۹۱، ح ۴۹۲

۲- - همان، ص ۱۹۳، ح ۴۹۸

ص:۱۸۵

می‌دارد؛ تا آن‌ها که طواف مستحبی انجام می‌دهند، محل طواف وحجر الأسود را به کسانی که طواف واجب دارند واگذار کنند. (۱) ۱

همچنین هنگام استلام حجر الاسود، اگر ازدحام جمعیت است، تکبیر گفته و صلوات فرستاده (و سپس از مقابل آن بگذرند.)

یعقوب‌بن شعیب نیز گوید:

هر گاه امام صادق علیه السلام کنار حجر الأسود می‌آمد می‌فرمود:

اللَّهُ أَکْبَرُ، السَّلامُ عَلَی رَسُولِ اللَّهِ. (۲) ۲

همچنین امام صادق علیه السلام به سیف تمار فرمود:

اگر حجر الأسود خلوت است آن را لمس کن و گرنه از دور سلام بده (و بگذر). (۳) ۳

۷۲- ادب سعی

امام صادق علیه السلام در رابطه با ادب حاجی در سعی بین صفا و مروه چنین فرمود:

سپس از مسجدالحرام به سوی صفا بیرون رو ...، و

۱- - کافی، ج ۴، ص ۴۱۲

۲- - همان، ص ۴۰۷

۳- - همان، ص ۴۰۵

ص:۱۸۶

بر تو به آرامش و وقار، آنگاه از صفا بالا رو تا نگاهت به کعبه افتد و رکنی که در آن حجرالاسود قرار دارد روبروی تو قرار گیرد، سپس حمد و ثنای الهی به‌جای آر، و نعمت‌ها و نیکی‌های خداوند را به مقداری که در توان داری یاد کن، پس از آن هفت مرتبه اللَّهُ اکْبَر، و الْحُمْدُ للَّهِ، و لا إِلهَ إِلَّا اللَّهُ بگو و سه مرتبه بگو:

لا اله الّا اللَّهُ، وَحْدَهُ لا شَريکَ لَهُ، لَهُ المُلکُ وَ لَهُ الحَمْدُ، يُحْيي ويُميتُ وَ هُوَ حَيٌّ لا يَمُوتُ وَ هُوَ عَلى كُلِّ شَيٍ قَدِير.

سپس بر رسول خدا صلی الله علیه و آله درود فرست و سه مرتبه بگو:

اللَّهُ أَكْبَرُ عَلَى مَا هَدَانَا، وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى مَا أَوْلانَا وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ الْحَيِّ الْقَيُّومِ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ الْحَيِّ الدَّائِمِ. (۱) ۱

سپس از آن سه مرتبه بگو:

اشْهَدُ أنْ لا الهَ الّا اللَّهُ، وَاشْهَدُ أنَّ مُحَمَّداً عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ، لا نَعْبُدُ إلّاايّاهُ، مُخْلِصِينَ لَهُ الدّينِ وَلَوْ كَرِهَ المُشْرِكُونَ.

۱- - کافی، ج ۴، ص ۴۳۱

ص:۱۸۷

سپس سه مرتبه بگو:

اللَّهُمَّ إِنِّی أَسْأَلُکَ الْعَفْوَ وَ الْعَافِیَةَ وَ الْیَقِینَ فِی الدُّنْیَا وَ الآخِرَةِ.

و سه بار بگو:

اللَّهُمَّ آتِنَا فِی الدُّنْیَا حَسَنَةً وَ فِی الآخِرَةِ حَسَنَةً وَ قِنَا عَذَابَ النَّارِ.

آنگاه صد بار اللَّهُ اکْبَرُ و لا الهَ الّا اللَّهُ و الْحَمْدُ للَّهِ و سُبْحانَ اللَّه بگو و پس از آن این دعا را بخوان:

لا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ أَنْجَزَ وَعْدَهُ وَ نَصَرَ عَبْدَهُ وَ غَلَبَ الْأَحْزَابَ وَحْدَهُ فَلَهُ الْمُلْکُ وَ لَهُ الْحَمْدُ، وَحْدَهُ وَحْدَهُ، اللَّهُمَّ بَارِکْ لِی فِی الْمَوْتِ وَ فِی مَا بَعْدَ الْمَوْتِ، اللَّهُمَّ إِنِّی أَعُوذُ بِکَ مِنْ ظُلْمَةِ الْقَبْرِ وَ وَحْشَتِهِ، اللَّهُمَّ أَظِلَّنِی فِی ظِلِّ عَرْشِکَ یَوْمَ لا ظِلَّ إِلَّا ظِلُّکَ.

آنگاه دین و خود و خانواده‌ات را به خدا بسپار و بگو:

أَسْتَوْدِعُ اللَّهَ الرَّحْمَنَ الرَّحِیمَ الَّذِی لا یَضِیعُ

ص:۱۸۸

وَدَائِعُهُ نَفْسِی وَ دِینِی وَ أَهْلِی اللَّهُمَّ اسْتَعْمِلْنِی عَلَی کِتَابِکَ وَ سُنَّهِٔ نَبِیِّکَ وَ تَوَفَّنِی عَلَی مِلَّتِهِ وَ أَعِذْنِی مِنَ الْفِتْنَهِٔ.

پس از آن سه مرتبه تکبیر بگو و بار دیگر سه مرتبه دعا را بخوان و یک بار دیگر تکبیر بگو و اگر همه آن را نتوانی بخوانی، بخشی از آنها را بگو. (۱) ۱

۷۳- نماز بسیار در مکه

شایسته است حاجیان در مکه مکرمه و مدینه منوَّره به نماز توجه ویژه داشته باشند و سعی کنند زیاد نماز بخوانند وبا خدا رابطه برقرار کنند.

ابراهیم‌بن شیبه گوید:

به امام باقر علیه السلام نامه‌ای نوشته و از تمام بودن نماز در حرمین سؤال کردم، حضرت در پاسخ مرقوم فرمودند:

رسول خدا صلی الله علیه و آله همیشه زیاد نماز خواندن در حرمین را دوست می‌داشت، بنابراین در آن جا زیاد نماز بخوان و همچنین آن را تمام به جای آر. (۲) ۲

در حدیثی دیگر امام سجاد علیه السلام فرموده‌اند:

کسی که در مکه هفتاد رکعت نماز به جا آورد و در

۱- - الحجّ والعمرهٔ فی الکتاب والسنّه، ص ۲۰۵، ح ۵۴۸.

۲- - کافی، ج ۴، ص ۵۲۴.

ص:۱۸۹

هر رکعت سوره‌های قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحِدٌ و إنَّا أَنزَلْنَاهُ ... و آیه سخره (یعنی آیه ۵۴ اعراف: إنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ الَّذِی خَلَقَ السَّماواتِ وَ الْأَرْضَ فِی سِتَّةِ أَیَّام ثُمَّ اسْتَوی عَلَی الْعَرْشِ یُغْشِی اللَّیْلَ النَّهارَ یَطْلُبُهُ حَثِیثاً وَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَ النُّجُومَ مُسَخَّراتٍ بِأَمْرِهِ أَلا لَهُ الْخَلْقُ وَ الْأَمْرُ تَبارَکَ اللَّهُ رَبُّ الْعالَمِینَ و آیهٔ الکرسی را بخواند جزبه شهادت نخواهد مرد. (۱) ۱

در حدیث دیگری امام صادق علیه السلام فرمودند:

در این مسجد (مسجد الحرام) نماز و دعابخوانید، آگاه باشید که برای هربنده رزقی است که به سوی او هدایت خواهد شد. (۲) ۲

معنای این حدیث آن است که در مکه خیلی به دنبال کسب و درآمد نروید و بیشتر در پی نماز و دعا و عبادت باشید و بدانید که روزی شما تأمین شده است.

احمدبن محمدبن ابی نصر گوید: از حضرت رضا علیه السلام پرسیدم: اگر مردی در مکه درخانه‌اش نماز را به جماعت بخواند افضل است یا آن که به تنهایی در مسجدالحرام؟

حضرت فرمود: به تنهایی (در مسجد الحرام). (۳) ۳

۱- – من لایحضره الفقیه، ج ۲، ص ۲۲۷

۲- – کافی، ج ۴، ص ۵۲۶

۳- – همان، ص ۵۲۷

ص:۱۹۰

۷۴- انس با قرآن

قرآن کریم یکی از دو امانت پیغمبر صلی الله علیه و آله و وسیله هدایت جهانیان و مکه و مدینه نیز محل نزول آن است.

بنابراین، سزاوار است حجاج بیت اللَّه الحرام در حرمین شریفین توجه ویژه به قرآن نموده، آن را زیاد تلاوت کنند و با فرشته وحی هم نوا شوند.

امام زین العابدین علیه السلام به کسانی که د رمکه موفق به ختم قرآن شوند، بشارت بهشت داده است. آن حضرت درحدیثی فرمود:

کسی که در مکه قرآن را ختم کند نمی‌میرد مگر آن که رسول خدا صلی الله علیه و آله را می‌بیند و جایگاه خود در بهشت را مشاهده می‌کند. (۱) ۱

در حدیث دیگری امام باقر علیه السلام فرمود:

کسی که در مکه از جمعه تا جمعه یا کمتر و بیشتر از آن، قرآن را ختم کند و روزِ ختم قرآن وی جمعه باشد، پاداش وحسنات مربوط به اوّلین جمعه‌ای که در دنیا بوده تا آخرین جمعه‌ای که در دنیاخواهد بود برای او

۱- – من لایحضره الفقیه، ج ۲، ص ۲۲۷

ص:۱۹۱

نوشته شود. و اگر در روزهای دیگر نیز ختم کند این چنین پاداش خواهد داشت. (۱) ۱

۷۵- نگاه داشتن حرمت کعبه

عرب‌ها را رسم بر این بوده که هنگام نشستن، دست‌ها را گرد زانو حلقه زده و بر نشیمن گاه خود می‌نشستند و یا آن که زانوهای خود را به طرف سینه جمع نموده، آنگاه با پارچه‌ای آنها را به پشت خود می‌بستند و به چنین نشستنی احْتِباء گفته می‌شد.

در لغت فارسی نزدیک‌ترین کلمه به این نوع از نشستن، چمباتمه است.

امام صادق علیه السلام از این گونه نشستن دربرابر کعبه منع فرموده است. (۲) ۲

۷۶- حفظ ارزش‌های اخلاقی

با توجه به معنوی بودن سفر حج و برقراری امنیت همه جانبه در محدوده حرم، شایسته است حاجیان درحرم الهی ارزش‌های اخلاقی اسلام را به طور کامل رعایت کنند.

سماعهٔبن مهران می گوید:

از امام صادق علیه السلام پرسیدم، از مردی که به من بدهی

۱- - دعائم الاسلام، ج ۱، ص ۳۸۱

۲- - کافی، ج ۲، ص ۶۶۳

ص:۱۹۲

مالی دارد و مدتی از من پنهان بوده (و او را نمی‌یافتم) تا آن که او را در حال طواف مشاهده کردم آیا مال خود را از او بخواهم؟

حضرت فرمود: نه (حتی) به او سلام نکن و او را هراسان نساز، تا آن که از حرم بیرون رود. (۱) ۱

این روایت نشان می‌دهد که در سفر حج، و به خصوص مکه مکرمه، همه باید تمرین کنند، تا ارزش‌های اخلاقی اسلام را حفظ و به نمایش بگذارند.

۷۷- طواف به نیابت از معصومین علیهم السلام

سزاوار است حاجی روزهایی که درمکه حضور دارد، در اوقات مناسب به نیابت از پیامبر صلی الله علیه و آله و ائمه معصومین علیهم السلام و فاطمه اطهر علیها السلام طواف انجام دهد.

موسی‌بن قاسم گوید: به امام جواد علیه السلام عرض کردم:

تصمیم دارم به نیابت شما و پدرتان طواف کنم لیکن به من گفته شده که نمی‌توان به نیابت از اوصیا طواف انجام داد.

امام جواد علیه السلام فرمود:

چرا (می‌توان انجام داد) و هر مقدار برای تو امکان دارد طواف کن که این کار جایز است.

موسی‌بن قاسم گوید: پس از سه سال به حضور آن

۱- - کافی، ج ۴، ص ۲۴۱

ص:۱۹۳

حضرت شرفیاب شده، عرض کردم:

من پیشتر از شما اجازه گرفتم تا به نیابت از شما و پدرتان طواف کنم، شما به من اجازه دادید و من نیز به نیابت ازشما وپدرتان زیاد طواف کردم. سپس چیزی در قلب من گذشت و به آن عمل کردم.

حضرت فرمود: چه بود؟

گفتم:

یک روز به نیابت از رسول خدا صلی الله علیه و آله طواف کردم.

امام جواد علیه السلام سه مرتبه فرمود: درود خدا بر رسول خدا.

سپس روز دوم به نیابت امیر مؤمنان علیه السلام روز سوم به نیابت از امام حسن علیه السلام. روز چهارم به نیابت از حسین‌بن علی علیهما السلام. روز پنجم به نیابت از علی‌بن الحسین علیهما السلام، روز ششم به نیابت از ابوجعفر محمدبن علی (الباقر) علیهم السلام، روز هفتم به نیابت از جعفربن محمد (الصادق) علیهما السلام، روز هشتم به نیابت از پدرت (جد شما) موسی‌بن جعفر علیهما السلام، روز نهم به نیابت از پدرت علی (بن موسی الرضا) علیهما السلام، و روز دهم به نیابت از شما ای آقای من و اینها کسانی هستند که به ولایتشان پایبندم.

آنگاه امام جواد علیه السلام فرمود:

در این صورت به دینی اعتقاد داری که خداوند جز آن را از بندگانش نپذیرد.

گفتم:

ص:۱۹۴

گاهی نیز به نیابت از مادرت فاطمه علیها السلام طواف می کردم.

امام جواد علیه السلام فرمود:

به نیابت از فاطمه علیها السلام زیاد طواف کن و این برترین کاری است که انجام می‌دهی، ان‌شاء اللَّه. (۱) ۱

۷۸- کوتاه کردن سفر

مستحب است حاجی پس از آن که مناسک حج خود را انجام داد، زودتر نزد خانواده خویش بازگردد، دلیل آن را امام صادق علیه السلام این گونه برشمرده‌اند:

إِذَا فَرَغْتَ مِنْ نُسُکِکَ فَارْجِعْ فَإِنَّهُ أَشْوَقُ لَکَ إِلَی الرُّجُوعِ. (۲) ۲

هرگاه از اعمال حج فارغ شدی، بازگرد که این عمل شوق تو را برای بازگشت بیشتر می کند.

اگر حاجی خود را با مانـدن طولانی درمکه خسـته کنـد و روحیه عبادت نداشـته باشـد، انگیزه آمدن مجدد در او کمرنگ می‌شود، لیکن پیش از انجام مناسک حج، مردم نشاط بیشتری دارند و اگر کمی هم بیشتر

۱- - کافی، ج ۴، ص ۳۱۴

۲- - الحج فی الکتاب و السنه، ص ۲۶۷، ح ۷۳۲

ص:۱۹۵

ماندند خیلی احساس خستگی نمی کنند.

امام صادق علیه السلام فرمود:

یک روز پیش از حج ماندن، بهتر از دو روز ماندن پس از حج است. (۱) ۱

گفتنی است در برنامه ریزی‌هایی که هم اکنون توسط مسؤولان حج در دست اجرااست، کم کردن مدت اقامت حاجیان در سفر حج است؛ به شکلی که اگر کسانی تمایل داشته باشند، مدت کمتری را درسرزمین وحی به سر برند، می‌توانند از کاروان‌های ویژه استفاده نموده، زودتر مراجعت کنند و آنان نیز که مشتاق ماندن بیشتر اند، روزهای زیادتری را در دو شهر مکه و مدینه می‌مانند.

۷۹- آداب خروج از مکّه

برای خروج ازمکه نیز آدابی ذکر شده که به برخی از آن‌ها اشاره می‌شود:

۱- صدقه دادن

امام صادق علیه السلام فرمود:

هر گاه خواستی از مکه بیرون روی، یک

۱- - من لایحضره الفقیه، ج ۲، ص ۵۲۵

ص:۱۹۶

درهم خرما خریده، آن را مشت مشت صدقه بده (یعنی اکتفا به دادن یک عدد خرما نکن و بیشتر بده)، پس این صدقه، کفاره گناهان تو در حال احرام و مدت اقامت در مکه خواهد بود. (۱) ۱

۲- وداع با کعبه

امام صادق علیه السلام فرمود:

هر گاه تصمیم گرفتی از مکه بیرون روی و نزد خانواده‌ات برگردی، هفت شوط طواف بگزار و با کعبه وداع کن و اگر بتوانی در هر شوط، حجر الأسود و رکن یمانی را استلام کنی، چنین کن و اگر نتوانستی تنها در آغاز و پایان هر طواف استلام کن، و اگر آن را هم نمی‌توانی، مانعی ندارد (طواف خود را پایان ده و لزومی به استلام حجر نیست). (۲) ۲

قاسم‌بن کعب گوید: امام صادق علیه السلام به من فرمود:

آیا پیوسته حج می‌روی؟

گفتم: آری.

فرمود: آخرین دیدار تو، با کعبه این چنین باشد که دست بر در کعبه بگذار و بگو:

۱- - کافی، ج ۴، ح ۵۳۳

۲- - همان، ح ۵۳۰

ص:۱۹۷

الْمِسْكِينُ عَلَى بَابِكَ فَتَصَدَّقْ عَلَيْهِ بِالْجَنَّةِ. (۱) ۱

بینوا بر درگاه تو است، پس بهشت را به او عطا فرما!

امام صادق علیه السلام وقتی می‌خواست با خانه خدا وداع کند و از مسجد الحرام بیرون آید، نزدیک درِ مسجد، مدت زیادی به سجده می‌افتاد و سپس برخاسته، از مسجد خارج می‌شد. (۲) ۲

ابراهیم‌بن ابی محمود نیز گوید:

امام کاظم علیه السلام را دیدم که با کعبه وداع می‌کرد، پس آن گاه که خواست از در مسجد بیرون رود به سجده افتاد، سپس برخاست و رو به کعبه کرد و گفت:

اللَّهُمَّ إِنِّی أَنْقَلِبُ عَلَى أَلَّا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ. (۳) ۳

بار خدایا! من برمی‌گردم و بر این باورم که جز تو معبودی نیست.

از برخی امامان دیگر نیز این شیوه وداع با کعبه نقل شده است.

۱- - کافی، ج ۴، ص ۵۳۰

۲- - همان.

۳- - کافی، ج ۴، ص ۵۳۱

ص:۱۹۸

۸۰- حج کامل

اعزام زائران ایرانی به حرمین شریفین، به گونه‌ای برنامه ریزی شده که برخی از آنان مدینه قبل و برخی دیگر مدینه بعد هستند، از روایات این گونه فهمیده می‌شود که ابتدا به مکه رفتن و پس از انجام مناسک حج به مدینه آمدن افضل و ارجح است.

امام باقر علیه السلام فرمود:

تَمَامُ الْحَجِّ لِقَاءُ الْإِمَامِ. (۱) ۱

تمام شدن حج و کمال آن به دیدار با امام است.

در حدیث دیگری امام صادق علیه السلام فرمود:

هر گاه یکی از شما حج انجام داد، حج خود را با زیارت ما به پایان برد؛ زیرا این وسیله کمال و اتمام حج است. (۲) ۲

سدیر نیز گوید:

در حالی که دست من در دست امام باقر علیه السلام بود، حضرت رو به کعبه کرد و فرمود:

ای سدیر؛ مردم مأمور شده‌اند تا نزد این سنگ‌ها

۱- - کافی، ج ۴، ص ۵۴۹

۲- - علل الشرایع، ص ۴۵۹

ص:۱۹۹

آمده، آن را طواف کنند، سپس پیش ما آمده و دوستی و پیوند خودشان را به ما اعلام دارند. (۱) ۱

دلیل این اقدام نیز در بیان امام باقر علیه السلام آمده است که فرمود:

... وَأَنْ یَلْقَوْنا حَیْثُ کُنَّا، نَحْنُ الْأَدِلَّاءُ عَلَی اللَّهِ. (۲) ۲

و اینکه هرکجا که هستیم نزد ما آیند، (زیرا) ما راهنمایان به سوی خداوندیم.

یعنی حاجی در حج، از گناه پاک شده و از راه و رسم و اعمال غلط فاصله می‌گیرد و در نتیجه برای آنکه بار دیگر گرفتار خطا نشود نیازمند الگوی مناسب است، این الگو همان امامان و پیشوایان دینی هستند که با مراجعه و تبعیت از آن‌ها، انسان به خدا دست می‌یابد و به هدف اصلی از خلقت نائل می‌گردد.

۸۱- آداب زیارت

در روایات، برای زیارت آدابی ذکر شده که برخی از آن‌ها مخصوص موارد خاصّی است، لیکن برخی از این آداب که تقریباً جنبه عمومی داشته و به نوعی، به

۱- - کافی، ج ۱، ص ۳۹۲

۲- - تفسیر عیاشی، ج ۲، ص ۲۳۳

ص:۲۰۰

همه اماکن مقدسه و مشاهد مشرفه ارتباط پیدا می کند عبارتنداز:

۱- غسل کردن پیش از بیرون رفتن برای زیارت.

۲- ترک کلام بیهوده و لغو و مخاصمه و مجادله در راه.

۳- اگر چند امام را زیارت می کند، برای زیارت هر امام یک غسل کند.

۴- خواندن دعای مأثور در وقت غسل کردن.

۵- طاهر بودن، به این معنی که غسل واجبی به گردن نداشته و با وضو باشد.

۶- پوشیدن جامه‌های پاک و پاکیزه.

۷- جامه سفید پوشیدن.

۸- لباس نو پوشیدن.

۹- هنگام رفتن به زیارت گام‌ها را کوتاه برداشتن و به آرامی و با وقار حرکت کردن.

۱۰- عطر زدن و خود را خوشبو کردن (غیر از زیارت کربلا).

۱۱- هنگام رفتن به زیارت، ذکر اللَّهُ أَکْبَر، الْحَمْدُ للَّهِ، سُبحانَ اللَّهِ و لا الهَ الَّا اللَّهُ گفتن و صلوات فرستان بر پیغمبر و آل او.

۱۲- بر در حرم ایستادن و اذن دخول خواندن به کلمات مأثوره.

ص:۲۰۱

۱۳- تلاش درجهت تحصیل رقّت قلب، سوزش دل و خضوع.

۱۴- سجده برای خداوند به منظور تشکر از این نعمت الهی.

۱۵- مقدّم داشتن پای راست هنگام ورود، و پای چپ هنگام خروج.

۱۶- ایستادن در وقت زیارت، اگر عذری ندارد.

۱۷- سر به زیر انداختن و به بالا و طرف راست و چپ توجه نکردن.

۱۸- خواندن زیارت‌های مأثوره و ترک زیارت‌های مخترعه.

۱۹- خواندن نماز زیارت که اقلّ آن دو رکعت است.

۲۰- خواندن دعاهای وارده، بعد از نماز و زیارت.

۲۱- خواندن مقداری از قرآن و هدیه کردن به روح مقدس صاحب آن مرقد شریف.

۲۲- نماز واجب را بر نماز زیارت مقدم داشتن و اگر مشغول زیارت بود و قَدْ قامَتِ الصَّلاهٔ را شنید، زیارت را ترک و در نماز جماعت شرکت کند.

۲۳- زیارت کردن برای پدرو مادر و دوستان و نزدیکان و به نیابت ایشان سلام کردن و برای آن‌ها طلب مغفرت نمودن.

ص:۲۰۲

۲۴- ترک سخنان ناشایست و کلمات لغو و بیهوده و صحبت‌های دنیایی که همیشه درهر جا مذموم و مانع رزق و جالب قساوت قلب است، به خصوص در بقاع مقدس.

۲۵- بلند نکردن آواز و صدای خود در آن مشاهد شریفه برای هر علتی که باشد.

۲۶- وداع با صاحب آن مرقد شریف در وقت بیرون آمدن از آن شهر.

۲۷- قصد مراجعت داشتن به آن مکان مقدس هنگام وداع.

۲۸- بهتر کردن حال و کردار و گفتار خود، نسبت به پیش از زیارت.

۲۹- انفاق و احسان بر فقرا و مساکین و مجاوران آن بقعه. (۱) ۱

۸۲- ادب بانوان در زیارت

مرحوم علامه امینی در فصل ادب الزائرات می‌نویسد:

پس بر زنان زائر است که:

۱- - آداب زیارت علامه محدث نوری، تحقیق و تصحیح: محمد حسین صفاخواه- عبدالحسین طالعی. (با کمی تغییر در عبارت)

ص:۲۰۳

چشم خود را از حرام بپوشند، خود را از تبرج و شهوت بازدارند و لباس حیا به تن کنند، و روبند عفت زنند، در میان راه که تداخل با مردان دارد، راه نروند، از کنار دیوار بگذرند، پوشیدن لباس نازک را ترک کنند، از هر چه مایه شهرت آن‌ها می‌شود اجتناب کنند، سرمه وعطر در معابر نزنند ... (۱) ۱

۸۳- رعایت وقار در زیارت

یکی از عاداتی که در حرمین شریفین به تدریج حالت رسمی به خود گرفته این است که هر کاروانی در کنار قبرستان بقیع، به صورت دسته جمعی نشسته و یک نفر برای آن‌ها زیارت و مرثیه می‌خواند و چون جمعیت زیاد کاروان‌ها فراوانند در نتیجه صداهای این افراد درهم می‌پیچد و مناظر ناخوشایندی را به وجود می‌آورد، شایسته است زائران عزیز خود خواندن زیارت را فراگرفته و هر کدام به صورت فردی و یا حداکثر چندنفره زیارت بخوانند.

مرحوم علامه امینی در ادب الزائر نقل کرده‌اند که:

مرحوم شیخ الطائفه شیخ محمد طه نجف، در سامرا

۱- - آداب زیارت، ج ۲، ص ۲- ادب الزائر، صص ۴۷- ۵۰

ص:۲۰۴

به حرم حضرت عسکریین علیهما السلام وارد شد، در حالی که صداها به اذان بلند بود، [و هر کس در گوشه‌ای برای خود اذان می‌گفت آنگاه ایشان آن‌ها را از آن کار نهی می‌کرد و این آیه شریفه را خواند:

ما لَکُمْ لا تَرْجُونَ لِلَّهِ وَقاراً. (۱) ۱ و (۲) ۲

مرحوم محدث نوری در تحیّهٔ الزائر، پس از نقل حدیثی که‌مرحوم مجلسی در بحارالانوار آورده، گوید:

مرحوم مجلسی در کتاب بحار (۳) ۳ و تحفه از این آیه و روایت استظهار فرموده که:

بلند نمودن آواز درحرم مطهّر نبوی ومشاهد شریفه (صلوات اللَّه علیهم اجمعین) چه در زیارت و چه در غیر آن، منهی و مذموم است.

سپس محدث نوری می‌گوید:

و چه نیک فرموده و این ادبی است خاص، که در مرحله احترام وتعظیم، رسول خدا صلی الله علیه و آله و ذریه طاهره‌اش علیهم السلام را به آن امتیاز اختصاص داده و پرده ناموس برای تکریم و توقیر

۱- - نوح: ۱۳

۲- - ادب الزائر، ص ۲۶

۳- - بحار الانوار، ج ۱۰۰، ص ۱۲۵

ص:۲۰۵

ایشان درمیانشان گذاشته، پس هر که آواز را بلند کند، هر چند در عبادتی باشد که بلند نمودنِ آن صدا در آن ممدوح باشد، پرده ناموس الهی را دریده است ...

و از این جا معلوم می‌شود قباحت و شناعت آن‌چه متعارف و مرسوم شده در حرمِ مطهر علوی و بقعه منوره حسینی علیهما السلام که در اوقات نماز، خصوص درصبح و شام، جماعت بسیاری که گاه عدد ایشان زیاده باشد از عدد گوش کنندگان، به غایت بلندی آواز، برخیزند و اذان بگویند و دعا کنند و صداها درهم پیچد، و فقرات اذان در یکدیگر مخلوط شود، عُبّاد آن محل را، از زائران و نمازگزاران و متضرعین و گریه کنندگان، از کار خود باز دارند و داخل در زمره صادّین عن سبیل اللّه شوند، و پاس حرمت نبوت و امامت را از هم درند و حکایت اذان را که از مستحبات اکیده است، از میان برند، چه سامع نداند که کدام را حکایت کند.

با این مفاسد و غیر آن، گمان دارد ثوابی برده و به فیض رسیده است و حال آن که بایست از منکرات شرع شمرده شود، نه عبادات و در موبقات داخل شود، نه در قربات! (۱) ۱

۱- - آداب زیارت، ص ۱۸۶

ص:۲۰۶

۸۴- زیارت رسول خدا صلی الله علیه و آله

حاجیان در سفر حج، علاوه بر دستیابی به منافع و برکات حج، توفیق زیارت مرقد نورانی رسول خدا صلی الله علیه و آله در مدینه را نیزیافته، فیض حضور در محضر پیامبر را درک می‌کنند.

عظمت این حضور را زید شحام از زبان امام صادق علیه السلام چنین نقل کرده است:

به آن حضرت عرض کردم:

برای کسی که رسول خدا صلی الله علیه و آله را زیارت کند چه پاداشی در نظر گرفته شده است؟

حضرت فرمود:

کَمَنْ زارَ اللَّهُ فِی عَرْشِهِ. (۱) ۱

مانند کسی است که خدا را در عرش خود زیارت کند.

و از سوی دیگر رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود:

کسی که مرا در حیات و پس از مرگم زیارت کند، روز قیامت در جوار من خواهد بود. (۲) ۲ ومن او را شفاعت

۱- - کافی، ج ۴، ص ۵۸۵

۲- - کامل الزیارات، ص ۱۳

ص:۲۰۷

خواهم کرد. (۱) ۱

از این سخنان چنین نتیجه می‌گیریم که زائر با حضورش در مدینه، باید خود را در عرش خدا و در محضر پروردگار ببیند و آداب چنین زیارتی را رعایت کند و ادب حضور را گردن نهد و این حضور را به وصال متصل سازد تا در نتیجه، شفاعت رسول خدا صلی الله علیه و آله او را نصیب و همنشین آن حضرت در قیامت گردد.

برخی از آداب ذکر شده برای حضور در محضر رسول خدا صلی الله علیه و آله عبارتند از:

۱- هنگام ورود به مدینه غسل کند.

۲- برای ورود به مسجد پیامبر صلی الله علیه و آله بار دیگر غسل کند.

۳- غسل سومی نیز به عنوان غسل زیارت آن حضرت انجام دهد.

۴- سپس حرکت کرده، کنار یکی از درهای مسجد النبی صلی الله علیه و آله و بهتر از همه باب جبرائیل بایستد و این چنین بگوید: اللَّهُمَّ إِنِّی وَقَفْتُ عَلَی بَابٍ مِنْ أَبْوَابِ بُیُوتِ نَبِیِّکَ عَلَیْهِ وَعَلَیْهِمُ السَّلامُ وَقَدْ مَنَعْتَ النَّاسَ الدُّخُولَ الی بُیُوتِهِ الّا بِاذْنِ نَبِیِّکَ فَقُلْتَ یَا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا لا تَدْخُلُوا بُیُوتَ

۱- - کافی، ج ۴، ص ۵۴۸

ص:۲۰۸

النَّبِیِّ إِلَّا أَنْ یُؤْذَنَ لَکُمْ (۱) ۱ اللَّهُمَّ إِنِّی أَعْتَقِدُ حُرْمَهَ نَبِیِّکَ فِی غَیْبَتِهِ کَمَا أَعْتَقِدُهَا فِی حَضْرَتِهِ، وَ أَعْلَمُ أَنَّ رَسُولَکَ وَ خُلَفَاءَکَ عَلَیْهِمُ السَّلامُ أَحْیَاءٌ عِنْدَکَ یُرْزَقُونَ، یَرَوْنَ مَکانِی فِی وَقْتِی هذا وَ زَمانِی، وَ یَسْمَعُونَ کَلامِی فِی وَقْتِی هذا وَ زَمانِی، وَ یَرُدُّونَ عَلَیَّ سَلامِی، وَ أَنَّکَ حَجَبْتَ عَنْ سَمْعِی کَلامَهُمْ وَ فَتَحْتَ بَابَ فَهْمِی بِلَذِیذِ مُنَاجَاتِهِمْ فَإِنِّی أَسْتَأْذِنُکَ یَا رَبِّ أَوَّلا وَ أَسْتَأْذِنُ رَسُولَکَ صَلَّی اللَّهُ عَلَیْهِ وَ آلِهِ ثَانِیاً، وَ أَسْتَأْذِنُ خَلِیفَتَکَ الْمَفْرُوضَ عَلَیَّ طَاعَتُهُ فِی الدُّخُولِ فِی ساعَتِی هذِهِ إِلی بَیْتِهِ وَ أَسْتَأْذِنُ مَلائِکَتَکَ الْمُوَکَّلِینَ بِهذِهِ الْبُقْعَهِ الْمُبارَکَهِ الْمُطِیعَهِ لِلَّهِ السَّامِعَهِ، السَّلامُ عَلَیْکُمْ أَیُّهَا الْمَلائِکَهُ الْمُوَکَّلُونَ بِهذَا الْمَوْضِعِ الْمُبارَکِ وَ رَحْمَهُ اللَّهِ وَ بَرَکاتُهُ، بِإِذْنِ اللَّهِ وَ إِذْنِ خُلَفائِهِ وَإِذْنِکُمْ صَلَواتُ اللَّهِ عَلَیْکُمْ أَجْمَعِینَ، أَدْخُلُ هذَا الْبَیْتَ

۱- - احزاب: ۵۳

ص:۲۰۹

مُتَقَرِّباً إِلَی اللَّهِ وَرَسُولِهِ مُحَمَّدٍ وَآلِهِ الطَّاهِرِینَ، فَکُونُوا مَلائِکَهَ اللَّهِ أَعْوانِی وَکُونُوا أَنْصارِی حَتّی أَدْخُلَ هذَا الْبَیْتَ وَ أَدْعُو اللَّهَ بِفُنُونِ الدَّعَواتِ وَ أَعْتَرِفُ للَّهِ بِالْعُبُودِیَّهِ وَ لِلرَّسُولِ بِالطَّاعَهِ. (۱) ۱

نکات بسیار مهمی در عبارات فوق که اذن ورود به محضر رسول خدا صلی الله علیه و آله است وجود دارد که توجه به آن، جان انسان را آتش زده و تحوّلی بنیادین در روح آدمی ایجاد می‌کند، به برخی از این نکات دقت کنید:

۱- خدایا! همانا من بر دری از درهای خانه‌های پیامبر تو ایستاده‌ام و تو خود منع کردی و فرمودی کسی بدون اذن رسول خدا صلی الله علیه و آله وارد این خانه نشود.

این فراز از اذن دخول، به ما می‌فهماند که مسجد النبی صلی الله علیه و آله یک مسجد معمولی نیست که انسان بدون توجه و گستاخانه وارد آن شود، اینجا توقف لازم دارد تا در این توقف کمی به خود آییم، من کیستم؟ و پیغمبر صلی الله علیه و آله کیست؟ به محضر چه کسی می‌خواهم وارد شوم؟ آیا او مرا خواهد پذیرفت؟ با او چه بگویم؟ و ...

۲- هنگام روبرو شدن، با مرقد نورانی پیامبر صلی الله علیه و آله لازم است چنین احساسی در زائر وجود داشته باشد که او با مرده سخن نمی‌گوید، لذا پیش از ورود به محضر رسول خدا صلی الله علیه و آله با صراحت اعتراف می‌کند که خداوندا!

۱- - مصباح الزائر، ص ۴۴

ص:۲۱۰

باور من بر این است که رسول خدا و جانشینان تو، زنده‌اند و در نزد تو روزی می‌خورند، دراین زمان مرا در جایی که ایستاده‌ام می‌بینند، سخن مرا می‌شنوند و سلام مرا پاسخ می‌دهند لیکن خداوندا! تو خود به گونه‌ای مقرر داشتی که گوش من کلام آن‌ها را نمی‌شنود.

۳- سپس از خداوند و پس از آن از رسول خدا صلی الله علیه و آله و آن گاه از جانشین آن حضرت و در مرحله چهارم از فرشتگانی که خداوند در کنار آن بقعه آن‌ها را گمارده است، اجازه ورود می گیرد! عجیب بقعه مبارکی است، در سراسر این بقعه، فرشتگان حضور دارند و زائر همدم فرشتگان می‌شود و خود را کنار آنان حس می کند.

۴- فراز دیگر مشخص نمودن هدف است؛ که به چه منظوری زائر به اینجا آمده است؟

هدف از ورود به این خانه، نزدیک شدن به خدا و رسول خدا صلی الله علیه و آله است؛ مُتَقَرِّباً إِلَی اللَّهِ وَ رَسُولِهِ ... تاکنون از خدا رسول صلی الله علیه و آله دور مانده بودم، آمده‌ام تا فاصله‌ها را کم کنم و خود را به آنان نزدیک سازم.

۵- این کار ساده نیست، نیاز به پشتیبانی و حمایت دارد؛ از این رو، زائر فرشتگان را به کمک می گیرد و به آنان خطاب می کند:

ص:۲۱۱

فَکُونُوا مَلائِکَهَٔ اللَّهِ أَعْوانِی وَ کُونُوا أَنْصارِی حَتّی أَدْخُلَ هذَا الْبَیْتَ وَ أَدْعُو اللَّهَ بِفُنُونِ الدَّعَواتِ وَ أَعْتَرِفُ لِلَّهِ بِالْعُبُودِیَّهِٔ وَ لِلرَّسُولِ بِالطّاعَهِٔ.

ای فرشتگان الهی، مرا کمک دهید، و یاری‌ام رسانید تا در این خانه وارد شوم و خدا را به فنون دعاها بخوانم و به بندگی خدا و پیروی از رسول خدا صلی الله علیه و آله اعتراف نمایم!

دراین بخش، هدف از زیارت بیان شده است و آن این است که زائر دهها فرسنگ راه را طی کرده، کنار مرقد نورانی رسول خدا صلی الله علیه و آله می‌آید تا به این حقیقت اعتراف کند.

پس از خواندن اذن ورود، پای راست خود را مقدم داشته وارد می‌شود و دعای بِسْمِ اللَّهِ وَ بِاللَّهِ وَ إِلَی اللَّهِ وَ فِی سَبِیلِ اللَّهِ ... را خوانده، صد مرتبه اللَّهُ اکْبَر گوید.

و پس از آن که داخل شد، دو رکعت نماز تحیّت مسجد بخواند، سپس به سوی حجره [که قبر در آن قرار گرفته حرکت کند و آنجا بایستد و زیارت بخواند یعنی سخن گفتن با پیامبر صلی الله علیه و آله را آغاز کند:

درود بر تو ای رسول خدا، درود بر تو ای پیام آور

ص:۲۱۲

خدا، درود بر تو ای فرزند عبداللّه، درود بر تو ای خاتم پیامبران، شهادت می‌دهم که تو رسالتت را به خوبی به پایان بردی، نماز را اقامه کردی، زکات را پرداختی، امر به معروف و نهی از منکر کردی، خدا راپرستیدی تا مرگ تو را درکام خود گرفت، پس درود و رحمت خداوند بر تو و اهل بیت پاک تو باد ....! و زیارت را ادامه می‌دهد.

در فرازی از آن چنین می گوید:

الْحَمْدُ لِلَّهِالَّذِی اسْتَنْقَذَنَا بِکَ مِنَ‌الشِّرْکِ وَ الضَّلالَهِ .... (۱) ۱

سپاس خدایی را که به وسیله شما، ای رسول خدا، ما را از شرک و گمراهی نجات داد ...

زیارت پیامبر صلی الله علیه و آله آداب دیگری نیز دارد که علاقمندان می‌توانند به کتب ادعیه مراجعه نمایند.

سالک عارف، مرحوم میرزا جواد آقا ملکی تبریزی رحمه الله درباره وظایف زائر حرم نبوی می‌نویسد:

سپس غسل کند و پاکیزه‌ترین لباس خود را بپوشد و به آنچه می‌تواند، خود را خوشبو سازد و با سکینه و

۱- - کافی، ج ۴، ص ۵۵۰

ص:۲۱۳

وقار قصـد حرم مبارک کنـد و در حال راه رفتن گام‌های کوچک بردارد و بین هر گام تسبیح، تحمید، تهلیل و تکبیر بگوید و چنین بدانـد که آن حضـرت او را می‌بینـد و به آنچه در نهـاد او خطـور می‌کنـد، دانـاست و مراتب شوق و حسـرت دل و انـدوه درونی را مشاهـده می‌کنـد و به تمام وجود او، متوجّه است. از این رو اهتمام می‌کند که غیر او، به خاطرش خطور نکند و در راه زیارت او، به احدی ننگرد و به چیزی که مانع حضور قلب او می‌شود، متوجّه نگردد.

و چون به در حرم رسـیدی، بـدان که تو قصـد ورود بر پادشـاه بزرگی را کرده‌ای که در بارگـاه او، جز پاکـان نزول نکننـد و اجازه نیابند و همانا تو حرمی را اراده کرده‌ای که انبیا و مرسلین و ملائکه مقرّبین، بدون اذن داخل آن نمی‌شوند.

پس به دل و زبـانت از خـدای- جـلّ جلالـه- اذن بخـواه، سـپس از حضـرت رسول صـلی الله علیه و آله و پس از آن از جانشـینان و اوصـیای او، بویژه باب شـهر علم او و بقیه خلفای او، استیذان کن. سـپس از فرشتگان خدا- که موکّل به حرم شریف او هستند- اذن بگیر. آن وقت به بساط خـدمت او و حضور در مجالس او، قدم بگذار؛ زیرا اگر غفلت کنی، در خطر عظیمی خواهی بود و بدان که او از جانب خدای- جلّ جلاله- قادر است، بر

ص:۲۱۴

آنچه بخواهـد از عدل و فضل با تو رفتار کن. پس اگر به کرم و فضل خود، به تو توجّه کند و تو را بپذیرد و زیارت تو را قبول کند و سلام تو را جواب گوید و سخن تو را گوش دهد، خوشا به حال تو. باز خوشا به حال تو.

در این صورت چنـان است که به زیـارت خـدای- جـلّ جلالـه- نائـل گشـته‌ای و در این کـار بـا فرشـتگان مقرّب و پیامبران مرسل، شریک گشته‌ای و این جماعت بهترین رفقای تو خواهند بود.

و اگر به اسـتحقاق او آنچه از صـدق، خلوص، وفا، ادب و صـفا بر تو واجب است، از تو مطالبه کند و تو محجوب باشـی و تو را رد کنـد، پس وای بر تو! و بـاز هم وای بر تو! و حقّاً که زیان برده‌ای، زیان آشـکاری. در این حال به عجز خویش و تقصـیر و انکسار و فقر خـودت در برابر او اعـتراف کن؛ زیرا تو برای زیـارت و مؤانست بـا او، توجّه کرده‌ای. پس حـال خود را بر او عرضه بـدار و راز خود را بر او فـاش کن و از او همّت بخواه و به درگـاه او توسّل بجوی و به باب فضل و کرم او ملتجی و پناهنـده شو و عترت و ذریه او را شـفیع قرار ده؛ زیرا او یا علمی که خـدا به او داده و اخباری که خدا به او می‌فرماید، هر چه به خاطر تو بگذرد و هر چه به قلب تو در این باب خطور کند، می‌داند.

و مانند پست‌ترین غلامان، به درگاه او باش و بنگر

ص:۲۱۵

از کـدام دفتر نام تو بیرون می‌آید. پس اگر دلت رقّت یافت و چشـمانت گریان گشت و شوقت تو را به هیجان آورد و در قلب خود شیرینی مناجات او ولذّت گفت و گوی با او را یافتی و از جام کرامت او، نوشیدی، حاکی از حسن اقبال او با تو و پذیرفتن تو است. بنابراین داخل شو که تو را اذن و امان داده‌اند و لطف و احسان کرده‌اند و الّا توقّف کن، توقّف کسی که چاره‌های او ناچار گشته و بـاب آرزوهـا بر او مسـدود شـده و در این حـال به درگاه خـدای- جلّ جلاله- ملتجی شو، التجای کسانی که مضـطرّ شده‌انـد تا دل شریف او را نسبت به تو با عطوفت فرماید و لطف منیف او را به تو معطوف دارد؛ چه اگر خداوند، صحّت اضطرار و صدق التجای تـو را از دل تو بدانـد، به چشم رحمت و دیـده رأفت به تو نظر خواهـد کرد و دل حـبیب خود را به کرامت و عطوفت به تو معطوف خواهـد سـاخت و تـو را به آنچه دوست داری و خشـنود می‌شوی، موفّق خواهـد سـاخت؛ زیرا که او کریم است و کرامت نسبت به بنـدگان مضـطرّ و بیچـاره خود و پناهنـدگان به در خـانه خود را، برای طلب رضـای خویش، دوست می‌دارد و در کتـاب خود نـازل فرموده است که: أَمَّنْ یُجِیبُ الْمُضْطَرَّ إذا دَعاهُ وَ یَکْشِفُ السُّوءَ و عتبه شریفه را ببوسد و در حال ورود بگوید:

بِسْمِ اللَّهِ وَ بِاللَّهِ وَ فِی سَبِیلِ‌اللَّهِ وَ عَلی مِلَّهِ رَسُولِ

ص:۲۱۶

اللَّهِ. الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِی هَدانا لِهذا وَ ما کُنَّا لِنَهْتَدِیَ لَوْ لا أَنْ هَدانَا اللَّهُ. (۱) ۱

کریمُ السجایا جمیلُ الشیم نبی البرایا شفیعُ الامم

امام رسل پیشوای سبیل امین خدا مهبط جبرئیل

شفیع‌الوری خواجه بعث و نشر امام الهدی صدر دیوان حشر

شفیعٌ مطاعٌ نبیٌّ کریمٌ قسیمٌ جسیمٌ نسیمٌ وسیمٌ

۸۵- برکات حج

حج خانه خدا اگر صحیح و با رعایت آداب آن انجام شود، ثمرات و دستاوردهای بسیار مهم وشیرینی به همراه دارد که به برخی از آن‌ها اشاره می‌شود:

۱- پاکی از گناه

حاجی در حج بر گذشته نادرست خود خط بطلان می‌کشد و راه را برای داشتن یک زندگی سالم و درست دینی و الهی هموار می‌سازد.

۱- - المراقبات، ج ۲، ص ۲۳۳- ۲۳۷

ص:۲۱۷

رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود:

هر مردی کـه برای حـج یـاعمره ازمنزل خـود بیرون رود، پس هر قـدمی که برمی‌دارد و به زمین می‌گـذارد، گناهـان از بـدن او فرو می‌ریزد چونان ریختنِ برگ از درخت. پس آن گاه که وارد مدینه شده و به وسیله سلام با من مصافحه می‌کند، و آن گاه که وارد ذوالحُلیفه (مسجد شجره) گردیده، غسل انجام می‌دهد، خداوند وی را از گناهان پاک می‌گرداند ... (۱) ۱

امام صادق علیه السلام نیز فرمود:

کسی که حج انجام دهد و خدا را اراده کند و قصد ریا و شهرت‌طلبی نداشته باشد، به یقین خداوند او را خواهد بخشید. (۲) ۲

رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود:

کسی که حج یا عمره انجام دهد و در آن گناه و فسقی مرتکب نگردد، بر می‌گردد همانند روزی که از مادر متولد شده است. (۳) ۳

۱- - الحج فی الکتاب و السنهٔ، ص ۱۴۸، ح ۳۲۵.

۲- - وسایل الشیعه، ج ۱۱، ص ۱۰۹.

۳- - الحج فی الکتاب و السنهٔ، ص ۱۶۳، ح ۳۹۲.

ص:۲۱۸

و در حدیثی دیگر آن حضرت فرمودند:

ای مردم، هیچ مؤمنی در موقف (عرفات) وقوف نمی‌کند مگر آنکه گناهان گذشته او تا این زمان را ببخشاید و آن گاه که حج وی پایان پذیرفت، عملش از نو آغاز شود. (۱) ۱

از مجموع آنچه گذشت نتیجه می‌گیریم که انجام حج صحیح و مورد قبول خداوند، اولین پاداشش آمرزش گناهان و ورود به یک زندگی جدید است.

۲- راهیابی به بهشت

خداوند پاداش حج مقبول و پذیرفته شده را بهشت قرار داده است و دلیل آن را شاید بتوان چنین برشمرد که هر کس به مهمانی می‌رود، صاحب خانه معمولًا تلاش می‌کند تا بهترین غذا و امکاناتی را که دارد برای او فراهم سازد. درحج نیز حاجی میهمان خداوند است و یکی از ویژگی‌های حضرت حق، کریم بودن و بخشندگی است و همیشه در دعاها به او خطاب می‌شود:

یَا أَکْرَمَ الْأَکْرَمِینَ؛

۱- - سنن‌دار قطنی، ج ۲، ص ۲۸۴.

ص:۲۱۹

ای کریم‌ترین کریمان!

یکی از بهترین هدایای خداوند، بهشتی است که به مؤمنان و نیکان و پاکان وعده داده است که در سفر حج آن را به میهمانان خانه خود هدیه می‌دهد.

رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود:

برای حج مبرور پاداشی جز بهشت نیست. (۱) ۱

۳- نورانیت

هر انسانی به هنگام تولد از مادر، فطرتی پاک و پاکیزه دارد. قلب کودک نورانی و فاقد هر نوع تیرگی است. لیکن پس از دوران بلوغ و ورود به جامعه و کم کم آلودگی به گناه و معصیت، گرفتار تیرگی شده و گاهی نیز تا آنجا پیش می‌رود که قلب دچار قساوت گردیده و دیگر امیدی به نجات او نیست.

افرادی که هنوز در این مرحله قرار نگرفته و توفیق انجام حج راپیدا می‌کنند، پس از آنکه روح و جان خود را در دریای شفاف و زلال حج شستشو داده و خود را پاک کردند، باز به فطرت اولیه بازگشته، نورانیت را از خداوند جایزه می‌گیرند و می‌توانند با عمل به اسلام آن را حفظ کنند، لیکن آلودگی به گناه بار دیگر این

۱- - مستدرک الوسائل، ج ۲، ص ۸

ص:۲۲۰

نورانیت را کم می‌کند و با ادامه آن، به طور کلّی از میان می‌رود.

امام صادق علیه السلام فرمود:

حج گزار تا زمانی که به گناه آلوده نشده، نور حج را پیوسته دارا خواهد بود. (۱) ۱

۴- دستیابی به خیر دنیا و آخرت

رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود:

هرکس دنیا و آخرت را می‌خواهد، آهنگ این خانه کند، همانا بنده‌ای به آن جا نیامده و از خداوند دنیا را نخواسته مگر آنکه بدان دست یافته و خداونـد حاجت او را برآورده ساخته است و نیز از خداوند آخرت را طلب نکرده مگر آنکه پذیرش این درخواست را برای وی ذخیره کرده است. (۲) ۲

در حدیث دیگری رسول خدا صلی الله علیه و آله به عثمان بن ابی‌العاص فرمود:

بدان، عمره همان حج اصغر است و همانا یک عمره از دنیا و آنچه در آن است بهتر و بالاتر

۱- - کافی، ج ۴، ص ۲۵۵

۲- - مسند الامام زید، ص ۱۹۷

ص:۲۲۱

است و نیز بدان که حج از عمره برتر و بهتر است. (۱) ۱

۵- آرامش دل

یکی از فلسفه‌های تشریع حج، اقامه یاد و ذکر خداوند است.

رسول خدا صلی الله علیه و آله در حدیثی فرمود:

انَّما جُعِلَ الطَّوافُ بالْبَیْتِ وَبَیْنَ الصَّفا وَالمَرْوَةِ وَرَمیُ الجِمار لِإقامَةِ ذِکْرِ اللَّهِ. (۲) ۲

همانا طواف خانه خدا و سعی میان صفا و مروه و رمی جمراتِ سه گانه، فقط برای اقامه یاد خدا قرار داده (و تشریع) شده است.

قرآنِ کریم، تأثیر یاد خدا در انسان را آرامش قلب ذکر می‌کند و می‌فرماید:

... أَلَا بِذِکْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ (۳) ۳

همانا با یاد خدا دل‌ها آرام می‌گیرد.

حال باتوجه به این مقدمه و نیز فرموده امام باقر علیه السلام

۱- – معجم الکبیر طبرانی، ج ۹، ص ۴۴

۲- – الحج فی الکتاب و السنة، ص ۱۳۳، ح ۲۸۰

۳- – رعد: ۲۸

ص:۲۲۲

که: الْحَجُّ تَسْکِینُ الْقُلُوبِ (۱) ۱

نتیجه می گیریم که یکی از ثمرات حج، آرامش دل است، چیزی که امروز بشریت شدیداً به آن نیازمند می‌باشند.

۶- همنشینی باپیامبران و صالحان

امام صادق علیه السلام فرمود:

هنگامی که موسی علیه السلام حج انجام داد، جبرئیل به وی نازل شد. موسی به او گفت: ای جبرئیل! برای کسی که حج این خانه را با نیتی صادق و هزینه‌ای پاک به جای آورد، چه پاداشی مقرر شده است؟

جبرئیل بدون پاسخ به سوی خداوند- عزّوجلّ- بازگشت (و پاسخ آن را جویا شد) خداوند به او وحی کرد و فرمود:

به موسی بگو:

او را در ملکوت اعلی همراه و همنشین با پیامبران و صدیقان و شهیدان و صالحان قرار خواهم داد و این‌ها همراهان خوب و شایسته‌ای هستند. (۲) ۲

۱- - بحار الانوار، ج ۷۵، ص ۱۸۳

۲- - من لایحضره الفقیه، ج ۲، ص ۲۳۵

ص:۲۲۳

۷- درامان بودن از عذاب

امام باقر علیه السلام فرمود:

هر کس داخل این خانه شود و نسبت به همه آنچه خداوند بر او واجب فرموده، آگاه باشد، ازعذاب‌همیشگی‌روز قیامت ایمن خواهد بود. (۱) ۱

در دنیا نیز اگر کسی به حرم پناه برد، از خشم خدا در امان است. (۲) ۲

امام صادق علیه السلام فرمود:

بر شما باد به زیارت این خانه، پس پیوسته حج این خانه کنید، که با حج پیوسته، گرفتاری‌های دنیا و هول و هراس‌های روز قیامت از شما دفع گردد. (۳) ۳

۸- علوّ درجه در بهشت

رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود:

حج گزار دررفتن به حج و بازگشتن از آن،

۱- - عوالی اللآلی، ج ۲، ص ۸۴، ح ۲۲۷

۲- - کافی، ج ۴، ص ۲۲۶

۳- - امالی طوسی، ص ۶۶۸

ص:۲۲۴

در ضمانت خداوند است، پس اگر در سفر به او رنج و خستگی برسد، خداوند گناهان او را به خاطر آن سختی می‌بخشد و برای هر قدمی که برمی‌دارد، هزار درجه در بهشت بالا می‌رود ... (۱) ۱

۹- استجابت دعا

یکی دیگر از ثمرات حج، پذیرش دعای حاجی است:

رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود:

دعای سه کس مستجاب است:

۱- دعای حج گزار در مورد خانواده‌اش.

۲- دعای بیمار، ...

۳- دعای مظلوم. (۲) ۲

در حدیثی دیگر نیز فرمود:

حاجیان و عمره گزاران میهمانان خدایند، خدا آن‌ها را دعوت کرده و اینها نیز پذیرفته‌اند، اینها نیز دعا کرده و خداوند آن را اجابت کرده است. (۳) ۳

۱- - کنز العمال، ح ۱۱۸۱۲ و ۱۱۸۴۰

۲- - الحج فی الکتاب و السنه، ص ۱۶۲، ح ۳۸۶

۳- - همان.

ص:۲۲۵

۱۰- پیشگیری از تنگدستی

رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود:

حج انجام دهید، [تا] هرگز نیازمند نشوید. (۱) ۱

امام علی علیه السلام نیز فرمود:

همانا بالاترین چیزی که متوسلین به درگاه ربوبی به آن توسل جویند، ایمان به خدا و رسول او و ... حجّ خانه خدا و عمره است، پس همانا این دو (یعنی حج و عمره) فقر را دور و گناه را می‌شویند. (۲) ۲

۱۱- دستیابی به سلامتی

از امام صادق علیه السلام نقل شده که فرمودند:

علی‌بن الحسین علیهما السلام فرمود:

حج و عمره به جا آورید تا بدن‌های شما سالم، روزی‌های شما افزون، و هزینه‌های خانواده (و زندگی) شما تأمین گردد ... (۳) ۳

۱۲- پیشگیری از هلاکت

۱- - الحج فی الکتاب و السنه، ص ۱۶۴، ح ۳۹۸

۲- - همان، ص ۴۰۲

۳- - کافی، ج ۴، ص ۲۵۲

ص:۲۲۶

امام باقر علیه السلام فرمودند:

در وصیت امیرمؤمنان علی علیه السلام آمده است:

حجّ خانه پروردگارتان را ترک نکنید که هلاک خواهید شد. (۱) ۱

امام صادق علیه السلام نیز فرمودند:

اگر مردم حج را ترک کنند عذاب بر آنان نازل شود. (۲) ۲

۱۳- شفاعت پیامبر صلی الله علیه و آله

علاوه بر ثمراتی که در روایات برای حج ذکر شده است، زیارت رسول خدا صلی الله علیه و آله و ائمه بقیع و سایر اماکن مقدس مدینه منوره نیز، هر یک دارای ثمرات ارزشمند و قابل توجهی است که از جمله آن‌ها دستیابی به شفاعت رسول خدا صلی الله علیه و آله است.

رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمودند:

هر کس به زیارت من بیاید و کاری جز زیارت من نداشته باشد، سزاست بر من، که روز قیامت شفیع او باشم. (۳) ۳

۱- – محاسن، ج ۱، ص ۱۷۰

۲- – کافی، ج ۴، ص ۲۷۱

۳- – معجم الکبیر طبرانی، ج ۱۲، ص ۲۲۵

ص:۲۲۷

و در حدیث دیگری فرمودند:

هر کس به زیارت من بیاید، شفاعت او بر من واجب می‌شود و شفاعت هر کس بر من واجب گردد، بهشت بر او واجب می‌شود. (۱) ۱

۸۶- هدیه سفر

مستحب است مسافر هنگام بازگشت به خانه، هدیه‌ای برای خانواده‌اش بیاورد.

ابن سنان از امام صادق علیه السلام نقل کرده که آن حضرت فرمود:

هنگامی که یکی از شما به مسافرت برود، موقع برگشتن به هر مقدار که برای او امکان دارد هر چند یک سنگ، برای خانواده خود هدیه بیاورد ... (۲) ۲

امام صادق علیه السلام نیز فرمودند:

هَدِیَّهُ الْحَجِّ مِنَ الْحَجِّ (۳) ۳

۱- - کافی، ج ۴، ص ۵۴۸.

۲- - وسائل الشیعه، ج ۱۱، ص ۴۵۹، ح ۱۵۲۵۹.

۳- - من لایحضره الفقیه، ج ۲، ص ۲۲۵، ح ۲۲۵۰.

ص:۲۲۸

هدیه حج جزو حج است.

لیکن باید توجه داشت که تهیه سوغات نباید حاجیان را از وظایف حساس و خطیرشان بازدارد و به جای حضور در حرمین شریفین، بیشترین وقت خود را در خیابانها و بازارها سپری کنند و به دلیل خستگی از توفیق عبادت محروم شوند.

از این رو بایـد برای خرید هدایا، برنامه ریزی نموده، وقت خاصـی را برای آن در نظر بگیرند و کالاهای مورد نیاز خود را بخرند، و دیگر سراغ بازار نروند.

شیطان نیز در این گونه موارد درکمین حاجیان است.

تنوع کالاهـا و بازارها که بخشـی از آن در مسـیر حاجیان قرار دارد، موجب می‌شود تا در میان راه، مسـیر خود را تغییر داده، به جای حضور در محضـر نبی اکرم صـلی الله علیه و آله و ائمه بقیع علیهم السـلام و یا در مسـجد الحرام، از این مغازه به آن مغازه رفته و در پایان خسته و مانده خود را به محل اقامت می‌رسانند و به استراحت می‌پردازند.

آیـا لحظه‌ای اندیشـیده‌ایم که در شـبهای قـدر و در مـاه مبـارک رمضـان پیوسـته با التماس و خواهش این دعا را می‌خوانـدیم: اللَّهُمَّ ارْزُقْنی حَجَّ بَیْتِکَ الْحَرَامِ وَ زِیَارَةَ قَبْرِ نَبِیِّکَ و از خـدا حـج را طلب کرده‌ایم و حال که این توفیق رفیقمان شده، آیا شایسـته است که منافع آن را به راحتی از دست بدهیم؟

نکته دیگر این که باید توقّعات دیگران را نسبت به

ص:۲۲۹

میزان هدایا کاهش داد؛ زیرا همان گونه که زائران عتبات عالیات، جز یک مهر و تسبیح معمولی توقعی از زائر ندارند، در سفر حج نیز نباید به دنبال هدایای متنوع و رنگارنگ برویم، و چه بسا با خرید برخی کالاها بازار مشرکان و کفار را تقویت کنیم، بلکه باید با خرید هدایای مختصر، ضمن عمل به این وظیفه اخلاقی زمینه را برای بهره برداری هر چه بیشتر فراهم ساخت.

۸۷- نشانه قبولی حج

حج تمرین عبودیت و بندگی است و حاجی در این دوره آموزشی، باید تلاش کند تا گناهانی را که به آن مبتلا بوده، ترک کند و هنگام مراجعت، زندگی جدیدی را آغاز نماید.

رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمودند:

از نشانه‌های قبولی حج آن است که بنده، گناهانی را که مرتکب می‌شده ترک کند و اگر پس از بازگشت، همچنان گرفتار گناه باشد و در لجن‌زار زنا، خیانت و یا معصیت فرو رود، حج او به وی بازگردانده می‌شود. (۱) ۱

فلسفه هر زیارتی آن است که زائر باگذشته غلط

۱- - الحج فی الکتاب و السنه، صص ۷۴۱ و ۷۴۲

ص:۲۳۰

خود فاصله بگیرد و اصلاح شود.

مرحوم شهید در دروس گوید:

... و ثانی عشرها أن یکون الزائر بعد الزیارة خیراً منه قبلها فإنّها تَحُطّ الأوزار إذا صادفت القبول. (۱) ۱

دوازدهمین ادب از آداب زیارت آن است که زائر پس از زیارت، از وضعیتی که پیش از آمدن به زیارت داشته بهتر شود.

در آستانه ورود به حرم، کنار در ایستادن و اذن دخول خواندن و تلاش در جهت ریزش اشک و رقّت قلب پیداکردن، یکی دیگر از وظایف زائران است. زائر در حالی اذن دخول می‌خوانـد که احساس می‌کنـد هم اکنون صاحب آن مرقـد او را می‌بینـد، کلامش را می‌شنود و به او پاسخ می‌دهد و درست در همان حال لطف و محبت صاحب آن مرقد نسبت به مردم و به خصوص پیروانشان را یاد کنـد و لحظه‌ای نیز به درون خود می‌نگرد که بـا کوله بـاری از گنـاه و نافرمـانی به در خـانه این عزیز آمـده است که اگر کسانی به صورت حقیقی به درون خود نگریسته و سابقه اعمال خود را به

۱- – الدروس، ج ۲، ص ۲۴؛ آداب زیارت، ص ۱۹۶

ص:۲۳۱

یاد آورند چه بسا از راه رفتن بازمانند و از خجلت و شرمساری عقب نشینی کنند!

اگر چنین حالتی بر زائر عارض شد تا حدودی توانسته است به اهداف زیارت دست یابد از این رو مرحوم شهید اول در این باره می گوید:

... و ثانیها: الوقوف علی بابه و الدعاء و الاستئذان بالمأثور، فإن وجد خشوعاً و رقّة دخل و إلّا فالأفضل له تحرّی زمان الرقّة لأنّ الغرض الأهم حضور القلب لیلقی الرحمة النازلة من الرَّبّ. (۱) ۱

... دوم: ایستادن بر در آن حرم شریف، و دعا و اذن دخول بخواند؛ آن گونه که در روایات وارد شده، پس اگر در خود رقت و خشوعی یافت داخل شود و گرنه افضل آن است که در صدد تحصیل زمانی برآید که در قلب او رقت و خشوعی حاصل گردد (و در آن حال به زیارت بیاید) زیرا هدف مهم‌تر، حضور قلب است برای دستیابی به رحمتی که از ناحیه پروردگار نازل گردد.

۱- - الدروس الشرعیه، ج ۲، ص ۲۳

ص:۲۳۲

۸۸- دعا در بازگشت

در احوالات رسول خدا صلی الله علیه و آله این چنین نوشته‌اند که آن حضرت هرگاه از سفر حج یا جنگ و یا سفری دیگر بازمی‌گشت، به هر بلندی می‌رسید سه مرتبه اللّه اکبر می‌گفت ومی فرمود:

... لا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَ لَهُ الْحَمْدُ، يُحْيِي وَ يُمِيتُ وَ هُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، آيِبُونَ تَائِبُونَ عَابِدُونَ سَاجِدُونَ لِرَبِّنَا حَامِدُونَ، صَدَقَ اللَّهُ وَعْدَهُ وَ نَصَرَ عَبْدَهُ وَ هَزَمَ الْأَحْزَابَ وَحْدَهُ .... (۱) ۱

سپس به مسجد می‌رفت و دو رکعت نماز می‌گزارد و آن گاه وارد خانه می‌شد. (۲) ۲

۸۹- آگاه کردن از زمان بازگشت

شایسته است مسافر پیش از ورود به خانه، زمان آمدنش را به خانواده خود اطلاع دهد تا آن‌ها برای استقبال آمادگی پیدا کنند.

در حدیثی از رسول خدا صلی الله علیه و آله نقل شده که آن

۱- - محجة البیضاء، ج ۴، ص ۷۶

۲- - همان.

ص:۲۳۳

حضـرت، از این که کسـی پس از مـدتی غیبت، شـبانه بر اهـل خود وارد شود نهی فرموده، مگر آن که پیش از ورود، آنان را باخبر سازد. (۱) ۱

در محجّهٔ البیضاء آمده است:

مسافر چون نزدیک شهر خود رسید باید بگوید:

اللَّهُمَّ اجْعَلْ لَنا بِها قَراراً وَ رِزْقاً حَسَناً.

سپس کسی را نزد خانواده‌اش بفرستد تا زمان ورودش را به آن‌ها اطلاع دهد و در نتیجه ناگهانی بر آن‌ها وارد نشود تا به چیزی که مطابق میلش نیست برخورد کند. (۲) ۲

رسول خدا صـلی الله علیه و آله هر گاه از مسافرت بازمی‌گشت، ابتدا به مسـجد می‌رفت و دو رکعت نماز می‌خواند و سپس به خانه می‌آمد وهنگام وارد شدن به خانه می‌فرمود:

تَوْباً تَوْباً لِرَبِّنا أوْباً، لایُغادِرُ عَلَیْنا حَوْباً. (۳) ۳

همچنین در روایت آمده است که آن حضرت هنگام بازگشت از خیبر فرمود:

آئِبُونَ تَائِبُونَ، إِنْ شاءَ اللَّهُ عَابِدُونَ، راکِعُونَ

۱- – من لایحضره الفقیه، ج ۲، ص ۱۹۷

۲- – محجهٔ البیضاء، ج ۴، ص ۷۶

۳- – همان.

ص:۲۳۴

ساجِدُونَ، لِرَبِّنا حامِدُونَ، اللّهُمَّ لَکَ الْحَمْدُ عَلی حِفْظِکَ إِیّایَ فِی سَفَرِی وَ حَضَرِی، اللّهُمَّ اجْعَلْ أَوْبَتِی هذِهِ مُبارَکَةً مَیْمُونَةً مَقْرُونَةً بِتَوبَةٍ نَصُوحٍ تُوجِبُ لِی بِها السَّعادَةَ یا أَرْحَمَ الرّاحِمِینَ. (۱) ۱

۹۰- خوش آمد گویی به حاجیان

امام صادق علیه السلام فرمود:

رسول خدا صلی الله علیه و آله به آن کس که ازمکه بازمی‌گشت می‌فرمود:

قَبِلَ اللَّهُ مِنْکَ وَ أَخْلَفَ عَلَیْکَ نَفَقَتَکَ وَغَفَرَ ذَنْبَکَ. (۲) ۲

خداوند از تو بپذیرد و هزینه‌های سفرت را جبران نماید و گناهت را ببخشاید.

در حدیث دیگری امام صادق علیه السلام فرمود:

کسی که با حاجی هنگام بازگشت از سفر حج ملاقات نموده، با وی دست دهد و مصافحه کند، مانند کسی است که حجرالأسود را لمس

۱- - محجّة البیضاء، ج ۴، ص ۷۶.

۲- - من لایحضره الفقیه، ج ۲/ ۱۹۶.

ص:۲۳۵

کرده باشد. (۱) ۱

امام صادق علیه السلام فرمودند:

امام علی‌بن الحسین علیهما السلام پیوسته می‌فرمودند:

ای کسانی که به حج نرفته‌اید، به استقبال حاجیان بشتابید و با آنان دست دهید و آنان را بزرگ بشمارید که این کار بر شما لازم است و در پاداش آنان شریک خواهید شد. (۲) ۲

باز در حدیث دیگری امام صادق علیه السلام ثواب معانقه با حاجی غبار سفر بر چهره نشسته را، همچون ثواب استلام حجر الأسود برشمرده است. (۳) ۳

امام باقر علیه السلام نیز فرمودند:

حاجیان و عمره‌گزاران را گرامی بدارید که این کار بر شما لازم است. (۴) ۴

امام علی‌بن ابی‌طالب علیه السلام شیوه خاصی را برای استقبال از حاجی بیان فرموده‌اند:

هنگامی که برادر شما از مکه بازگشت، میان

۱- – ثواب الاعمال، ص ۱۱۶.

۲- – کافی، ج ۴، ص ۲۶۴، ح ۴۸.

۳- – من لایحضره الفقیه، ج ۲، ص ۱۴۷.

۴- – من لایحضره الفقیه، ج ۲، ص ۱۴۷.

ص:۲۳۶

دو چشم و لبان وی را ببوسید که با آن حجرالأسود را بوسیده است؛ حَجَری که پیامبر صلی الله علیه و آله بر آن بوسه زد. و چشمانش را که با آن به خانه خدا نگریسته و جایگاه سجده و صورتش را ببوسید و هنگامی که به او خوش آمد می گویید چنین اظهار کنید:

خداوند حج تو را قبول کند و سعی و کوشش تو را بر تو ببخشاید و آن چه هزینه کردی به تو عوض دهد و این حج را نیز آخرین حج تو قرار ندهد. (۱) ۱

هدف از تمامی این توصیه‌ها برای بزرگداشت حاجی، بهره گیری از معنویت سفر حج است؛ زیرا به فرموده امام صادق علیه السلام حج گزار تا زمانی که به گناه آلوده نشده، نور حج را پیوسته دارا خواهد بود. (۲) ۲

یعنی حاجی در این سفر رنگ و بوی الهی به خود گرفته و می‌تواند آن را به دیگران منتقل نماید.

توصیه امام سجاد علیه السلام نیز این است که:

پیش از آن‌که حاجی و عمره گزار آلوده به گناه شود (به دیدار او رفته) سلامش کنید و با

۱- - وسائل الشیعه، ج ۱۱، ص ۴۴۷، ح ۱۵۲۲۴.

۲- - کافی، ج ۴، ص ۲۵۵، ح ۱۱.

ص:۲۳۷

وی دست دهید. (۱) ۱

و پیامبر صلی الله علیه و آله نیز فرمودند:

پیش از آن که حاجی وارد خانه‌اش شود او را ملاقات کرده، به وی سلام گویید و با او دست دهید و از او بخواهید که برای شما طلب آمرزش کند؛ زیرا او خود آمرزیده شده است. (۲) ۲

۹۱- گوارایتان باد!

آنان که با بصیرت و معرفت، سفر عاشقانه حج را آغاز و با محبت و عشق به رسول خدا صلی الله علیه و آله و خاندان گرامی او، به دور از هر گناه ومعصیتی آن را به پایان می‌برند به سودی بزرگ دست یازیده‌اند و فردای قیامت حج مقبول و مبرور، آنان را از هول و هراس قیامت رهایی خواهد بخشید.

عبدالرحمان‌بن سَمُرَه گوید:

روزی در نزد رسول خدا صلی الله علیه و آله بودم. آن حضرت فرمود: من دیشب شگفتی‌ها و عجائبی را دیدم!

گفتیم: ای رسول خدا، جان و خانواده و اولادمان

۱- - وسائل الشیعهٔ، ج ۱۱، ص ۲۴۵، ح ۱۵۲۱۸.

۲- - مسند احمد حنبل، ج ۲، ص ۳۵۱، ح ۵۳۱۷.

ص:۲۳۸

فدایت باد! چه دیدید؟ برای ما بازگو کنید.

حضرت فرمودند:

مردی از امت خود را دیـدم، که از روبرو و پشت سـر و از سوی راست و چپ و از زیر پا، تاریکی وی را فراگرفته و غرق در ظلمت بود.

در این حال حج و عمره او مجسم و ظاهر شدند و او را از ظلمت و تاریکی رها ساختند و در نور وارد کردند. (۱) ۱

محمدبن مسلم نیز گوید:

امام باقر یا امام صادق علیهما السلام (تردید از راوی است) فرمودند:

وَدَّ مَنْ فِی الْقُبُورِ لَوْ أَنَّ لَهُ حَجَّهً بِالدُّنْیا وَ مَا فِیهَا. (۲) ۲

مردگـان در گورهایشـان آرزو می‌کننـد، کـاش دنیـا و آنچه در آن هست را می‌دادنـد و به جـای آن پاداش یک حـج به آن‌ها داده می‌شد.

حجاج عزیز کشور ما، علاوه بر میهمان خدا و رسول صلی الله علیه و آله بودن، ویژگی بسیار مهم و ارزشمند دیگری

۱- – مستدرک الوسائل، ج ۸، ص ۳۹

۲- – وسائل الشیعه، ج ۱۱، ص ۱۱۰

ص:۲۳۹

دارند و آن شیعه بودن و پیروی از اهل بیت عصمت و طهارت است.

یحیی‌بن یسار می گوید:

حج گزاردم و سپس به امام صادق علیه السلام برخورد کردیم، آن حضرت فرمودند:

حاجیِ خانه خدا و زائر قبر پیامبر خدا صلی الله علیه و آله و شیعه آل محمد صلی الله علیه و آله گوارایتان باد. (۱) ۱

بنابراین، حج و معنویت آن گوارای وجود شیعیانی باد که با رعایت تمامی این آداب و اخلاق، حجی شکوهمند و مقبول را به جای آورده و با روحی سرشار از معنویت و عشق به خدا و اهل‌بیت به ایران اسلامی باز می گردند.

حج گوارایشان و ایّام به کامشان باد!

۱- کافی، ج ۴، ص ۵۴۹.

درباره مرکز

بسم الله الرحمن الرحیم
جاهِدُوا بِأَمْوالِکُمْ وَ أَنْفُسِکُمْ فی سَبیلِ اللَّهِ ذلِکُمْ خَیْرٌ لَکُمْ إِنْ کُنْتُمْ تَعْلَمُونَ (سوره توبه آیه ۴۱)
با اموال و جانهای خود، در راه خدا جهاد نمایید؛ این برای شما بهتر است اگر بدانید حضرت رضا (علیه السّلام): خدا رحم نماید بنده‌ای که امر ما را زنده (و برپا) دارد ... علوم و دانشهای ما را یاد گیرد و به مردم یاد دهد، زیرا مردم اگر سخنان نیکوی ما را (بی آنکه چیزی از آن کاسته و یا بر آن بیافزایند) بدانند هر آینه از ما پیروی (و طبق آن عمل) می کنند
بنادر البحار-ترجمه و شرح خلاصه دو جلد بحار الانوار ص ۱۵۹
بنیانگذار مجتمع فرهنگی مذهبی قائمیه اصفهان شهید آیت الله شمس آبادی (ره) یکی از علمای برجسته شهر اصفهان بودند که در دلدادگی به اهلبیت (علیهم السلام) بخصوص حضرت علی بن موسی الرضا (علیه السلام) و امام عصر (عجل الله تعالی فرجه الشریف) شهره بوده و لذا با نظر و درایت خود در سال ۱۳۴۰ هجری شمسی بنیانگذار مرکز و راهی شد که هیچ وقت چراغ آن خاموش نشد و هر روز قوی تر و بهتر راهش را ادامه می دهند.
مرکز تحقیقات قائمیه اصفهان از سال ۱۳۸۵ هجری شمسی تحت اشراف حضرت آیت الله حاج سید حسن امامی (قدس سره الشریف) و با فعالیت خالصانه و شبانه روزی تیمی مرکب از فرهیختگان حوزه و دانشگاه، فعالیت خود را در زمینه های مختلف مذهبی، فرهنگی و علمی آغاز نموده است.
اهداف :دفاع از حریم شیعه و بسط فرهنگ و معارف ناب ثقلین (کتاب الله و اهل البیت علیهم السلام) تقویت انگیزه جوانان و عامه مردم نسبت به بررسی دقیق تر مسائل دینی، جایگزین کردن مطالب سودمند به جای بلوتوث های بی محتوا در تلفن های همراه و رایانه ها ایجاد بستر جامع مطالعاتی بر اساس معارف قرآن کریم و اهل بیت علیهم السّلام با انگیزه نشر معارف، سرویس دهی به محققین و طلاب، گسترش فرهنگ مطالعه و غنی کردن اوقات فراغت علاقمندان به نرم افزار های علوم اسلامی، در دسترس بودن منابع لازم جهت سهولت رفع ابهام و شبهات منتشره در جامعه عدالت اجتماعی: با استفاده از ابزار نو می توان بصورت تصاعدی در نشر و پخش آن همت گمارد و از طرفی عدالت اجتماعی در تزریق امکانات را در سطح کشور و باز از جهتی نشر فرهنگ اسلامی ایرانی را در سطح جهان سرعت بخشید.
از جمله فعالیتهای گسترده مرکز :
الف)چاپ و نشر ده ها عنوان کتاب، جزوه و ماهنامه همراه با برگزاری مسابقه کتابخوانی
ب)تولید صدها نرم افزار تحقیقاتی و کتابخانه ای قابل اجرا در رایانه و گوشی تلفن سهمراه
ج)تولید نمایشگاه های سه بعدی، پانوراما ، انیمیشن ، بازیهای رایانه ای و ... اماکن مذهبی، گردشگری و...
د)ایجاد سایت اینترنتی قائمیه www.ghaemiyeh.com جهت دانلود رایگان نرم افزار های تلفن همراه و چندین سایت مذهبی دیگر
ه)تولید محصولات نمایشی، سخنرانی و ... جهت نمایش در شبکه های ماهواره ای
و)راه اندازی و پشتیبانی علمی سامانه پاسخ گویی به سوالات شرعی، اخلاقی و اعتقادی (خط ۲۳۵۰۵۲۴)
ز)طراحی سیستم های حسابداری ، رسانه ساز ، موبایل ساز ، سامانه خودکار و دستی بلوتوث، وب کیوسک ، SMS و...
ح)همکاری افتخاری با دهها مرکز حقیقی و حقوقی از جمله بیوت آیات عظام، حوزه های علمیه، دانشگاهها، اماکن مذهبی مانند مسجد جمکران و ...

ط)برگزاری همایش ها، و اجرای طرح مهد، ویژه کودکان و نوجوانان شرکت کننده در جلسه

ی)برگزاری دوره های آموزشی ویژه عموم و دوره های تربیت مربی (حضوری و مجازی) در طول سال

دفتر مرکزی: اصفهان/خ مسجد سید/ حد فاصل خیابان پنج رمضان و چهارراه وفائی / مجتمع فرهنگی مذهبی قائمیه اصفهان

تاریخ تأسیس: ۱۳۸۵ شماره ثبت : ۲۳۷۳ شناسه ملی : ۱۰۸۶۰۱۵۲۰۲۶

وب سایت: www.ghaemiyeh.com ایمیل: Info@ghaemiyeh.com فروشگاه اینترنتی: www.eslamshop.com

تلفن ۲۵-۲۳۵۷۰۲۳- (۰۳۱۱) فکس ۲۳۵۷۰۲۲ (۰۳۱۱) دفتر تهران ۸۸۳۱۸۷۲۲ (۰۲۱) بازرگانی و فروش ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹ امور کاربران ۲۳۳۳۰۴۵(۰۳۱۱)

نکته قابل توجه اینکه بودجه این مرکز؛ مردمی ، غیر دولتی و غیر انتفاعی با همت عده ای خیر اندیش اداره و تامین گردیده و لی جوابگوی حجم رو به رشد و وسیع فعالیت مذهبی و علمی حاضر و طرح های توسعه ای فرهنگی نیست، از اینرو این مرکز به فضل و کرم صاحب اصلی این خانه (قائمیه) امید داشته و امیدواریم حضرت بقیه الله الاعظم عجل الله تعالی فرجه الشریف توفیق روزافزونی را شامل همگان بنماید تا در صورت امکان در این امر مهم ما را یاری نمایندانشاالله.

شماره حساب ۶۲۱۰۶۰۹۵۳ ، شماره کارت :۶۲۷۳-۵۳۳۱-۳۰۴۵-۱۹۷۳و شماره حساب شبا : IR۹۰-۰۱۸۰-۰۰۰۰-۰۰۰۰-۰۶۲۱-۰۶۰۹-۵۳به نام مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان نزد بانک تجارت شعبه اصفهان – خیابان مسجد سید

ارزش کار فکری و عقیدتی

الاحتجاج - به سندش، از امام حسین علیه السلام -: هر کس عهده دار یتیمی از ما شود که محنتِ غیبت ما، او را از ما جدا کرده است و از علوم ما که به دستش رسیده، به او سهمی دهد تا ارشاد و هدایتش کند، خداوند به او می‌فرماید: «ای بنده بزرگوار شریک کننده برادرش! من در کَرَم کردن، از تو سزاوارترم. فرشتگان من! برای او در بهشت، به عدد هر حرفی که یاد داده است، هزار هزار، کاخ قرار دهید و از دیگر نعمت‌ها، آنچه را که لایق اوست، به آنها ضمیمه کنید».

التفسیر المنسوب إلی الإمام العسکری علیه السلام: امام حسین علیه السلام به مردی فرمود: «کدام یک را دوست‌تر می‌داری: مردی اراده کشتن بینوایی ضعیف را دارد و تو او را از دستش می‌رَهانی، یا مردی ناصبی اراده گمراه کردن مؤمنی بینوا و ضعیف از پیروان ما را دارد، امّا تو دریچه‌ای [از علم] را بر او می گشایی که آن بینوا، خود را بِدان، نگاه می‌دارد و با حجّت‌های خدای متعال، خصم خویش را ساکت می‌سازد و او را می‌شکند؟».

[سپس] فرمود: «حتماً رهاندن این مؤمن بینوا از دست آن ناصبی. بی گمان، خدای متعال می‌فرماید: «و هر که او را زنده کند، گویی همه مردم را زنده کرده است»؛ یعنی هر که او را زنده کند و از کفر به ایمان، ارشاد کند، گویی همه مردم را زنده کرده است، پیش از آن که آنان را با شمشیرهای تیز بکشد».

مسند زید: امام حسین علیه السلام فرمود: «هر کس انسانی را از گمراهی به معرفت حق، فرا بخواند و او اجابت کند، اجری مانند آزاد کردن بنده دارد».

مرکز تحقیقات رایانه‌ای
قائمیه
اصفهان
www
برای داشتن کتابخانه های‌تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشـــانی
www.Ghaemiyeh.com
www.Ghaemiyeh.net
www.Ghaemiyeh.org
www.Ghaemiyeh.ir
مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.
۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹